

2009 / 6.

Ára: 600 Ft

folklóki MAGAZIN

XVI. évfolyam

6. szám

ETNOFON Records • ER-CD 098

FolkEurópa • FECD 045

FolkEurópa • FECD 044

FolkEurópa • FECD 046

Téka Alapítvány • TVM 124

Allegro Thaler • MZA-100

A TARTALOMBÓL:

6. Levélváltás a viseletpályázatról
Rimóczi Hajnalka
Beszprémy Katalin
8. Ágoston Béla és Frank London CD-je
K. Tóth László
10. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
12. Margittai Gábor: Mi a madzsar?
(Könyvismertető)
13. Új csillagnak új Királya
F. Tóth Mária CD-ajánlója
14. Interjú Papp István Gázsával
K. Tóth László
17. Vadvirágokkal beszélget úton
Széki Soós János
18. Rábai Miklóstra emlékezve
Erdélyi Tibor
18. Beszélgetés Sik Ferencsel...
Budai Katalin
20. MAGTÁR - Simó Márton: [Miháj]
23. Jubileumi táncház Krasznán
Antal Dóra és Antal Roland
24. Ifjúsági kézművesek
Beszprémy Katalin
29. A Vadrózsák 60 éves jubileumára
Novák Ferenc
32. A győri tamburásokról
Barvich Iván
36. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
Jolika (IV., befejező rész)
Kóka Rozália
40. Lajtha László, a népzene kutató - VI.
Pávai István
42. Kortárs Néptánc
B. Koltai Gabriella; Diószegi László
46. Az erdélyi táncfolklorisztikai filmek
Karácsony Zoltán
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Két arcképvázlat

Ez a néhány bekezdés a folkMAGazin felkérésére íródott. Amikor ezeket a sorokat a papírra vetem, talán már csitult valamennyire a fájdalom, amit az elmúlt másfél évben két zenészbarátom elvesztése okozott.

Jómagamnak talán eszembe sem jutott volna ilyenfélét írni, mert igazi, hiteles arcképeket megrajzolni nagyon nehéz feladat lenne. Mindkettejük életéről, amelyben úgy van benne az elmúlt hatvan esztendő, mint cseppben a tenger, egész regényt is lehetne írni. S mert teljes arcképet rajzolni róluk nem tudok, így ez az írás csak rövid vázlatnak sikerülhet.

Azért is nehéz róluk írnom, mert nem tudok rájuk azzal az objektív, hűvös távolságtartással tekinteni, amely egy-egy ilyen pályáút megrajzolásához szükséges lenne. Túl közelről láttam, ismertem, szerettem őket. Egyikük kollégám volt 36 éven keresztül, cimbora és „haver”, másikuk talán a legközelebbi barátom. Ha az ember 36 évig egy zenekarban, először a Mákvirágban, majd a Kalamajkában muzsikál valakivel, ha hetente több próbán, fellépésen együtt „bazzseálnak”, ha a vidéki hahnik és külföldi turnék során napi huszonnégy órában fizikailag is együtt vannak egymással, együtt esznek, alszanak, utaznak, beszélgetnek, akkor az „rosszabb, mint egy házasság”, főként ha – barátok lévén – tán még a szabadidejük egy részét is együtt töltik. Ezért sikerült ilyen szubjektíve ez az írás – én ilyennek láttam őket.

Ánti

(Nagymarosy András)

PETROVITS TAMÁS (1948-2008)

Ha Tamásra gondolok, a vállá fölött mindig átkandikál anyukája, Ida néni. Nekünk Ida néni, a „külvilágnak” Tarjáni Tóth Ida cimbalomművésznő, a Zeneművészeti Főiskola egyetemi tanára (1918-2000).

Valóban nagy zenész volt, világhírű muzsikus. Nagy élvezettel hallgattuk történeteit arról, hogyan „különbözött össze” Kodály Tanár Úrral a Hány János cimbalomszólama miatt, hogyan tanította Bartók Bélát a cimbalom hangolására és játéktechnikájára, hogyan ismerkedett meg Lajtha László révén még az 50-es évek elején Tendl Pállal és az azóta eltűnt nyugat-dunántúli népi cim-

balommuzsikával. (Azt szinte senki nem tudja, hogy Igor Sztravinszkij „Ragtime”-ját, amelyet a Mester Rác Aladár magyar cimbalomművésznek írt, Ida néni népszerűsítette külföldi turnékon, mert Rác Aladár – hihetetlen virtuozitása mellett – nem tudott kottát olvasni, minden művet „filhallás” alapján tanult meg.)

Ida néni olyan örökséggel látta el fiát, amely Tamás egész életpályáját meghatározta: a zene szeretetével, művelésével, biztos zenei ízléssel, hittel és hazaszeretettel. Pedig nem volt könnyű élete. Korán megözvegyülve egyedül nevelte fiait (Tamás bátyja huszonévesen, balesetben váratlanul

A Kalamajka együttes a Molnár utcában.

A színpadon Fábíán Éva, Halmos Béla, Petrovits Tamás, Dövényi Péter és Nagymarosy András.

Címlap: Lajtha László - Kertész Gyula felvétele (Id. Lajtha László, a népzene kutató... - 42-43. o.)

Petrovits Tamás és Dövényi Péter (fotó: Rohály Gábor, 1988)

elhuny). A győri bencéséknél és a budapesti piaristáknál végzett tanulmányai után Tamás a budapesti Zeneművészeti Főiskolára iratkozott be és 1975-ben ott szerzett diplomát, cimbalomművészként, valamint zene- és énektanárként.

1973 decemberében, egy forró hangulatú zeneakadémiai gólyabál során csatlakozott az akkor már néhány hónapja működő Mákvirág zenekarhoz (egyébként Kneifel Imivel, a székesfehérvári Tilinkó zenekar alapítójával együtt). Mikor meghallottuk, milyen profi módon szólaltatja meg nyakbaakasztós kiscimbalját, bizony elakadt a szavunk. Ez az akkoriban alakuló táncmuzikáris zenekarok körében még kuriózumnak számító hangszer meghatározónak bizonyult a zenekari repertoár kialakításában, hiszen így viszonylag hitelesen lehetett megszólaltatni nemcsak az erdélyi, hanem a dunántúli vagy a felső-Tisza-vidéki népi tánczenét is.

1978 januárjában – lényegében csak a primás személyének cseréjével – a Mákvirág együttes Kalamajka zenekarrá alakult. Fontos volt számunkra ez az esztendő. Ebben az évben hagyományozta a túlterhelt Muzsikás együttes a Kalamajkára az akkor még csak másfél éves Molnár utcai táncmuzikáris zenekarok körében még kuriózumnak számító hangszer meghatározónak bizonyult a zenekari repertoár kialakításában, hiszen így viszonylag hitelesen lehetett megszólaltatni nemcsak az erdélyi, hanem a dunántúli vagy a felső-Tisza-vidéki népi tánczenét is.

Tamás kezdettől fogva a cimbalmos bandákat kereste. Komplet, szinte monografikus gyűjtést végzett a Székelyföldön a magyarpéterlaki zenészek között, sokat tanult Szép Jóska cimbalmostól, akit a falu valamért csak Buta Jóska néven tartott számon. Tanult és gyűjtött a vajdaszentiványi Toni Árpitól, Bóné Sanyitól, az ádámosi Illés bácsitól (akinek a teljes neve most nem

jut eszembe), sőt még Bonchidán is talált „működő” cimbalmost. Valamennyire még a sófalvi „vasverős” játéktílust is sikerült elsajátítania. A Tendl Pál hagyományozta Sopron-vidéki cimbalommuzsikát már csak archív felvételekből rekonstruálhatta. Talán nem tűnik túlzásnak, ha azt gondolom, hogy haláláig Tamás játszott a legstílusosabban, leghitelesebben a péterlaki, bonchidai, ádámosi cimbalmos tánczenét. S ha valaki ma igazán stílusosan játssza ezeket, az többnyire az ő tanítványa.

Nem volt egyoldalú zenész. Széles komolyzenei műveltsége mellett nagy áttekinthetőséggel rendelkezett a korai reneszánsz magyar tánczenéről, ismerte a virágénekek és a verbunkos korszak zeneirodalmát, amely mélyen átjárja a mai magyar hangszeres népzeneét is, de ő volt a bandában az is, aki pontosan meg tudta mondani, hogyan akkordozna be egy dallamot egy XX. századi éttermi cigányzenekar. Sok-sok efféle, hajtépő vitában bizony neki volt igaz!

S hogy emberként milyen volt? Noha nem volt mindig könnyű együtt dolgozni vele, valójában kedves és szeretelméltó tudott lenni. Még a meredek konfliktushelyzetekben is megőrizte a humorát és idézőjelbe tudta tenni a perpatvar tárgyát. Túlméretezett nemzeti elkötelezettségén (gyakran követelte a magyar-japán közös határt) maga is viccelődött, ilyenkor „Szittyta Petrovits Tamásnak” nevezte magát. És még valami, minek tagadjuk: Tamás egyike volt azoknak, akik napról-napra felveszik a harcot az alkohol ellen és többnyire alulmaradnak a kilátástalan küzdelemben... Hiába, ilyen a férfisors!

Amikor az első agydagánatot távolították el a fejéből, egy hét múlva már szokott helyén verte a cimbalmot a „Molnár utcában” (vagyis akkor már az Aranytízben), és min-

denkinek büszkén mutogatta a koponyalékelés helyét: „Figyelj ide! Agyafúrt lettem!” Még a második agyműtét után is megrázta magát, mint a macska, és talpra ugrott. Újra elkezdett zenélni. Harmadik műtét már nem volt, mert már nem volt értelme.

Amikor a 2008-as Táncháztalálkozó vasárnapjának reggelén a kórházban meglátogatta a zenekar, már eszméletlen volt. A Kalamajka az aznapi gálaest utolsó előtti zenekaraként 21.30-kor kezdte el húzni a széki táncrendet a Sportaréńában. A kórházi zárójelentés szerint abban a percben állt be az exitus. Tamás abban a percben koccintott először Szent Péterrel. Hitem szerint a mennyországban.

*

DR. DÖVÉNYI PÉTER (DÖF) (1950-2009)
Döförl maradt utolsó emlékemben ő maga személyesen már nem is volt ott. (Vagy igen?) Egy urnában elhelyezett kis marék hamu képviselte, de ennek nem volt jelentősége. Álltunk a napfényes őszi sírkertben, a hulló levelek közt. Tengernyi ember a sír körül, és kilenc vagy tíz zenész, talán több is (nem láttam, mert potyogott a könny a szememből), szívszorítóan húzta a mezősségi lassút:

*„Aki nem tud búval élni,
menjen mennyországba lakni,
Aki nem tud búval élni,
menjen mennyországba lakni,
Éptisen az égre várat, ott nem éri semmi bánat,
Éptisen az ég szélére, ott nem éri semmiféle!”*

És valahogy elképzelttem, hogy Döf zsebre dugott kézzel a tömeg mögött ácsorog és hátulról figyeli a zenét. A zenével mindenestre meg van elégedve (különben fojtottan „anyázna”, ahogyan egy-egy rossz akkordnál szokott). Egyik cigarettáról a másikra gyűjt, elnézően figyeli a cécót, és talán nem is érti, mi a fenének gyűltek össze miatta ilyen sokan.

Ilyen volt. Afféle „szürke eminenciás”. Nem tülekedett az első sorba, de ha valamit csinált, annak nagy hatása volt. Nem volt szólista, frontember, mégis sokan – szinte mindenki – ismerte a budapesti, de még a vidéki táncmuzikárisok közül is.

Döf 1973 májusában ott volt a Mákvirág zenekar alapító tagjai között. 1974 januárjától ez a zenekar játszott folyamatosan az ország első vidéki táncmuzikáris zenekarában, Székesfehérvárott, de később a Fővárosi Művelődési Házban és a Kertészeti Egyetem Klubjában is. 1978 után a Mákvirág zenészei minimális tagmódosítással Kalamajka néven folytatták pályájukat. Ehhez az évhez kötődik az is, hogy a Budapest Belváros-Lipótvárosi Művelődési Házban – a „Molnár utcában” – a Kalamajka második otthonára talált.

Halmos Béla, Dövényi Péter és Nagymarosy András (fotó: Henics Tamás, 2005)

Akik csak egyszer is jártak a Molnár utcában vagy később az Aranytízben, bizonyára emlékeznek látásból Döfre, hiszen akkoriban el nem mulasztott volna egyetlen táncházat sem. A megszokott kép az volt, hogy a Kalamajka zenekar muzsikált a színpadon. Döf behunyt szemmel játszott, mint ha aludna. Sokan nevettek rajta emiatt, pedig csak azért csukta be a szemét, hogy a fülével-hallásával rátapadhasson a prímhegedűre és a cimbalomra, hogy pontosabban és tisztábban intonálhassa az akkordokat. Már a kezdetekkor elterjedt róla, hogy ő az egyik legtisztábban játszó kontrás a táncmuzsika között. Tizenkét éves klasszikus hegedűs múltja alapján a népi hegedűlést is kipróbálta. Két jól sikerült lemezfelvétel őrzi ennek emlékét.

Kedvence a közép-erdélyi hangszeres zene volt, a Küküllő mente, a Mezőség (ezen belül Szék) és Maros-szék népzeneje. Első nagy fellángolása viszont a bukovinai székelyek folklórához kötődött, hiszen a Mákvirág zenekarral fél évtizedig kísérte a Kóka Rozália vezetésével alakult Erdi Bukovinai Székely Népdalkört. Nagyon közelről, tudományos pontossággal ismerte e népcsoportnak az archaikus kultúráját. A művész-tudományos érdeklődés később valóságos szerelembe csapott át, hiszen hitvest is a bukovinai székelyek közül választott.

Talán kevesen tudják, hogy Döf a muzsikálás mellett nemzetközi hírű geofizikusként, az ELTE egyetemi docenseként is kiemelkedő alkotott. Tucatnyi tanítvány, száznál több külföldi és magyar folyóiratban megjelent szakcikk őrzi munkásságának nyomát. Az ő kutatásai nélkül Magyarország geotermikájáról ma sokkal kevesebbet tudnánk. Kiválóan ismerte a klasszikus zeneirodalmat, általános műveltsége pedig átlagon felüli volt.

Egy időben, éveken keresztül, szinte sulve-főve együtt voltunk. Közös barangolásai-

ink során aludtunk ötcillagos nyugat-európai szállodában, felvidéki vasútállomáson, gyimesi szénapadláson, erdélyi szász erődtemplom bástyatornyában, kisászi hettita vagy szíriai ógörög romok között. Ilyenkor mindenről lehetett eszmét cserélni vele. Sokat gazdagodtam egy-egy ilyen beszélgetés során, mert közeli ismerőseim között ő volt az egyetlen zseni. Zseni volt, mert másképpen forgott az agya, mint a legtöbb embernek. Akármilyen problémával találkozott, lett légyen az természet-, sőt társadalomtudományi vagy akár a mindennapi politikával kapcsolatos, arra mindig valami egyéni, szokatlan, szellemes megoldást vagy nézőpontot talált.

Hosszas betegeskedését nagy lelki erővel, belső derűvel viselte. Az utolsó napig nem adta fel a harcot a kórral szemben, bár sejtette, hogy rövid idő méretett ki számára. Ha látogatni mentünk hozzá, rendszerint a székely népballadából vett idézettel fogadott: „Jőnek, jőnek csudahalott látni...” Kezves volt hozzá az Ég. Fizikai fájdalmai nem voltak, szellemi képességeinek teljes birtokában maradt. Végül álmában érte a gyors halál.

Úgy halt meg, ahogyan azt Orbán Ottó egy mezősegi lassú dallamára komponált versében megírta:

„Nyisd meg nekem a hegytetőt,
a hegytetőn a temetőt,
A hegytetőn a temetőt, adj odáig menni erőt!
Hadd készítsék ott heverőt,
hadd feküdjek le a sárba,
Hadd feküdjek le a sárba,
ahogy kulcs talál a zárba!”

Döfnek nem voltak ellenségei. Senkit nem ismertem, aki két-három percnél tovább tudott volna haragudni rá. Mindenki szerette. Az a tengernyi ember a sír körül és még annyian mások... Lehet ennél többet elmondani valakiről?

A Hagyományok Háza januári programjából

HHBK klubest

A Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület klubestjein előadásokat, filmvetítéseket, vitaesteket szervez. Az estekre olyan előadókat hívunk meg, akik a népi kultúra vagy a társtudományok kiemelt szakemberei. 2010. január 19-én 18 órakor Tóth Ágnes előadására kerül sor *Léleksimogató hagyományaink* címmel.

Börműves előadássorozat

2010. január 23-án 10 órakor Torma László és Horváth Andrea előadására várjuk a börműves alkotókat, oktatókat, népi iparművészeket, iparművészeket, a börműmunkáikat érdeklődőket.

Kantár-Gyepő-Sallang

Bösendorfer Ferenc börműves emlékkiállítás 2010. január 8. és február 16. között látogatható a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum időszakos kiállítótermében (1011 Budapest, Szilágyi Dezso tér 6.). Nyitva tartás hétfőtől csütörtökig 9–16, péntek 9–13 óráig.

Galloway-fotókiállítás

A Hagyományok Háza hiánypótló fotókiállítást mutat be a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum birtokában lévő Galloway-hagyaték anyagából. William Albert Dennis Galloway (1878–1957) 1927 és 1950 között élt Erdélyben. A hisznes évek végén készített festői szépségű képeket és végzett tárgygyűjtést többek között az erdőhátsági, a kalotaszegi, a hátszegi és a bánáti falvakban, az 1930-as években pedig végigfotózta Beszterce környékét, a Barcaságot, az avasi és bukovinai településeket. Megörökítette a különböző etnikumok (román, magyar, szász, hucul, cigány) és tájak jellegzetes településeit, épületeit, jellemző szokásaikat, viseletüket. A Galloway-fotók erőssége a kompozíció, az arányosság, az esztétikum, az erős dokumentálás, a minél aprólelkesebb, minél részletesebb információgyűjtés igénye. A Galloway-hagyaték (647 üvegnegatív és 27 színes autokróm lemez) egyedülállóságát többek között az adja, hogy nagyszabású magyar néprajzi gyűjtés Erdélyben ebben az időszakban az ismert történelmi okok miatt nem volt, meg lehetőséget kevés képnyaggal rendelkezünk. A walesi származású festőművész fényképeit bemutató kiállításon lehetőség nyílik megismerni az erdélyi falvak hagyományos világát, amely a második világháborúval, az azt követő szovjet rezsimek pusztításaival és a szülőföldjét önként vagy kényszerből elhagyó magyar, német, román, cigány és zsidó lakosság elköltözésével mára végleg elmúlt. A kiállítás megnyitójára 2010. január 22-én kerül sor.

Levélváltás a viseletpályázatról

Rimóczi Hajnalka kisberényi viseletkészítő jobbágytelki kollekcióval indult a Népművészet Ifjú Mestere pályázaton, s a zsűri véleményével szembeni ellenérzéseit fogalmazta meg levelében. A szerkesztőség felkérésére a másik oldal álláspontját Beszprémy Katalin, a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelyének tárvezetője foglalta össze.

Tisztelt folkMAGazin!

Rimóczi Hajnalka vagyok, 1994-ben jelentkeztem a fóti Népművészeti Szakközépiskolába. Ott szereztem meg a népviseletkészítéshez szükséges alapismereteket Molnár Sándorné, majd Lencsés Károlyné irányítása alatt.

2002-ben indítottam el vállalkozásomat, amit azóta férjemmel, Rimóczi Lászlóval együtt főállásban folytatok. Közel negyven táncgyűttesnek készítettünk már viseleteket. Igyekszünk minél hitelesebben végezni a munkánkat, ezért rengeteget utazunk, hogy személyesen ismerjünk meg minden „adatközlőt”. Ők szívesen mutatják meg nekünk viseletüket és mesélnek életükről, szokásaikról.

Nekem az a legnagyobb elismerés, amikor egy „adatközlőnek” tetszik a munkám, vagy amikor egy táncgyűttes viselete dicséretet kap egy-egy megmérettetésen. Ilyen eset volt, amikor az egyik vásárló egy mérai asszony az általam készített bujkát meglátva megkérdezte, hogy kitől vettük a faluban, vagy amikor az egyik szanyi mellényemet elvittük Szanyba, és Magyar Alajos bácsi megkért, hogy készítsek neki is egyet. A férjem Jobbágytelkén az általam készített öltözetben ment el a helyi búcsúba, ahol többen is megkérdezték, honnan szerezte a viseletet.

Ezek a visszajelzések nekem olyanok, mint a táncosnak a fellépés utáni taps. Erőt adnak a következő kihíváshoz, és arra ösztönöznek, hogy ne adjam fel a célokat: a hagyományok legjobb tudásom szerinti megőrzését.

2009-ben népviseletkészítés kategóriában indultam a Népművészet Ifjú Mestere pályázaton. Nagy izgalommal készültem, rengeteg időt fordítottam arra, hogy a benyújtott anyag (jobbágytelki férfiviselet) minél szebb legyen, és minden részletében megfeleljen a néhai Balla Antal ruházatának. Mind az anyag kiválasztásában, mind a díszítésben követtem az eredeti jobbágytelki hagyományokat. Helyben szereztem be a régies szőttest, a zsinórt, a posztót. Stoller Antal „Huba” segítségével megvizsgálhattam a falumúzeum gyűjteményét is.

A Népművészet Ifjú Mestere címről úgy gondoltam, az érdemli ki, aki a népművészet hagyományait igyekszik minél jobban megőrizni, éltetni. A hagyományörzés szerintem csak akkor lehetséges, ha a régi értékeket (táncban, énekben, kézműves szakmákban egyaránt) nem másítjuk meg, hanem úgy próbáljuk továbbadni, ahogy nagyszüleinktől, dédszüleinktől örököltük őket.

Ebből adódik a probléma, amit szeretnék megosztani Önökkel! A pályázati konzultáción minden szakág megfelelő zsűritagot kaptam: a fazekas fazekast, a kovács kovácsot, a fafaragó fafaragót stb. A népviseletkészítők (ketten voltunk) szakértője dr. V. Szathmári Ibolya, a debreceni Déri Múzeum igazgatója volt. Véleményem szerint helyszíni értékelése nem volt szakszerű, írásban és szóban egyaránt számomra elfogadhatatlan megjegyzéseket tett. Úgy tűnt, nem ismeri az adott tájegységet, és ezért nem is volt megfelelő a bírálat. Olyan dolgokat kifogásolt, amelyek egyértelműen szerves részei ennek a (jobbágytelki) viseletnek. Például „a díszítmény kisé harsány – a zsinórminta színezése, az aranygombok használata nem szerencsés”, holott eredeti viselet alapján dolgoztam, a mellényen látható, kb. húsz éve készült zsinórt Jobbágytelkén vásároltam. Vagy egy másik kritika: „Az ing szabása elhibázott, [...] kezelője a női ingek kezelőjét tükrözi”. Erre az a válaszom, hogy a job-

bágytelki férfingnek keskeny a kezelője és a gallérja is. Egyébként a parasztingnek nincs szabása, téglalapokból áll. Szememre hánymta azt is, hogy nem tájékozódtam a szakirodalomban, holott írásos pályamunkámban említettem, hogy Jobbágytelkéről nincs írásos dokumentáció, amelyből tájékozódni lehetne.

Tudom, hogy nincs túl sok népviseletkészítő az országban, de talán mégis szerencsésebb lenne olyan embert választani zsűritagnak, aki többet tud a viseletekről, nem a hímzés világában van elsősorban otthon. Tudom, hogy sok viseletnek eleme a hímzés, mégis, az egy másik szakma. Sokáig beszélgettünk, aminek a végső értelme az lett, hogy tetszett neki a munkám, de jobb lenne nem ragaszkodni a régi dolgokhoz, hanem átformálni azokat a XXI. század ízlésének megfelelően.

Ezután személyes beszélgetést kezdeményeztem Beszprémy Katalinnal, hogy ütköztessük véleményünket és megtudjam, mi volt a pontos oka annak, hogy pályamunkám nem kapott díjat. A beszélgetésre elkísért férjem, Rimóczi László, Stoller Antal „Huba” és a fóti Népművészeti Szakközépiskola népviseletkészítő oktatója, Lencsés Károlyné, aki annak idején engem is tanított.

A beszélgetés során Beszprémy Katalinnal nem sikerült egyről a kettőre jutnunk, mert elképzelésünk a hagyomány őrzéséről és a népművészetről egyáltalán nem egyezett. Pályamunkámban ugyanazokat az elemeket nehezményezte, amit a zsűrizésen dr. V. Szathmári Ibolya. Ő is megemlítette, hogy – bár szép a régi viselet – nem tükrözi a XXI. század ízlését. Kértem én, ki dönti el, hogy mi ízléses és mi nem. (A kudarcon felháborodva elmentünk Jobbágytelkére, hogy megmutassuk a helyieknek a munkámat és megkérdezzük a véleményüket. Nekik nagyon tetszett és örültek, hogy van, aki el tudja még készíteni az ő viseletüket, mert a faluban már nincs erre vállalkozó ember.) Úgy tűnik, Beszprémy Katalin azt gondolja, egy népviseletet úgy kell elkészíteni, hogy a budapesti utcára is fel lehessen venni. Csakhogy, szerintem, akkor már nem beszélhetünk népviseletről. Ez már az iparművészek ügye. Megkérdeztem tőle, mi kell ahhoz, hogy valaki viseletkészítés kategóriában megkapja az elismerést. Azt válaszolta, hogy többször kell próbálkozni, és ha látszik a fejlődés, lehet, hogy sikerülni fog.

Amíg nem értékeli az autentikus viseletkészítést (hiszen „az nem művészet, csak másolás”), talán indulni sem érdemes egy ilyen pályázaton. Vagy a véleményem és ízlésem ellenére változtassak meg minden hagyományos elemet csak azért, hogy ott álljon a nevem mellett: A Népművészet Ifjú Mestere?!

Rimóczi Hajnalka

Válasz a pályázónak

A Népművészet Ifjú Mestere pályázat 1970 óta a legmagasabb rangú kitüntetés a népművészettel, kézművességgel, előadóművészettel foglalkozó fiataloknak.

A cím elnyerése sohasem volt könnyű, hiszen a mércét minden idők zsűrije nagyon magasra emelte, ezért is tartotta meg napjainkig rangját, elismertségét. Anélkül, hogy név szerint kiemelnék bárkit is, végignézve a cím birtokosait, azt láthatjuk, hogy napjaink legkiválóbb szakemberei, alkotói, oktatói, mesterei viselik a Népművészet Ifjú Mestere címet.

A kitüntetést minden évben meghatározott számú pályázó nyerheti el, így egyrészt a verseny a legkiválóbbak között zajlik, hiszen lehet,

hogy egy évben többen is megérdemelnék. Ugyanakkor ez a kötöttség arra is ösztönzi a fiatal alkotókat, hogy a következő évben még szebb, még igényesebb, még jobb alkotással, produkcióval álljanak a zsűri elé. A meghallgatások utáni értékelés és párbeszéd ezt a célt szolgálja, hiszen a jó szándékú, segítő kritikát a zsűri és a pályázat lebonyolító is a személyes szakmai fejlődés érdekében fogalmazzák meg.

Ilyenkor a zsűri nehéz helyzetben van, hiszen tudja azt, hogy a pályázó teljes tudását, hitét adja, és a felfokozott várakozás sokkal érzékenyebbé teszi. Sokszor azért ér bennünket támadás, mert ez a vélemény árnyaltan, finoman fogalmazódik meg – mint esetünkben is –, vagy éppen azért, mert kemény, és ez néha elveszi a pályázó kedvét a további megmérettetéstől.

Pontosan emiatt, a szakmai segítségnyújtás érdekében vállaltam, hogy a zsűrizésen túl személyesen is elbeszélgetek az alkotóval, aki – a levélből már biztos vagyok benne – nem értette meg azt, amit mondani szerettem volna. Nem részletezve a problémát – hiszen konkrétumok nélkül ezt az olvasók előtt lehetetlen és felesleges megtenni –, alapvetően a következőket szeretném újból, a nagy nyilvánosság előtt is megfogalmazni, mivel a levél számtalan félreértést tartalmaz, amelyek mellett nem szabad szó nélkül elmenni.

A legfontosabb dolog az, hogy különbséget kell tenni népművészet és folklorizmus között. A múzeumokban, hagyatékokban, falun fellelhető tárgyak, emlékek mind egy adott kor lenyomatai, a felhasznált anyagok, amellet, hogy őrzik az adott vidék sajátos, az adott korra jellemző kultúráját, sokszor esetlegesek. Például éppen akkor csak abhoz a minőséghez, olyan színű, minőségű kellékhez (szalag, gomb, zsinór stb.) lehetett hozzájutni, amit az adott tárgyon láthatunk. Az esetlegesség adódhat az egykori alkotó sajátos, egyedi ízléséből is, ami tükröződhet a díszítmények, az alapanyagok nem igazán szerencsés megválasztásában, és nem feltétlenül a közösség által elfogadott sajátosságot őriz.

Emiatt egy mai alkotónak nem szabad szentírásként kezelve lemásolni minden fellelhető és fennmaradt emlékanyagot. Illetve szabad, de egy alkotó, ha Mesternek tartja magát, meg kell lássa ezeket az esetlegességeket, a szín- és anyaghasználatokat, s ne másolja szolgai módon azokat.

Az alkotótól nem azt vártuk el, hogy városi viseletet készítsen az eredetiből, hogy megváltoztassa az eredeti viseletet, hiszen az egészen más műfaj lenne. Csupán olyan szakmai problémákra hívtuk fel a figyelmét, hogy ne csúnya, igénytelen, aranyozott alumíniumgombokat alkalmazzon, hanem jobb minőségűeket; hogy egy nadrágon ne többféle minőségű és színben egymást ütő zöld árnyalatú anyagokat alkalmazzon, még akkor sem, ha az eredetin az volt. Mert ez már az ő alkotói felelősége, az ő ízlését, művészi tehetségét is tükrözi, hiszen amit ő művel, az folklorizmus. Ő már nem annak a közösségnek a tagja, nem annak a kornak a szülőtte, hanem napjainkban élő mester, talán művész, akinek egyik legfontosabb ismérve az, hogy megtartva az egy közösségre jellemző kulturális hagyomány jellegzetességeit, saját egyéniségét úgy adja bele az újonnan megszülető alkotásba, hogy például tudatosan válogat, alkalmaz színárnyalatokat, anyagokat, s mindezt úgy teszi, hogy a tradíciót se érje sérelem. A címben szereplő „mester” szó ugyanakkor művészetet is takar, mely legalább olyan fontos egy pályázati darab esetén, mint az esztétikum. S a művéség hiányát nem lehet az autentikusság álarca mögé rejtteni!

Mint soraim elején említettem, a Népművészet Ifjú Mestere cím a legkiválóbbaké. Művészet és mesterség egységét fejezi ki. Már az sem kicsi elismerés, ha a pályázó egy-egy műve a pályázat legszebb darbjait bemutató kiállításra kerül, ami a levélíró esetében meg is történt. De a Népművészet Ifjú Mestere cím elnyerésének alapvető feltétele, hogy a pályázó minden beküldött alkotása (5 db) hibátlan legyen, mesterségbeli és művészeti szempontból egyaránt.

Beszprémy Katalin

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2010. január 17. vasárnap, 18. hétfő, 19.00 óra

február 7. vasárnap, 19.00 óra

február 13. szombat, 15.00 és 19.00 óra

február 21. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

Nagyidai cigányok – ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

A Magyar Kultúra Napja

január 22. péntek, 19.00 óra

Kalotaszeg – Honvéd Táncszínház (az előadást követően táncház)

január 26. kedd, 10.30 és 15.00 óra

Lúdas Matyi – Honvéd Táncszínház

január 31. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

február 17. szerda, 19.00 óra

február 28. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

Ezeregyév – ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

február 7. vasárnap, 10.30 óra

február 11. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra

János vitéz – Honvéd Táncszínház – NAPSUGÁR BÉRLET (3)

február 20. szombat, 19.00 óra

Asszonyok könyve – Foltin Jolán alkotói estje
Honvéd Táncszínház, Bihari János Táncegyüttes
MOLNÁR ISTVÁN BÉRLET (3)

február 24. szerda, 19.00 óra – BEMUTATÓ

Barlang – a 10 éves Duna Táncműhely előadása

február 25. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra

Zene-Bona, Szana-Szét (gyermekelőadás)
Honvéd Táncszínház

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ – REFEKTÓRIUM

február 18. csütörtök, 19.30 óra

Arany és kék szavakkal
Horváth Zsófia – Herczku Ágnes

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

január 14. csütörtök, 19.00 óra

Bartók-trilógia II. rész
Labirintus – Magyar Állami Népi Együttes
AJÁNDÉK BÉRLET (1)

január 15. péntek, 15.00 és 19.00 óra

január 24. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra
február 4. csütörtök, 19.00 óra – AJÁNDÉK BÉRLET (2)
február 5. péntek, 19.00 óra

Boldogság 69:09

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

február 23. kedd, 15.00 és 19.00 óra

A Tenkes kapitánya – Honvéd Táncszínház

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Tikmonka

Közös koncert után megjelent Ágoston Béla és Frank London lemeze

Nem sokat teketóriázott Ágoston Béla, miután összebarátkozott Frank Londenal, a világhírű trombitással. Sikerült neki közös lemezt és lemezbemutató koncertet összehoznia Budapesten, hiszen olyan számokat komponált, amelyek a neves amerikai művész-kolléga érdeklődését is felkeltették. A Tikmonka című CD az Etnofon Kiadó gondozásában a karácsonyi ünnepekre jelent meg.

– Frank Londont gondolom korábban ismerted meg...

– Így igaz. Az évtized közepe tájkán egymást követő három évben is meghívtak tanítani egy hétre az ausztriai Kremsben működő Glatt und Verkehrt nevű nyári táborba. Balogh Kálmán volt az elődöm ebben a táborban, utódoként pedig Gombai Tamás folytatta ezt a munkát. A három esztendő periódusom idején az egyik évben Rudi Pietsch, a tábor akkori vezetője – „civil” foglalkozását tekintve a Bécsi Zene-művészeti Egyetem Népzene-kutatási és Etnomuzikológiai Intézetének (Institut für Volksmusikforschung und Ethnomusikologie an der Wiener Musikuniversität) professzora – Frank Londont is odacsábította négy napra, s akkor összehaverkodtunk. A tanárok ugyanis figyelték egymást, hogy ki miként dolgozik a növényekkel, s tetszett neki, hogy már a második napon be tudtam mutatni velük egy-két számot. Az esték közös zenélésekkel, iddogálásokkal teltek, s nekem is tetszett, hogy milyen jó kapcsolatot alakított ki a tanítványaival. Sajnos nem tudott teljes hétig maradni, mert turnéja kezdődött együttesével, a Klezmatrics-szel.

– S ha már létrejött köztetek egy jó kapcsolat, megpróbáltad folytatni a közös zenélést...

– Ez így történt. Elkezdtem bombázni a Művészetek Palotáját, hogy felléphetnénk-e az akkor még létező, dzsesszt játszó Ágoston Quartettel úgy, hogy Frank London lenne a sztárvendég. A Müpa pozitívan állt hozzá az elképzelésemhez. Azt szerettem volna, hogy Frank szerepeljen a Binder Károly által kiadandó Mágia Nosztra című lemezőnkön. A gond abból adódott, hogy – részben Frank elfoglaltsága miatt – mindig toló-dott az időpont, s már nem lehetett tovább várni, ezért nélküle kellett megjelentetni. Egyébként a kvartettel utoljára a Debreceni Jazznapokon léptünk fel, s úgy gondoltam, hogy ez méltó befejezése volt ennek a formációnak. Ezt követően viszont már elkezdett dolgozni a Gabona zenekar (Ágoston Béla - szaxofon, duda, ének; Móser Ádám -

Hosszú lemez, hosszú, amit érdemes végighallgatni. Egymásra épül – egymásba épül –, eredendő rokonságát erősítve, a felvidéki népdal és Weöres Sándor – József Attila (elmondja Tilo Werner). Vagy éppen a moldvai újköszöntő urálás, a cigány népdal és a gyimesi, összefonódva a klezmer hűség horájával, amit a nagy Frank London trombitál, ugyanazzal a bánatból és szenvedésből kiemelkedő életörömmel – mindenek ellenére, mindenén túl „mégis” –, amivel a felvidéki, gyimesi, moldvai cigány énekes beszédek beszéltek velünk. Igen, énekes beszéd, ott is, ahol „csak” zene szól, Ágoston Béla zenéje, megszólít, bevon, közöl... Hallgasd! Megmondja, hogyan hoz szerencsét (jólétet, boldogságot, életet) a kabala, és miért éppen Gyimes – miért ez a keleti (kelet-európai) exposure, kirakodóvásár (és lelki mezőkről készült pontos felvétel).

Vekerdy Tamás

harmonika, akkordina, duda; Mazura János – tuba; Geröly Tamás Sándor - dob), s 2008 augusztusában már mi képviseltük Magyarországot a bulgáriai Szopolban a Szófia Magyar Kulturális Intézet által megrendezett Magyar Hullám című programsorozaton. Arató György, az intézmény akkori igazgatója ugyanis olyan zenekart keresett, amely több stílusban is tud játszani, s így megoldható, hogy az egyik este népzene, a másik este pedig dzsessz és világenét szólaltasson meg.

A Gabona zenekar voltaképpen erre a produkcióra alakult meg, s olyan jól szerepelt Szopolban, hogy úgy döntöttem, a Frank-kel tervezett Müpa-beli önálló estünket is ezzel a bandával valósítjuk meg. Kiegészülve további két zenésszel, mégpedig „a Róbertekkel”, azaz Benkő Róbert bőgőssel és Dely Róbert gitárossal, valamint az egykori tanítványaimból álló leánykarral (Jusztin Anikó, Szórádi Rozália Réka, Kerekes Dóra, Páll Zsanett, Herczeg Hajnalka Anikó, Vránics Eszter, Hahn Jusztina Sára, Antal Édua, Borsodi Nóra, Kovács Mónika, Kurucz Boglárka), Filep Viktor, Kardos Ferenc és Hajma Zsolt ostorosokkal, Nagy Bercel narrátorral és Rumi László gólyalábassal. Időközben ugyanis már a koncertnek a dátuma is kikristályosodott.

– Tehát megvolt már, hogy kikkel, hol és mikor, s „csupán” a zene hiányzott. Miként lehet egy ilyen zenésztársaságnak komponálni? Kőbevésett kottát adsz át a zenészeknek, s mondjanak le az improvizációról, ami a vérükben van? Vagy elnagyolt vázlatot, ami sok mindent megenged?

– Innentől kezdve két fontos tényezőt kellett lezongoráznom: egyrészt kiadót kellett találni a lemez megjelentetésére, másrészt ki kellett találni a stílust. Levezgettem Frank-kel, s megkérdeztem, mi a véleménye arról, hogy magyar népzene, „sámános”, klezmeres és dzsesszes „felvágott” készítenék. Azt mondta, hogy nagyon jónak tartja ezt a mixet. De a koncert időpontjával adódott egy kis bibi. December végéig azt hittem, hogy 2009 húsvét hétfő-

jén zajlik majd le az esemény, ám amikor megnéztem a Múpa programját, döbbenet láttam, hogy a megállapodáshoz képest két héttel későbbre írták ki a koncertünket. Szerencsére Frank-nek ez a nap is megfelelt. Ellenkező esetben megint csúszott volna a koncert, hiszen Frank-nek általában másfél évre előre lekötött az ideje. Nekünk sem okozott gondot ez a változás, ráadásul a plusz két-hétnyi idő nekem, a zeneszerzőnek is jól jött.

Más kérdés, hogy a lemez címe azért lett Tikmonka, mert pont arra találtam ki, hogy egy zsidó trombitás meg én éppen húsvét hétfőn adunk koncertet a Művészetek Palotájában. A tikmonka ugyanis azt jelenti, hogy tojás, ami a keresztények, a zsidók és a pogányok hitében is a születés, termékenység szimbóluma. A tikmonka szót egy karácsonyi énekben találtam meg, s jobb cím, mint a hímes tojás. Ráadásul egyedül a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatta ezt a kiadványt, s a tikmonka utolsó három betűje is nka. Persze ezt, mindemellett, hogy igaz, csak viccből említtem meg.

Visszatérve a fent említettekre és a kérdésekre, a CD megjelenésére az Etnofon Records-ot sikerült megnyernem, 2008 őszén. S hogy miként áll össze egy ilyen zene? Léteznek olyan kompozíciók, amelyeknek a szövődési elve a dzsesszhez hasonló: kapnak a zenészek egy akkordmenetet, van a számnak valamilyen szerkezete, így a dal könnyen eljátszható. Ezeket összegyakoroltuk a fellépésre úgy, hogy Frank-vel csak egy próbalehetőségünk volt.

A másik egy „kompozíció-sabb” megoldás, amivel ugyan csak éltem, amikor a szólásokat precízebben leírja az ember, de itt is akadnak lehetőségek az improvizációra. S van a „harmadik típusú találkozás”, amikor nem kották vezérlik a zenét, hanem elvi dolgok tisztázása után szabadon lehet játszani, mert vezérfonalként például akár egy urálás, azaz moldvai csángó újról szóló szövege is elegendő. Figyelembe vettem azt is, hogy népzenei kiadó gondozásában jelenik meg a lemez, ezért a világzenei stílus dominál. Nagyon szeretek szabadon játszani, de itt mindent meg kellett előre tervezni.

– Olyasmire azért nem panaszkodhatsz, hogy túlságosan vontatottan zajlottak a próbák, illetve a lemezfelvételek...

– Mivel Frank a koncert előtti napon érkezett Moszkvából, – ráadásul „erős hátszéllel”, azaz egy órával korábban szállt le a gép, ezért hiába ment ki a húgom eléje –, számítottam arra, hogy a

Ágoston Béla – szaxofonok, dorombének, ének, ütőgardon (10)
Móser Ádám – harmonika, akkordina, dudu, furulya
Mazura János – tuba
Geröly Tamás Sándor – dob, csemettyűk, ütőgardon (12)
Dely Róbert – elektromos gitár (5)
Benkő Róbert – bőgő
 &
Frank London – trombita

Vácsi Eszter – ének (2)
Szórádi Rozália, Antal Édua, Páll Zsanett – leánykar (6)
Nagy Bercel – narrátor, furulya (5)
Werner Tilo – vers (4)
Filep Viktor – ostor (5)
Dj. Snare Lázár Zsolt – lemezjászó (11)

A felvétel 2009 májusában készült a STAR TRACK STUDIÓ-ban.

Hangmérnök: Glaser Péter (www.star-track.hu)

Mastering: Rozgonyi Péter (www.r27studio.hu)

Grafika: Baráth Ferenc (Barát Art Bt.)

Fotók: Rónai Gergely (Gromek)

Kapocs: belaagoston5@gmail.com

Így aztán júniusban is bemutattuk a IX. Pécsi Országos Színházi Találkozón, de tudunk róla néhány számot interpretálni trombita és bőgő nélkül is úgy, hogy Dely Róbert gitározik. Meg lehet nyírni a zenét, de Frank-vel tökéletes.

– S hallhatjuk még a Tikmonkát élőben?

– Tervbe vettük, hogy 2010 tavaszán is tartunk egy lemezbemutató koncertet. Ha össze tudom szervezni ezt a zenekart, az anyag

hallható lesz fesztiválokon akár Frank nélkül, akár vele. Sokat jár át Európába, s így megeshet, hogy átugrik egy estére oda, ahol éppen muzsikálunk.

– Furcsa, hogy a vállalkozói szférából nem talátlatok szponzort, miközben egy világhírű művészettel készítettetek lemezt, s adtatok koncertet...

– Pedig igyekeztem támogatókat szerezni. Az is eszembe jutott, hogy mivel a tojás a lemez címe, s Gabona a zenekar neve, levelet küldök térsztagyaraknak, hiszen a térszta olyan termék, amelyikbe gabona és tojás is kell, de egy kivétellel még csak válaszra sem méltattak. Aki válaszolt, elmondta, hogy nem tud támogatni, de legalább válaszolt. Ugyanakkor a lemezbemutató koncert helyszínére van már egy jelentkező, a Terézvárosi Terma Zrt., amely a Gabonát

is támogatta. Ők szervezik a Terézvárosi Jazz Esték című sorozatot.

A lemeztől még annyit hadd jegyezzek meg, hogy a borítón – amely Baráth Ferenc munkája – azért van rovásírás és héber cím is, mert találtam egy XVII. századi forrást, egy diák emlékkönyvét, amelybe a tanára írt latinul, héberül, görögül és székely rovásírással egy intemet. Miként ezek a betűk akkor megfértek egy lapon, manapság a zene is megteheti ugyanezt egy CD-n. Azt hiszem, ennyi az üzenetünk.

K. Tóth László

Fekete István: Betlehem (részlet)

A konyhában ültünk a földön és a tűzhely meleg fénye kiugrott néha, meg-megsimogatván arcunkat. Hallgattunk, de magunkban megvallottuk, hogy a mű tökéletes és nem is vettük le a szemünk róla. Tornya volt, ajtaja volt, ablakai voltak, ahol be lehetett tekinteni (egy krajcárért!), és ha bent meggyújtottuk a kis gyertyát, ki-világosodott az egész épület valami boldog, meleg világossággal, mint a szívünk abban az időben.

Egyszóval: Betlehem volt. A Szent Család kicsit oldalt állt, előtérben a jászollal és a jászolban Jézuskával, aki mosolygott és kövér kis kezét ökölbe szorította, ámbar, mi akkor még nem gondoltunk arra, hogyha ez a kéz egyszer kinyílik, mekkora ragyogás árad belőle a világra.

Ennél sokkal nagyobb gondjaink voltak. Elsősorban, hogy Jézuska mezítelen maradjon-e, vagy takarjuk be?

– Megfázik! – mondta Bence Gábris, aki érzékeny lelkű fiú volt.
 – Buta vagy – szólta Andók Pista –, aki Isten, az nem fázik.
 – A Biblia azt mondja – szólalt meg végül Peszelka Péter, aki papnak készült –, hogy „édesanyja pólyába takarta és jászolba fektette...” Ez döntött.

A pólya természetesen nem lehetett akármilyen anyagból, ezért selyemből lett, a selyem pedig anyám télikabátja béléséből lett.

Másodsorban ott volt még a szamárkérdés. Két szamarunk is volt ugyanis. Peszelka Péterre néztünk, aki csizmája orrát vakargatta piszkos kis körmével, és lesütvén szemét, erősen gondolkodott, de aztán kivilágosodott értelmes, fanyar arca:

– Az nincs a Bibliában, hogy hány szamár volt. Több pásztor volt, hát szamár se egy volt...

Subák, láncosbotok, bajuszok, szakállak, kucsmák és tornyos angyalsüveg már készen voltak, így semmi akadálya nem volt annak a lelkes izgalomnak, amely másnap a faluvégen abban a felkiáltásban érte el tetőfokát, hogy:

– Szabad-e betlehemet köszönteni?

És hullottak a krajcárok Péter perselyébe, amely mind súlyosabban zörgött – mi tagadás – ében tartva, sőt fokozva elhivatottságunk érzését. Berta Jancsi ugyan apja szőrtarisznyáját is nyakába akasztotta, hogyha valahol – netán – enivalót is adnának, de inkább Pétert toltuk előre, zörgő perselyével figyelmeztetve a háziakat, hogy készpénzadományokra rendezkedtünk be.

A Szent Család megmenekülése

Amikor Betlehemben megszületett az Úrjézus, Heródes király megijedt, hogy elveszi tőle a királyságát. Nem tudta, hogy a Kisjézus hol van, ezért parancsba adta a katonáinak, hogy öljenek meg minden két esztendő alatti kisgyermeket. Megjelent az angyal Szent Józsefnek, hogy vegye a gyermeket s az édesanyját, Máriát, s meneküljenek, mert a kicsi Jézust Heródes meg akarja öletni.

Akkor a Szent Család abban a percben el is indult. Sötét éjszaka volt. Szűz Mária a kisdeddal a karján, a szamár hátán ült, Szent József vezette a szamarat. Ahogy mendegéltek a hosszú úton, szegény Szent József úgy elfáradt, hogy jártában elszunnyadt. Egyszer csak Szűz Mária azt vette észre, hogy egy gyertya világít mellettük, és a gyertyát egy kicsi angyalka tartja. Ahogy vándoroltak tovább-tovább, minden percben egy-egy újabb angyalka szállt le melléjük égő gyertyával.

Szűz Mária megkérdezte az angyalkákat:

– Honnan jöttök, lelkecskéim?

Azt mondja az angyalocska:

– Betlehemből. Mi vagyunk azok a gyermekek, akiket Heródes megöletett. Nézz csak hátra, mi van Betlehemben!

Szűz Mária visszatekintett, s hát látta, hogy, hogy futkosnak a katonák a fáklyákkal. Tépték ki a gyermekeket az édesanyák karjából. Volt ott sírás, jajgatás, rikoltozás. Amint egy-egy kicsikét megölték, abban a pillanatban ott termett Mária mellett egy angyalka és világították az utat. Szűz Mária megijedt, megragadta Szent József kezét:

– Nézd csak József, mi van itt!

Mikor Szent József felébredt, abban a percben eltűntek a gyertyák és az angyalkák. S így József nem látott semmit, mert neki nem volt akkora érdeme, hogy ezt meglássa.

Mentek tovább, már megvirradt, amikor elhaladtak egy szántóföld mellett. Látták, hogy egy öregember éppen búzát vet. Alig telt el fél óra, s hát jöttek Heródes katonái. Akkora csodadolog történt ez idő alatt, hogy a búza kikelt, szárba is szökken, meg is érett. Csak úgy hajladoztak a szélben a nagy érett kalászosok! Kérdezték Heródes katonái:

– Öreg, nem látott errefelé egy fiatal párt egy kicsi gyermekkel?

– De, igen, láttam, itt mentek el – mondta az öreg –, amikor ezt a búzát vetettem.

– Vén bolond! – mordult rá mérgesen az egyik katona az öregre.

– Ezt már aratni kell!

Heródes emberei megsarkantyúzták a lovaikat, és visszafordultak Betlehem felé. Így menekült meg a Szent Család.

Rajz: Gyócsi Gábor

Jézus és a fenyő

Mikor az Úrjézus a földön járt, örökké üldözték a gonoszok. Egy alkalommal menekült az áldott Jézus, szinte utolérték az üldözői, s akkor meglátott az út szélén egy nagy cserefát. Már messziről kiáltott a fának:

– Rejts el engemet, te fa, rejts el, mert ha megfognak, véretem veszik!

A fa visszakiáltotta:

– Eredj innen, eredj innen, mert ha téged megfognak, nekem is végem lesz!

Menekült tovább az áldott Jézus, meglátott egy dúslombú fűzfát.

– Rejts el engemet, te fa, rejts el, mert ha kezükre jutok, véretem veszik!

– Eredj innen, eredj innen, mert ha téged elfognak, nekem is végem lesz!

Jaj, menekült tovább az áldott Jézus, már azt sem tudta, hová legyen. Akkor észrevette, hogy a dombtetőn integet feléje egy kicsi fenyőfa.

– Gyere, simulj a törzsemhez, én elrejtelek!

Jézus odafutott a kicsi fenyőhöz, és a törzséhez simulott. A fenyőfácska leeresztette vékonyka ágait, összezárta aprócska leveleit, elrejtette Jézust az üldözők elől. Mikor Jézus megszabadult, megállította a fenyőt:

– Légy áldott, te fa, élj meg mindenütt! Mikor a többi fák leveltelenül sorvadoznak az erdőn, te akkor virulj, akkor zöldellj legszebben! Te légy az emberek öröme, minden esztendőben, az én emlékezetemre a te ágaidon gyújtsanak gyertyát az emberek!

Azóta minden esztendőben, Jézus születése napján millió és millió fenyőfán kigyúlnak a gyertyák, s Jézusra emlékeznek a boldog emberek.

Bukovinai székely népmondák nyomán írta: Kóka Rozália

Kóka Rozália

MESEMONDÓ GYEREK KÖNYVE

ÖREGBETŰS
KÖNYVEK

Kóka Rozália

Mesemondó gyerekek könyve

Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2009

„Mesemondó vagyok. Közel öt évtizede gyűjtök népmeséket, 1973 óta magam is mesélek kicsiknek és nagyoknak, mindegyütt, ahol értenek magyar nyelven.

Négy mesekönyvem jelent meg eddig sok ezer példányban. Ugyanebben a sorozatban látott napvilágot a második kiadást is megírt Katyika meg Matyika című könyvecském.

Pályám során számos alkalommal kértek fel mesemondó versenyek zsűrizésére, magam is rendszeresen szervezek versenyeket. Ezzel a kötettel azoknak a gyerekeknek szeretnék segíteni, akik mesemondással próbálkoznak.

Ebbe a kötetbe negyven érdekes, köznyelven megírt, egyszerű szerkezetű, rövid lélegzetű, könnyen megtanulható mesét válogattam. Főként saját gyűjtéseimből, de néhányat más gyűjtők meséiből is átdolgoztam.

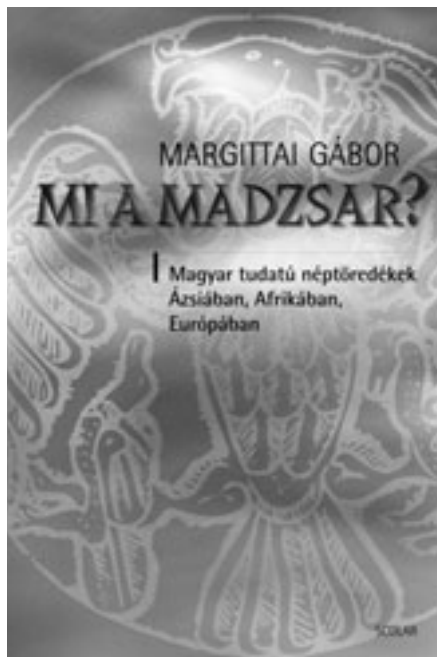
A kötet végén tíz jó tanácsban foglaltam össze azokat a tudnivalókat, amelyek legfontosabbak a sikeres szerepléshez.

Könyvemmel szeretettel ajánlom minden, meséket kedvelő gyermeknek.”

Kóka Rozália

Margittai Gábor: Mi a madzсар?

Magyar tudatú néptörödékek Ázsiában, Afrikában, Európában

Sok ezer kilométerre a Kárpát-medencétől, Törökország, Kazakisztán, Egyiptom és Franciaország területén élnek olyan népcsoportok, akik évszázadok óta töretlenül hiszik, hogy ősapáik egykor Magyarországról származtak el, illetve a magyarsággal rokonságban állnak. Törökországi madzсарok, egyiptomi magyarábok, kazakisztáni madjarok, provence-i városiak egymástól kontinensnyi távolságban, gyökeresen eltérő történelmi háttérrel titkos szatellitként keringenek a magyar történelmében. Kik ők? Mivel magyarázható apáról fiúra hagyományozódó kötődésük a magyarsághoz?

Margittai Gábor újságíró e kérdésekre kereste a választ – s miként rendkívül izgalmas kötetet tanúsítja, meg is találta. Madzсарok, magyarábok és provence-i „magyarok” valószínűleg az oszmán rabszedés áldozatai – a kazakisztáni madjar törzs „fel-fedezése” azonban az őshazakutatással és a Julianus volgai magyarjaival való kapcsolatot veti fel. Madzсарok, magyarábok, madjarok – ők a „legkülső magyarok”, a legszélső gyűrű a „csángósodás” naprendszerében, akiket az eltávolodás, az elveszettség és a mégis-megmaradás metaforájaként értelmezhetünk.

A szerző két évet szánt arra, hogy felkeresse az „őshazájuktól”, saját kultúrájuktól elszakadt népmaradékokat. S ahogy bejárta a törökországi Macarköytől Észak-Mezopotámián át a kazak pusztáig a fél világot, annyit tanult az emberekről, kisebbség és többség viszonyáról, gyógyíthatatlan sebekről és nemzeti mítoszokról, mint sehol

máshol a világon. Természetesen sem a törökföldi „madzсарok”, sem az afrikai „magyarábok”, sem a kazakisztáni „madjarok”, sem a modern provence-i városiak nem ütnek el környezetüktől, ugyanolyan törökök, núbiaiak, délfranciák vagy kazakok, mint akárki más a körzetükben. Ugyanolyan a tárgyi kultúrájuk, ugyanazok a dalok, ugyanolyan a borsínük – az azonosság-tudatuk azonban gyötrően és megmagyarázhatatlanul más. Talán mindössze egyetlen árnyalatban, de különböznek környezetüktől. Mégis befogadó közegükkel együtt sodorhatja el őket a történelem – akár hajdan a mongol birodalomba erőltetett volgai magyarságot. E veszélyeztetett, talán utolsó óráikat élő peremnépek már önmagukban, billenékeny helyzetüknél fogva is rászolgálnak a kisebbségi lét iránt érzékeny riporterek és az olvasók figyelmére.

Aki vállalja a keleti utazások kockázatait, s felkeresi őket sivatagi, sztyeppi, hegyvidéki – vagy délnyugaton kisvárosi – világukban, meghallgatja mondáikat, s átérzi zavart ragaszkodásukat, megértheti, mit is jelent magyarnak lenni – megtudhatja, „mi a madzсар”.

*

„Budapestben születtem 1973-ban, a szege-di bölcsészkaron végeztem magyar-filozófia-XX. századi magyar irodalom szakon, ugyanitt doktoráltam Babits Mihály esszéírásából 2000-ben. 1996 és 1999 között a Magyar Írószövetség folyóiratának, a Magyar Naplónak a könyvrovátát szerkesztettem, majd 2001 óta a Magyar Nemzet Hétvégi Magazinjának vagyok a társszerkesztője. Születésem óta fogva mást sem teszek, mint ingázok központ és perem, harsányan létező és elfojtva vegetáló jelenségek, tájak, népek között. Egyetemem alatt a népi-történelmi emlékezet és táncok gyűjtőjeként bejártam a Kárpát-medence törödékmagyarságának „szállásterületeit” – manapság a legreménytelenebb perifériára: a szórványvidékekre szorítok. Évtizedek óta nem ereszt az európai, a közel-keleti és az észak-afrikai Mediterráneum végvidéke, ahol egykor a civilizáció bölcsője ringott – mára kihullott a kollektív emlékezetből. Mi a madzсар? című könyvem a hazától évszázadokkal ezelőtt elragadott-elszakadt „legkülső magyarok” XXI. századi szatellitvilágáról számol be – elsőként. Mert madzсарok, magyarábok, madjarok birodalma az, ahol centrum és periféria végérvényesen összeforr...” (M. G.)

*

Megjelent 2009-ben, a Scolar Kiadó gondozásában, közel 150 sajtófotóval.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a

www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1130 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

V. kerület Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.

Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,

Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:

pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:

hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,

pénteken: 10:00-17:00

Artisjus-díj

Virágölgyi Márta – a népzene-oktatásban, a lejegyzésben és a kottakiadványokban végzett kiemelkedő munkájáért – 2009. december 11-én megkapta az Artisjus Zenei Alapítvány díját.

„Üzenetünk van, melyet tovább kell adnunk, szomszédainknak, városainknak, az egész világnak. Örökségünk van, melyet át kell élnünk, és hirdetnünk kell minden újonnan születőnek.” Károli Gáspár Bibliafordításának részletét idézi fel bennem Terescsik Eszter és Navratil Andrea meghatóan szép közös alkotói munkája.

„Édes Jézuskám, csak most segíts meg, Uram, Jézusom vigyázz reánk, Istenem nézz le ránk és segíts” – ilyen és hasonló oltalmazó, segítségért, védelmet kérő mondatok gyakran hagyják el az emberek ajkát. Amikor bajban vagyunk és segítséget remélünk, akkor ilyen gondolatok megfogalmazódnak hívő és nem hívő emberek fejében egyaránt.

A keresztény egyház talán legtöbb szeretetet sugárzó ünnepére készülődve is – elsősorban advent idején – gyakran esik szó Máriáról, a Szent Családról, a kis Jézusról, a csöppnyi gyermek élete első napjainak, hónapjainak megpróbáltatásairól.

A XXI. század gyermekeinek, fiatal felnőtteinek egy része a karácsonyi játszóházakban vagy az édeskés, „cukormázzal leöntött” hangulatú karácsonyi kirakatokban találkozik a kis Jézus születésével kapcsolatos betlehemi jelenetekkel, figurákkal. Vajon a levegőben vibráló ünnepi hangulaton túl ismeri-e minden gyermek és felnőtt a kirakatban látott betlehemi jeleneteket, az ajándéktárgyakban felismerhető bibliai alakok valós történetét, vagy elegendő számára az, hogy ezek a karácsony tartozékai szoktak lenni?

Az „Új csillagnak új Királya” című CD fátyolszerű finomsággal, az őszinte, a természet szabályai szerint nevelkedett, tisztalelkű, egyenes észjárású emberek gondolatait adja át korunk hallgatóságának. A Parasztbibliából vett, a kis Jézus születéséről szóló történetek

Új csillagnak új Királya

*„Ó Jézus csillaga fénye,
bűnösöknek egy reménye,
Legyen e háznak őrzője,
minden rossznak elűzője.”*
(25. dal – részlet)

zett gondolatot, s ezzel a CD-vel sok gyermeknek, felnőttnek, családnak adnak lehetőséget a felebaráti, a családi szeretet, a hit örökségének átadására.

A Parasztbibliából összeállított nagyszerű szerkesztés utolsó énekének részlete legyen az alkotóknak és hallgatóknak köszönet és jókívánság.

F. Tóth Mária

a legegyszerűbb beszédűek, ugyanakkor a legtapintatosabb módon látják el az „ismeretátadás” felelősségteljes feladatát. A két kitűnő előadóművész – Terescsik Eszter és Navratil Andrea – tehetségük legjavát adva énekmondókként mesélik és dalolják el a kis Jézus születésének történetét úgy, ahogyan a Parasztbiblia gyűjtései őrzik a meszei időkre visszavezethető emlékezet szerint. Ha becsukott szemmel hallgatjuk az egymásba fűződő, időrendbe szedett gyönyörű dallamokat és eseményeket, egy nagyon különleges hangulatú, nagyon szép, színes világba csöppenve követhetjük az „Új csillagnak új Királya” születését. Nem a különleges fantáziával bírók élvezhetik csak így a megindítóan szép történetet, hanem valamennyien, mivel a két tehetséges előadó olyan átéléssel játszik saját előadói színkálján, hogy szinte repítik a hallgatóságot az angyalok szárnyán, Mária szeplőtelen fogantatásán, a kisdéd születésén, köszöntéseken, Heródes katonái általi üldözésén, a népek megváltójának megmenekülésén át, az emberek örömeig. Ebben a szárnyalásban, az összehangolt előadásban nagyszerű és méltó társra talált a páros a Kobzos együttesben.

Őszintén hiszem, hogy az „Új csillagnak új Királya” összeállítással az alkotók teljesítették a Károli Gáspár Biblia fordításából idé-

Cimbalomduó

A tehetősebb polgárcsaládokban általános volt a cimbalom a múlt században. A ház asszonya gyakran cimbalmozott – a zongora mellett vagy helyett találta meg helyét a hangszer. A hangszer hajdani népszerűsége ellenére ritkaság, hogy cimbalomduókat hallhassunk. Bár Balogh Kálmán és Lukács Miklós külön-külön gyakran szerepelnek duóban, együtt azonban csak mostanában, a kiadó kezdeményezésére kezdtek játszani. A lemezen elsősorban Miklós olyan kompozíciói, átíratái szerepelnek amelynek alapját Kálmán által javasolt népzenei források adják. A páros a magyar és román cimbalmozás „fellegráinak” játékestílusára (Szatmár, Székelyföld), valamint olyan híres cimbalmosok, mint például a soproni Tendl Pál előadómódjából kiindulva építették fel a produkciót.

Egymásra találásuk azért is volt időszerű, mert bár eltérő szakmai pályán mozognak, mégis sok hasonlóság fedezhető fel karrierjükben. Balogh Kálmán az elmúlt több mint 20 év során számtalanszor muzsikált együtt a legjobb magyarországi népzenezőkkel, miközben rendszeresen tett kirándulást a klasszikus-, a dzsessz- és rockzenében itthon és külföldön egyaránt. Lukács Miklós pályája során szintén többféle zenei műfajba belemért. (FolkEurópa • FECD 045)

Rendhagyó primástalálkozó

Az elmúlt másfél év során az ország legjobb fesztiváljain és koncerttermeiben lépett fel átütő sikerrel a Rendhagyó Primástalálkozó formáció. Az év végétől végre lemezen is meghallgatható lesz a koncertműsor, a FolkEurópa kiadónak köszönhetően.

A Lakatos Róbert brácsaművész és hegedűs zenei vezetésével létrejött hazai szuperprodukciónak repertoárjának ihletője a világviszonylatban is egyedülállóan gazdag magyar népzene, azonban a műsor különlegessége mégsem ebben, hanem az előadók személyében keresendő. Lakatos Róbert mellett a hazai dzsessz világ-hírű fúvósa Dresch Mihály, a gitárvirtuóz Both Miklós, a cross over muzsikás Balogh Kálmán cimbalmos, a gyönyörű hangú Herczku Ágnes és Korpás Éva, valamint két élvonalbeli népi hegedűs, Pál István „Szalonna” és Vizeli Balázs a produkció „arcai”, primásai. (A primus eredeti jelentése szerint elsőt, legelől lévőt, a primarius „elsőik közé tartozó, tekintélyes”-t, zenében pedig kifejezetten a vonósnegyes első hegedűsét jelenti).

A lemez egy újabb örök darab azok számára, akik a hazai zenei élet legnagyobb egyéniségeinek különleges korongjaira vadásznak. (FolkEurópa • FECD 044)

A kis zöld könyvecske

Papp István Gázsa a hegedű idélen tartásáról és a népzene áttértek születésének 50. évfordulójáról

Papp István Gázsa vagy tíz éven át tanult zenei líceumban hegedülni klasszikus zenét, amikor kezébe került egy magyarországi kiadvány a táncházakról, s jó néhány osztálytársával úgy döntött, hogy megpróbálnak népzenei játszani. Az iskolában ezt nem nézték jó szemmel, mert mindent felrúgtak, amit tanultak a klasszikust tanító tanároktól, hiszen a népzene más technikával kell játszani.

– Téged hivatalosan Papp Istvánnak hívnak, de táncmuzikáns körökben Gázsaként ismernek. Honnan ez a név?

– Édesanyám Magyarországon született, s az erdélyi falvakban az a szokás, hogy mindenkinek adnak egy becenevet. Édesanyámat Csete Ilonának hívják, de ilyen névvel többen is éltek a faluban. Ha kérdezték, ki vagyok, csak azt kellett mondjam, hogy a Gázsa Sándor Ilonkának vagyok a fia, és rögtön azonosítottak. A nagyapám sokat járt a cigányokhoz, mulatott, s fizetett nekik, és ők az idegent gádzsónak nevezik, s nagyapámat, mint fehér embert is így szólították. A magyarok ezt a szót gázsnak mondják. Köncei Árpáddal és Székely Leventével, – akikkel egy osztályba jártam, s mindhárman 2009-ben lettünk ötven évesek –, az egyik népzenei gyűjtésünk alkalmával, amikor egyik unokatestvérem eljegyzésén voltunk, mindenkinek úgy mutatkoztam be, hogy a Gázsa Sándor Ilonkának vagyok a fia. Egyfolytában ezt mondtam, hogy lásák, nem idegen vagyok. S ettől fogva Árpi és Levente Gázsnak hívtak.

Azóta olykor élvezem is, hogy bemutatkozáskor a Papp István-nal semmire sem megyek, de a Gázsa már felkapják a fejüket. Ezt még Panek Kati találta ki, hogy Papp Istvánnak mondjam magam, s hagyjam, hogy maguk jöjjenek rá, hogy én vagyok a Gázsa.

– S miként fogott meg a népzene?

– Ha jól emlékszem, 1977-ben történt, hogy kezünkbe került egy kis zöld könyvecske, ami Magyarországon jelent meg, Tánc-

ház címmel. [Siklós László: Táncház. Zeneműkiadó, Budapest, 1977.] Mi mindannyian egy 12 osztályos zenei líceumba jártunk Kolozsváron, s már az első osztálytól hangszert tanultunk, összhangzattant, szolfézst, zenetörténelmet stb. Például a 11-12. osztályban a 15 tárgyból kilenc zenei volt. Kórus, kamarazene, zenekar, formatan, s én még mellékhangszerként zongorázni is tanultam. Ez utóbbi nem volt annyira komoly, de el tudtam játszani ezt-azt, leginkább LGT-t. A zöld könyv a '72-ben indult táncmuzikásmozgalomról szólt, többen is elolvastuk, s rájöttünk, hogy milyen furcsa, hogy Budapesten csinálják ezt, miközben Kolozsvár ötven kilométeres körzetében egy csomó falu található – a kalotaszegi Méra például olyan közel van, mint Budapesthez Dunakeszi –, ahol még használják ezt a szórakozási formát, így nekünk is kellenie ilyen „városi” táncmuzikát csinálni.

Aztán 1977 februárjában valamelyik csütörtöki napra kaptunk a kolozsvári bábszínházban egy termet. Azért csütörtökre kértük, mert akkor volt a széki cseléd lányok kimenője. A zenelíceum épülete pont szemközt állt a „sziki” parkkal, ahol a legények udvaroltak a széki lányoknak. (A lányoknak kibontott hosszú hajuk volt, és csak miután férjhez mentek, rakták kontyba, így jelezve, hogy már „elkelték”.) A hangszerórákat délután tartották, s amikor kijöttünk az iskolából, mindig találkoztunk velük. Sokat beszélgettünk, s innen jött az ötlet, amikor nyitottunk, hogy elhívjuk párukat. A legelső táncmuzikában még én is tanítottam táncot. Táncolni

fotó: Henning János

ugyanis sokkal jobban tudtam, mint a többiek, mert Szováton gyakran tartottak lakodalmat, s mivel nagy a család (hiszen édesanyámnak 11 testvére volt), rengeteget jártam lakodalmakba, ahol aztán elég jól megtanultam.

A kolozsvári táncházba – miután híre ment –, kezdtek járni mindenféle fiatalok, falusiak is. Így került oda Cucus [Tötszegi András], Bene [Muszka György] Mérából, Gergely Pista Inaktelkéről, a visai Misi, királyfalvi Pista, vagy az én szováti származású unokatestvéreim Domi és Nucus. A magyarok magyar közösségeket kerestek, diszkóba nem jártak, mert a románok és a magyarok között gyakorta törtek ki verekedések, ezért legfeljebb lakásban tartottak diszkót.

A fiatalok szívesen bejöttek a táncházba, s hozták magukkal a táncukat, nekik köszönhető, hogy a széki után rögtön bevezettük a kalotaszegi, majd a mezőségi táncokat is. Akkor még élt a hagyomány a falvakban, és ők jól tudtak táncolni.

– *No, de a táncház megnyitása előtt meg kellett tanulnotok népzénetét játszani, hiszen azt nem tanították a liceumban...*

– Amikor elhatároztuk, hogy mi is táncházat csinálunk, Lajtha széki gyűjtése adódott a tanulásra, amely hangzó és írott anyagból áll. Mi, akik tudtunk kottát olvasni, az utóbbiból gyakoroltunk. Persze rengeteg díszítés volt, s arról a díszítésről, amit klasszikus technikával próbáltunk eljátszani, amikor meghallgattuk a hangzó anyagot, kiderült, hogy másként szól. A székiek is segítettek, mikor hallották, hogy miként játszunk. Aztán a cigányokhoz is elmentünk, s mondták, hogy nem egészen így van. Elnézőek voltak velünk, de dicséretet nem kaptunk. Elég kutyautók voltunk.

Láttuk, hogy másként fogják a hegedűt és a vonót: megmarkolták betörött csuklóval, számunkra úgy tűnt, hogy idéetlen tartással muzsikálnak, de szép hangokat adtak ki. Próbáltuk utánózni őket. Én meg a zenekarban végigjártam a számléhrát. Behívtak minket egyszer a kolozsvári rádióba, nyilvános felvételre, közönséggel. Nekem kellett volna kiböngőznöm, de ilyen hangszert nem találtunk, ezért cselölőt vittünk. Föltettem egy hokedlire, s úgy játszottam, ez volt a böngős múltam. (Széken azért kiböngőt használtak, mert a zenekart felrakták egy dobogóra, s az alacsony plafon miatt egy nagyböngő nem fért volna el. A zenészeket azért kellett felültetni, hogy a hang a táncolók fölött szálljon, s mindenkihez eljusson a fejek fölött.)

A rádiófelvétel után rögtön brácsás lettem, majd a táncoktatói, böngős, brácsás pályafutásom után – röpke hat hónap alatt –, 1977 szeptemberében már a Bodzafa primása voltam. Az első táncház létrejöttét Könczei Ádám szorgalmazta, a táncházmozgalomban aztán fia, Árpi lett a kezdeményező. Tudott blokkflötézni, ezért furulyált, de ez nem nagyon jött be, így a táncokat tanulta meg, s kitűnő, elismert táncos vált belőle.

– *A már évtized alatt beidegződött klasszikus muzsikálás után miként tudtad a népzene által megkövetelt játékmódot elsajátítani?*

– A háromhúros brácsán tanulva nagyon megszenvedtem. Élére kellett állítani a hangszert, s hogy ne csússzon le a hasamon, meg kellett markolnom. A brácsa és a hegedű tartása a legidétlenebb, kifordított kéz, kifordított testtartás szükséges a megszólaltatásához. Böngön is kényelmesebb játszani, klasszikus muzsikálás esetében is. A hegedű nem való virtuozításra, ennek ellenére virtuóz hangszer. Ínhüvelygyulladás, a gerinccsigolyák elmozdulása – ez mind a hegedű rossz alkalmazása miatt van. A cigány muzsikusok sok mindent kitaláltak ennek leküzdésére. Amikor vastaghúron játszanak, nem a vonós kezét emelik a magasba, hanem élére állítják a hegedűt.

– *S mit szóltak az iskolában ahhoz, hogy a népzene elsajátítása is belemélyedtetek?*

– Gutmann Misi bácsi, az osztályfőnökünk, aki karmester is volt, nem nézte jó szemmel az új hegedűtechnikánkat, mert minden klasszikus szabályt felrúgtunk. Ezért gyakran kaptunk intőket, fenytéseket, mert elég sokat hiányoztunk is az iskolából, hiszen többek között gyűjteni is jártunk. (1977 szilveszterén például tíz napot töltöttünk Gyimesben, többek között Zerkulánál, mert a Siculus Folkfesztiválon gyűjtőutat nyertünk.) Elég sok évbe került, amíg rájött, hogy érték volt, amit tettünk, s most már büszke ránk.

Persze, mi már akkorra büszkék lettünk, hiszen 11-12. osztályos korunkra sztárocskáká váltunk. A romániai magyar tévé hetente egyszer sugárzott három, három és félórányi műsort, s majdnem minden adásban szerepeltünk, és ez jót tett a népszerűségünknek. Hívtak bennünket irodalmi estekre, kiállítás megnyitókra. Tizen-nyolc-tizenkilenc éves korunkban már lemezen is szerepeltünk. Romániában évente két-három magyar nyelvű lemez jelenhetett meg összesen, de ebben csak elvétve volt hagyományos népzene. Ezért volt nagy dolog, amikor megjelent az első Táncház-lemez az öt akkori zenekarral.

– *Akkoriban lendült fel Erdélyben a táncházmozgalom...*

– Kolozsváron kívül Tordán és Désen is tartottunk rendszeresen táncházat. A dési kultúrházba nem engedtek be ilyen programot, ezért az akkor még ott szolgáló Tőkés László parókiáján, illegálisan tartottuk. Bánffyhunyadon magyar népszínművek zenei betéteit játszottuk, nagy áttörésnek számított, hogy nem operettet választottak, hanem népzénet. Kolozsváron egy időben három zenekar is működött, ám a legtöbbünket elvittek katonának, másokat

elhelyeztek a városból, és a végére már veszélybe került az ottani táncház, mert nem maradt zenész. Viszont máshol, ahová a zenészeket kihelyezték, alakultak új zenekarok, s szerveződtek új táncházak.

– *A katonaságról milyen emlékeket őrzöl?*

– Nem sokszor engedtek haza, mindössze négyszer engedélyeztek eltávozást, s egyszer kaptam szabadságot. A bolgár határ közelében töltöttem le a másfél esztendőm. Nem volt olyan rossz, csak hosszú. Muzsikáltam mindenféle zenét. Mondtam a társaimnak, hogy erdélyi magyar népzenet játszom, megmutattam nekik, a moldvaiaknak és a bukarestieknek, de az erdélyit, legyen az román vagy magyar egy kalap alá vették. Nem magukénak tartották, hanem idegennek, „gázszenének”. A táncházban főleg Kallós Zoli bácsi hatására vigyáztunk, hogy mindig magyar zenét és régi stílusú játsszunk. Néha az öreg így is beszólt: „...ez román, ...ez műdal!”

– *A rendszerváltás után a családdal külföldre költöztetek...*

– 1990-ben átköltöztünk Németországba, de közben „vettem itt az ágyamat”. A feleségem rokonsága kinn lakik, s ott született a kislányunk, Kölnben, így ő német állampolgár. Amikor világra jött, rögtön eldöntöttem, hogy Magyarországon telepszünk le. Mondták ugyan, hogy szedjük meg magunkat, de úgy gondoltam, ha hosszabb ideig kinn maradunk, akkor ott ragadunk, s a feleségem csellistaként talál magának munkát, ám én a magyar népzenei tudásommal nem élek meg, más szakmát kell tanulnom.

Ezért Magyarországra jöttünk. Amúgy is hívtak a Vasas Táncegyüttest kísérő Malév Kamaráshoz, amikor még Erdélyben éltünk, s bár Jászberényből is megkerestek, a Vasas által kínált állást fogadtam el. Amikor viszont Zsuráfszki Zoltán 1992-ben átvette a Budapest Táncegyüttes vezetését, az akkori zenei vezető (aki még a hőskorban brácsásom volt a Bodzafában), Kelemen László hívott primásnak. Így kerültem a táncegyütteshez, amely később beépült a Honvéd Együttesbe, s immár tizenhét éve én vagyok a zenekar vezetője.

– *Időközben saját zenekart is alapítottál...*

– Az első zenekar, amelyben játszottam, a Bodzafa volt, '82-ben pedig, amikor átköltöztem Sepsiszentgyörgyre, alakítottam egyet Kova néven. A Gázsa zenekart 1993-ban hoztam létre, de eredetileg nem volt neve. Aztán, mint ahogy a Gázsa név rámragadt, úgy a zenekarra is ráragadt az én nevem. Miként a falusi zenekarokat is a primás után nevezik el.

– *Nyáron ismét meghívták a Gázsa zenekart az Egyesült Államokba. Milyen érzésekkel tértetek haza?*

– Óriási élmény volt ez a koncertsorozat és tábor. A Bush-kormány miatt az egész világon kialakult egy Amerika-ellenes hangulat, de az emberek nem cserélődtek ki. Nagyon kellemes meglepetést okoztak nekünk, jó néhányan előítéletekkel vágtak neki a turnénak, s kellemesen csalódtak. A vendéglátóink nagy szeretettel fogadtak, odafigyeltek a kívánságainkra, a tenyerükön hordoz-

tak bennünket. A koncertkörút után voltunk egy népzene-néptánc táborban Michigan államban, ahol az Egyesült Államokban született magyar anyanyelvű állampolgárokból és Erdélyből elszármazott magyarokból – no meg „tisza benszülött” amerikaiakból – állt össze a közönség. Elérzékenyülve fogadtak bennünket, mert jelenlétünkől a honvágyuk enyhülésére számítottak. Sok emberrel összebarátkoztunk, azóta a lányom és a feleségem interneten keresztül tartják velük a kapcsolatot, s legközelebb ők jönnek majd, mégpedig az idei Táncháztalálkozóra, és nálunk fognak lakni nyolcan-tízen.

Úgy látszik, hogy a zenénk is tetszett nekik, mert éppen most kaptam egy meghívót Montrealba, a Bokréta Táncgyűttes szervezésében zajló háromnapos rendezvényre, amelyen a kanadai Gyanta zenekarral játszom. Érdekes, hogy a táncházvonalat képviselő magyar neveket vesznek fel; Japánban is van például egy Pálinka együttes. A washingtoni Tisza együttes vezetője pedig tősgyökeres amerikai, nem is tud magyarul, csak beleszeretett a népzeneinkbe. A Gázsa zenekar 2004-es amerikai turnéja során sok táncházban muzsikáltunk. Meglepődtünk, amikor megrendelték tőlünk a programot úgy, hogy 12 perc palatkai szökös, hét perc ördögösfüzesi fogásolás, nyolc perc széki magyar és így tovább. Azaz nem egy tájegység vagy falu táncrendjét kellett egy óra alatt végigjátszani, mint Magyarországon vagy Erdélyben, hanem egy-egy táncot a megadott ideig. Nem mindenki ismer ugyanis minden táncot, s azért kérték így a programot, hogy mindenki tudjon legalább egyszer táncolni. S akinek nem játsszuk el azt a táncot, amelyet képes eljárni, az potyára fizette be a húszdolláros belépőt. Találkoztunk olyanokkal, akik Coloradóból autóztak a táncházba 200 kilométerről, s már hónapokkal korábban befizették a jegy árát.

Japánban viszont főleg nők járnak táncházba, leginkább az idősebb korosztály. A falakon mindenütt órák vannak, és pontosan kell kezdeni, s megadják azt az időpontot is, amikor el kell hagyni a helyet. Persze, ez más rendezvényre, például a színelőadásra is fennáll. Egy órányi túllépésért akár 15 ezer dollárt is ki kell fizetni. Így nem csoda, hogy a legnagyobb buli is azonnal félbeszakad, amikor lejár az idő.

– *A közeljövőre nézve milyen tervet forgatsz a fejedben?*

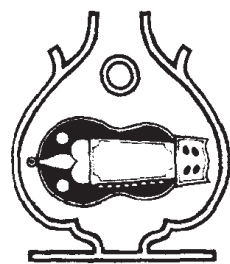
– Mint említettem, az idén ötvenévesek leszünk, mi, az erdélyi táncházmozgalom úttörői, Könczei Árpád, Székely Levente, Szalay Zoltán, s rajtuk kívül még a fél osztály. Ebből az alkalomból azt terveztem, hogy Erdélyben ünnepeljük meg májusban az ötvenéves évfordulónkat, amelyre meghívjuk a csapattársakat – a zenész és táncos barátokat, s akik ott voltak az induláskor. Gondolok itt Kostyák Alpárra, Cucusékra, Panek Katira, a Barozdára, s a többi veteránra. Helyszínként a válaszüti Kallós-kúriát céloztam meg, ahol nyáron táborot szoktak rendezni, de ez nem jön össze. A terem ugyanis csak május 15-én szabad, s azon a héten zajlik Gyimesben az Erdélyi Zenésztalálkozó. Ám még nem tettem le róla, hogy valahol sikerül találkoznunk.

*

Az interjú, – amelynek itt bővített változatát közöljük –, eredetileg a Magyar Nemzet Magazin című mellékletében, 2009. március 28-án jelent meg. Azóta Gázsa már több koncerten is túl van zenekarával, az amerikai műsorukat Magyarországon több helyen, legutóbb Csíkszeredában is bemutatták. Két montreali meghívásnak tett eleget és az ötvenedik születésnap is megtartott. Csak a szlovákiai Trencsénben rendezett nagyszabású fesztiválról maradtak le őrköi énekes-táncos barátaikkal. A nagy vihar következtében ugyanis egy koncertsátor összedőlt, és a helyszín evakuálása miatt le kellett fújni a programokat. Leginkább az őrköiek bánták, akik jó hosszú utat tettek meg, mindhiába. Majd talán 2010-ben...

K. Tóth László

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

SZERÉNYI BÉLA

hangszerkészítő mester, népi iparművész

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

Vadvirágokkal beszegett úton

Megjelent a Téka együttes új lemeze

“...minden művészetnek joga van ahhoz, hogy más, előző művészetben gyökerezék, sőt, nemcsak joga van, hanem kell is gyökereznie. Miért ne volna akkor jogunk a népi művészetet is ilyen gyökértartó szerephez juttatni,... amellet megmaradhatna az a haszna is,... (hogy) esztétikai örömet szerezhetne mindazoknak, akikben még van érzék a vadvirágok szépsége iránt.”

(Bartók Béla)

Útra kelnek a zenészek, a legnagyobb hatalom birtokosai, akik mindenkire tudnak hatni. Ahogyan öreg mestereiktől látták, zakójuk alól előhúzzák hangszereiket, hófehérre gyantázott nyűtt vonókat, s szép muzsikaszóval elindulnak az ő népeik, szeretett fiaik köszöntésére és vigasztalására. Édes-keserű zenés utazás, a régiek hálaadására és az újak dicsőségére. Értékkörzökké nemesedvén, idejét látták a visszatérésnek, *hazanézésnek*, ahol az egykoron gyűjtött, porral, sárral, hóval és jéggel vegyült kincsüket a – hatóságok előtt még inkább – fegyvertárnak minősülő tarisznyájukba gyömöszölték, hogy otthon, a mindenféle zajtól dübörgő városban közkinccsé tétessek, érezve még rajtuk a rejtett apró falvak szűk sikátoráiból kitörő énekek világmegváltó erejét. Azóta tízezrek nőttek fel a *Vadvirágok* örök életet árasztó illatán.

Hegyvet, völgyet lakó emberek keservét, vígságát, igaz életét tükröző zenét hallhatunk a megújult Téka zenekar 2009 decemberében megjelent lemezén. Mi is velük tartunk, hogy részesei lehessünk a csodának, meg-megállva minden kitárt kapu előtt, kiénekelve magunkból még a holtak emlékeit is, lélekhez simuló zené-

re, együtt lépkedünk a *nagy menetben*, gyakran visszanézve, érezve a felsereglett emberek egymásba öllekező erejét, egyre jobban vigyázva egymást Nagysajótól Máramarosig, Széktől Mezőkeszűn és Magyarpalatkán át Somogyországig vagy Gyimesközéploktól Buzát is érintve, a jó bort adó Magyarbecéig. Lélekben egyet éneklünk, hogy: „Felmegyek a hegyre...”. A Téka zenekar új lemezét hallgatva, mindannyian feljutunk „arra a magas tetőre”, *Vadvirágok* közibe, hogy látva lássunk, hallva halljunk.

Széki Soós János

Boldog lelkek tánca

A Jászság Népi Együttes és a Dűvő zenekar műsora

2010. február 6. szombat, 19.00 óra

Hagyományok Háza, 1011 Budapest, Corvin tér 8.

A Jászság Népi Együttes 1971-ben alakult. Céljuk a magyar paraszti tánc- és zenei folklór még élő hagyományainak felkutatása, ápolása, feldolgozása. Ezt a fontos nemzeti értéket igyekeznek a Jászság Népi Együttes a legalaposabban elsajátítani és színpadra állítani. Számos hazai rangos fesztiválon szerepelt az együttes a megalakulása óta, melyeken szinte minden évben értékes díjakat nyertek a táncosok. Legutóbb a 2009-ben Szolnokon megrendezett országos fesztivál fődíját nyerte meg a Jászság Népi Együttes. Művészeti munkájuk egyik legnagyobb elismeréseként megkapták az „Örökös Kiváló Együttes” címet és 2006-ban a „Bartók-díjat”.

A „Boldog lelkek tánca” az erdélyi Kis- és Nagy-Küküllő közti terület magyar, román, cigány tánc- és zenekultúrájába ad betekintést a teljesség igénye nélkül, törekedve az elmélyült hitelességre. Egy-egy kép a mai kor érzésvilágán keresztül, a régmúlt megidézésén át, lelkületünk pillanatnyi állapotának tükröződése az ének, a zene és a tánc nyelvén. A produkcióban magyarszentenedeki, magyarózdai magyar táncok, haranglábi, gombostelki román és désfalvi, szászcsávási cigány táncok jelennek meg.

Rendező koreográfus: Szücs Gábor

Zenei szerkesztő: Hruz Dénes, Pál Mihály

Koreográfusok: Busai Norbert, Dudás Dániel, Kökény Richárd, Szücs Gábor

Szakmai munkatársak: Busai Zsuzsanna, Dudásné Mosóczi Livia, Vajai Franciska, Szücsné Urbán Mária

Ének: BaHorKa (Balogh Melinda, Horváth Sára, Kaszai Lili) és Németh Ferenc

Kísérő zenekar: Dűvő zenekar; közreműködik: Pál Mihály, Terék József és Bobár Zoltán

Időtartam: 70 perc

www.jne.hu

Rábai Miklós halálának 35. évfordulóján

„Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak...” – mondja a Prédikátor az Ótestamentumban. Én protestálok, mert 53 évesen nem volt itt az ideje Rábai Miklós meghalásának. Ma is élhetne, ha a II. világháborúban nem kell hosszú időt jéghideg pocsolyában töltenie, aminek következtében elvesztette egyik veséjét. Ezt, különösen az alkotás időszakaiban, erős dohányzással is megterhelte.

Kedves Megemlékezők!

Rábai Miklós olyan alkotóműhelyt hozott létre, amelyben boldogság volt dolgozni, egy olyan történelmi korszakban, amely éppen a közösségek szétverésére épült. Nagyszerű pedagógus volt. Már a gimnáziumban is, ahol tanított, vakon követték tanítványai. Az Állami Népi Együttes tánckarát azután kapta meg, hogy megnyerte az országos táncversenyt a Batsányi együttesrel. Hamar, már első hivatásos műsora eredményeként kiüntették a Kossuth-díjjal is.

Ars poeticáját Hevesi Sándortól vette át: „A tradíciót nem úgy kell őrizni, mint a poszt a lőportornyot, hanem mint a Vesta-szüzek a tüzet: folyton éleszteni kell, hogy ki ne aludjék.”

Megalkotta saját maga számára a lépcsőfok-elméletet: először kis etüdöket kell készíteni, azután táncjátékokat, majd egyfelvonásost, végül pedig többfelvonásost. Ezt a módszert művei száz százalékosan igazolták. Hát még, ha tovább élt volna...! Mint minden újítót, természetesen őt is sok tá-

madás érte. Irigyei túl vidámnak, optimistán tartották. Pedig, ha csak a Barcsai szeretőjét ismeri valaki, akkor éppen ennek az

Rábai Miklós és felesége 1940-ben Békéscsabán, Ábrahám Béla fényképész műtermében

ellenkezőjét tapasztalhatja, hiszen legnagyobb ellenségei is elismerték e táncjáték drámaiságát. De említhetném Utak című művét is. Amikor Seregi László látta, óriási ötletnek tartotta benne a Sztálin szobor lemondását, illetve az énekkari dobogók tanokként való felhasználását.

Rábai Miklós népszerűségének az egyik alapja már akkor a média, elsősorban a „Ki Mit Tud?” zsűrijében való szereplés volt.

Egy egész ország ismerte és szerette meg, de Ő nem lett „sztár”. Ebben az időben egyszer vidéki turnén voltunk. Közös mentünk egy közeli fürdőbe, ahol a „Rozmár” (ez volt Miklós beceneve) elkezdett az iszapban dagonyázni. Mi, minden hájjal megkent táncosok, bemondtuk a hangosbemondón, hogy Rábai Miklós Kossuth-díjas koreográfus azonnal jöjjön ki a pocsolyából. Olyan zavarban még nem láttunk embert, szinte megsajnáltuk.

Egy nagy hibája volt: nem emelt szót akkor sem, ha megalázták. Így, jelleméből fakadóan a táncosok érdekeit sem tudta megvédeni. Mi, akik mellette álltunk, próbáltuk erősíteni bizonyos ügyekben. Azért tudtuk elfogadni és tisztelni Őt, mert soha nem helyezte saját magát a legutolsó táncosa, de senki más elé sem. Pedig megtehetette volna, ha akarja.

Hadd soroljak föl csak címszavakban néhány jellemző momentumot a számtalan közül, amelyek Rábai érdemeit mutatják és dicséretére szolgálnak!

Ő volt az első olyan néptánc-koreográfus, akinek műve – elsősorban az Ecseri lakodalmas – átment a köztudatba. Ez azóta sem sikerült senki másnak.

Egy időben az Állami Népi Együttes műsorára csak úgy lehetett jegyet szerezni, ha az illető vett az Aidára is, az Erkel Színházba. Párizsban a színházi jegypénztárban egy darab jegyet sem lehetett kapni a műsorunkra, mert már mindet felvásárolták

„MENTÜNK UTÁNA MINDENÜVÉ”

Beszélgetés Sík Ferencsel Rábai Miklósról

– Ön egészen fiatalon ismerkedett meg Rábai Miklóssal.
– Rábai Miklós fiatal, képesítés nélküli tanárként került – szege-di tanulmányait megszakítva – a békéscsabai evangélikus Rudolf Gimnáziumba. Természettan-vegytan szakos volt. Én akkor ötödikes gimnazista voltam, tizenöt év körüli. Elképzelhető, hogy közvetlenül a háború után egy fiatal, lelkes ember életet akar venni a megzavarodott diákyerekekbe. Elképesztő energiával kezdett sportkört, röplabda- meg jég-hokicsapatot szervezni. Népi-táncscsoportot alakított a regős cserkészlet keretében. Kezdetben szinte sajnálatból csatlakoztunk, hogy ne legyen már egyedül a nagy akarásával. 1947-ben már a Párizs melletti Moissonban léptünk föl a nemzetközi cserkésztalálkozón, a dzsemborin. 1948-ban a békéscsabai leánygimnáziummal szövetkezve, megalakítottuk a Batsányi-együttest. Most lesz a negyvenéves évfordulója annak, hogy Gyulán 1948-ban ez az együttes nyerte meg a centenáriumi népdal-néptánc fesztivál minden létező díját, hatalmas sikert aratva a teljes ismeretlenségből előbukkanva. Pedig olyan

nagynevű együttes is ott volt, mint például a Molnár István vezette Ruggyanta együttes.

– Milyen következménye lett ennek a váratlan kiugrásnak?

– Rábai felkerült a Testnevelési Főiskolán akkor működő néptánc főtanácsra, annak vezetője lett. És már persze Pesten megalakította a MEFESZ együttesét. A rövidítés azt jelenti: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyetemes Szervezete. Ennek lett egyenes jogutódja 1950-ben a Magyar Állami Népi Együttes. Csodálatos, elbűvölő egyéniség volt. Rajongásig szerettük, mentünk a nyomába mindenüvé, vakon hittünk benne. Akkor is, amikor becsapott. Mert egy ekkora, és egyre terebélyesülő együttest sokszor csak kegyes csalásokkal lehetett összetartani. De humorával, reneszánsz egyéniségével, a „nagy természetével” egyszerűen lenyűgöző volt.

– Rábai ezek szerint nem volt hivatásos táncszakember.

– Nem. Zseniális dilettáns volt. Más kérdés, hogy rengeteget magába szívott. Megtanult három nyelvet, hogy a szakirodalmat ol-

a jegyzérek. A Margit-szigeti Szabadtéri Színpadra fél évvel az előadások előtt minden jegy elkelt valutáért.

Rábai Miklós volt az, aki 1957-ben Párizsban fekete zászlóval és a Kisdobos című koreográfiával elsíratta a forradalmat.

Olyan kelet-európai alkotó volt, aki „az istennek sem” akarta utánozni a Mojszejev Együtttest. Amikor bemutattuk nekik a forradalmi műsorunkat, náluk otthon kitört a botrány, hogy lám, ilyet is lehet a folklór nyelvén kifejezni.

Kedves Miklós!

Elmondhatom Neked, hogy a mai korak megfelelően más megfogalmazásban, de lépcsőfok-elméleted és ars poeticád érvényben van. Az anyanyelvet jól ismerő, rengeteget táncoló előadók kicsi anyagi elismeréssel, de sikeresen szerepelnek ma is. Műveidből láthatunk még olykor néhányat a színpadon. Nevedet őrzi a Balettintézet egyik terme és egy táncegyüttes is Békéscsabán. Mi, közvetlen tanítványaid a közönséggel együtt hisszük, hogy rövid életed nem volt hiábavaló, hiszen nagyon sokan emlékeznek Rád.

„...és ideje a nevetésnek, ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek.”

Rábai Miklós most azt mondaná a táncosainak: „Menjete, fiókáim, a színpadra és táncoljatok pontosan, szépen!”. Köszönet a jelenlegi művészeti vezetőnek, Mihályi Gábornak, hogy lehetővé tette számunkra ezt a megemlékezést. Ő is tudja, hogy a hagyományt, az örökséget, a múltat nem kell, mert nem is lehet „végképp eltörölni”.

Erdélyi Tibor

(Elhangzott 2009. november 11-én,
a Hagymányok Házában rendezett
Rábai emlékműsoron.)

Rábai Miklós (archív felvétel)

vashassa. Talán ő ismerte legjobban Magyarországon a Lábánféle táncírást. Egészséges gondolkodású, kitűnő ízlésű östehetség volt. S az, hogy nem volt táncszakember, csak erényévé vált. Nem fulladt bele a „tánc a táncért” módszerbe. Hatalmas találmányai, ötletei, víziói voltak. Színpadban, látványban tudott fogalmazni. S amit esetleg szakmailag nem tudott megcsinálni, az is sikeresen létrejött, épp ezek miatt. Tudta, hogy az eredeti folklór áttemelése csak egy a néptánc színpadra vitelének lehetőségei között: de nem kizárólagos megjelenési forma. Vezetése alatt az Állami Népi Együttes összegzője lett a korábbi amatőr csoportok eredményeinek. Kétségtelen azonban, hogy az „Ecséri lakodalmas” sikerét nem tudta túlszárnyalni.

– *Ha szóba kerül Rábai Miklós neve, mindig megoszlik a beszélgetők véleménye. Ön miben látja erre a magyarázatot?*

– Ócsárolni, szeretni, „kincstári optimizmusát” kárhozzatni lehet ugyan, de megkerülni őt mint a magyar néptáncművészet meghatározó személyiségét – azt nem lehet. Aki megtagadja, még az is továbbvisz belőle valamit. Hiszen Rábai mindent kipróbált. Alkotott folklórhitelességű táncokat, koncert-táncokat, revüszereű kompozíciókat s egészen bensőséges, balladisztikus koreográ-

fiákat. Később ő is bezárkózott. Sokan tanítványai közül külföldre vagy más pályára kerültek. S mint hívei – mi magunk is elégedetlenkedtünk vele olykor. Szemére vetettük, hogy nem mindig teljesíti a maga színvonalán.

– *Rendezéseiben mit őrizz a Rábai-testálta útravalóból?*

– Elsősorban a szemléletet. Amit tovább erősített, hogy a főiskolán Nádasy Kálmán tanítványa voltam, aki pedig Kodály Zoltáné. Ha hozzáteszem, hogy Pécsen Illyés Gyula színművei közül többet én vittem színre: kirajzolódik az a szellemi kör, amelyben mozogok. Rábai Miklóstól igyekszem átörökíteni a színpadi mozgás ritmusát, stilizáltságát, koreografáltságát, pontosságát. Hiszem, hogy a mozgásnak van önálló kifejezőereje, s a némajátékoknak jelentést hordozó funkciója. Abban is Rábai szelleme munkál, hogy a gyulai zenés programok a táncosság, a táncszínház felé mozdulnak el. Gyulán a Székelyfonó és a Psalmus Hungaricus is népi balett lett. Azt a felmerült gondolatot pedig, miszerint szükség lenne egy nemzeti táncszínházra – az ő nyomdokain haladva –, valóban érdemes lenne megvalósítani.

Budai Katalin

(Megjelent a Film Színház Muzsika c. hetilapban, 1988-ban)

SIMÓ MÁRTON

[MIHÁJ]

Így írta a nevét, így írná most is, ha élne: Józsa Miháj. Miháj azonban pár éve meghalt.

Miháj úgy élt, ahogyan már csak kevesen éltek abban a frissen betelt ezredvégi században.

Valamikor a második világháború végén született, '44 Karácsonya és Szilvesztere között, '45 januárjának első napjaiban semmiképp, de az anyakönyvi kivonatában mégis a január hatodika szerepelt dátumként. Ő maga is úgy tudta, hogy ez csak a bejelentés napja lehet, mert az anyját harmadikán temették, és erről a szomorú eseményről is volt egy papírja. Mindig úgy mesélte, hogy Karácsony másodnapján van a születésnapja, akkor tartja, mert ezt a nagyanya mondta neki, aki jelen volt akkor is, amikor a részeg orosz berontott a házukba... Csak okmányokon szerepelhet olyan marhaság, hogy valaki az anyja halála után születik. Az élet maga: teljesen más.

Az az emlékezetes nap pedig egészen pontosan: december harmincadika volt. Az ilyen váratlan látogatókat nem lehet elfelejteni, s a nyomot sem, amelyet maguk után hagynak. Mert az anya két nappal később belehalt a világ legnagyobb hadseregével való találkozás következményeibe.

Mihájt akkor az édesanyja valahogyan becsúsztatva az ágy alá, s miközben dulakodtak, bennebb rúgta a pólyát, be egészen a falig. A gyermek semmit sem észlelt a hirtelen helyváltoztatásból, hallgatott. Talán ez volt a szerencséje, s az anyjának meg ez lett a végzete, mert ha felsír, lehet, hogy megváltozott volna attól a cérnavékony hangtól a katonaszándéka, talán észhez tér, talán kijózanodik, és felébred benne az ember.

Nem lehetett tudni, hogy asszony kellett-e az oroszoknak? Étél-e? Pálinka-e? Vagy egyszerre minden?

Dulakodtak a Miháj anyjával egy darabig. De nem túl sokáig.

Azt mondták utólag a falubeliek, hogy Józsa Mária erős és kemény fiatalasszony volt, aki kaszájt rakott, s ha kellett, maga adogatta fel a szekérre a nagy villa szénákat, mint egy legény, amikor hordtak. Akkor, a háborús években pedig igencsak gyakran kényszerülhettek arra, hogy az anyósával ketten végezzék el azt a munkát, ami egyáltalán nem férőnépnek való. Az öreg a határőrségnél szolgált, Barackos-tanyán, valahol a Gyimesekben, két hétben egyszer, esetleg ritkábban ugrott haza, egy vagy két napra csak, s már mennie is kellett vissza az őrsre, a fiatalember pedig, az ura a frontokon hányódott, ki tudja, merre, az ismeretlenben valahol, vagy fogságban éppen...

A nanya kirohant gyorsan az utcára, segítségért kiabált, de senki nem hallotta.

Vagy nem mertek közbeavatkozni az emberek?

Más házaknál is bent voltak az oroszok?

Nem lehetett tudni.

Olyankor egyébként kicsi helyre kerül a bátorság. Gyarló az ember. Még az árnyékától is megijed.

Mindenesetre: ahogy ment vissza, vitte a fejszét magával, és azzal a lendülettel, amellyel berontott a házba, már vágta is bele a pufajkás katona hátába. Valami reccsent, vagy mi, tán bordája törött az illetőnek, mert azonnal felordított, s mint az állat, úgy rohant ki az ajtón.

Futott fel azon a soron.

Közben esztét veszítve lövöldözött. Valahol Felszegben volt a hadiszállásuk, fent az iskolában vagy a plébánián.

Az történt a későbbiekben, hogy az ezredes agyonlövötte a katonát, amikor megtudta, hogy mit művelt. Úgy mesélték a szemtanúk, hogy nagy, veres hajú, szeplős orosz volt. Ott feküdt vagy két napig a tűzoltószín előtt, felpuffadt testtel, míg a helyiek el nem kaparták a temető felső kerítése mellé, ott, ahol az az ösvény fut a kápolna felé. Miháj egyébként gyermekkorában kikaparta egyszer a sírt, tényleg csontok voltak benne. Az ő titka volt ez, sokáig senkinek sem mesélte el, csak akkor emlegette, amikor már egészen feledésbe merült, s az emberek csak annyit mondogattak, hogy vannak bizony valahol sebtében eltemetett oroszok, németek, s talán magyar honvédek is határban... Kit egy bakancsért vertek agyon, kit a bundájáért, de van olyan is köztük, ki megfagyott, olyan, ki a sebeibe halt bele. Ki tudja már a részleteket annyi idő után?

Józsa Mária január 1-jén halt meg, és még csak alig volt húszesztendő, ennyi jutott neki a földi pályából, pedig lett volna még dolga itt bőven...

Így kezdődött hát Miháj számára az 1945-ös esztendő. Nem tudott ugyan róla, de ő már ötödik napja élt, és szenvedett is elég becsületesen az éhségtől, mígnem a nagyanya talált neki dajkát, így lett aztán Török Bercinek a tejtestvére, annak a Bercinek, akit aztán egyébként Vadnak hívtak.

*

Miháj szelíd és csendes gyermek volt. Eszmélésétől kezdve várta haza az apját és a nagyapját, de ők soha nem jöttek. Aztán kimaradt ez a várakozás is. Eltelt négy, öt, majd hat esztendő, mindenki megjött, akikre számítottak, de páran örökre távol maradtak. Eltűntek, azt mondta a jegyző, és kiutaltatott ötvenlejtényi gondozási segílyt a Miháj részére. Az apja és a nagyapja helyett volt ez a pénz, csak éppen annyi, amennyi éhenhalás ellen, s a tengődéshez elég.

Olyan tízéves koráig nevelhette az özvegyasszony, a nagyanya, mert akkorra ő is megbetegedett, és erősen le-

gyengült. A szegényházba vitték – így nevezték az öregek otthonát abban az időben –, de még így, szinte magatehetetlenül is folyton azon küzdött, hogy a gyermeket ne adják állami gondozásba. Váltig azt mondogatta, hogy ott a bennvaló, földje is van, valaki viselje csak gondját, míg anyyira cseperedik.

Hét osztály volt az általános, Miháj azt elvégezte, ahogy tudta – legalábbis a tanítók papírt adtak róla –, de ez nem sokat jelentett. Nem akart ő kimenni a faluból, nem akart semmilyen mesterséget megtanulni, azt várta, hogy legalább annyira cseperedjék, hogy önállóan dolgozhasson, szerezzen valami fehérnépet, és legyen családja neki is. Úgy képzelte el, hogy ügyes felesége lesz, legalább öt gyermeke, és mindig együtt lesznek, dolgoznak, becsülettel, a magukéban, mert olyan nem volt soha, hogy valahogy ne lett volna... Az öregebbek is azt mondták váltig, hogy meg kell izzadni, vinni kell a terhet, s akkor látszata is van...

*

A pipékkel kezdte, amikor tizenkét éves volt.

A másik esztendőben már ő volt a disznópásztor.

Jó volt, mert úgy szegődött el, hogy kosztot is kapjon, egy kicsi pénzt, s melléje ezt meg azt, szalonnát, kupa török-búzát és szaggató lábbelit, vagyis bocskorpénzt – így nevezték azt a külön ötletes taxát, amit minden csordába járó állat után kapott a legeltetési szezon elejt.

Amikor elvégezte az általánost, a marhákat vállalta fel, de úgy, hogy immár segédje is volt kettő: a félnótás Lukács bá, akit Sztalinnak csúfoltak, és Kicsi Jancsi, a purdó.

Évekig ebben a felállásban dolgoztak. Sztalin az Alszezen kezdett reggelente, János a Felszezen. Maga Miháj, mint a kis különítmény parancsnoka, arra ment, arra kürtölte és hajtotta végül az összetereit marhákat, amerre a *nyomás*¹ volt. Tavasz kezdetétől – ez Szent György napja, hidegebb években pedig május elseje volt az esztendő első napja – október közepéig lefelé jártak, ki a községi legelőre. Aztán egy pár hétre felszabadult az őszi határ, ha már bétakarodtak a földekről, és olyankor az Alszezen mentek, majd este Felszezen jöttek vissza. Néha megkerülték a Hegyet, s akkor Kupásné felé jöttek be a faluba azok a nehéz sárban lépkedő, lassú és tejszagú marhák.

Sztalin vagy tíz évig szolgált mellette. Jancsi meg addig, míg be nem ment a városi öntödébe, ahol fizetést adtak, s kilátásban volt a *nyugdi*. A tulajdonképpeni társa aztán Berce lett, a tejtestvér, amikor már végleg kiszorult a fakitermelőtől, és a sok gyermekének enni kellett, s a pénz is jól jött, ha nem akarta csórén jártni őket.

Egyszer – annak rendje és módja szerint – Miháj is meg-nősült, mikor eljött az ideje.

Volt egy komája, a Bojérék Kárúj nevű fia, az hozott volt egy leányt a Havasból. Nem igazi, csak olyan pálinka-koma volt az a bodegából... A leányocskát pedig Bertának hívták. Azt mondták, hogy egy kicsit olyan *hovaméssz-féle*², s hogy odafent a *capinárok*³ mind meghágták volt szerre. Úgyhogy annak a Kárújnak nem kellett a leány.

A szóbeszéd miatt-e? Egyéb okból-e? Azt nem lehetett tudni.

Miháj átalvete a fehérnépet. Arra a célra megfelelt. Egyébre is, mert kimosott az inget, gatyát, a házat rendben tartotta, főzött is, és szült, ha annyi ideje volt. Hat gyermekük lett. Három fiú és három leány.

Egyébként biztos, hogy azzal az asszonnal nem volt minden a legnagyobb rendben...

Megjelent a szerző *Tranzit* c. kötetében
(Kortárs Kiadó, Budapest, 2009.)

Mit gondolhatott? Mit nem? Egyszer csak nem lelépett valami városi emberrel!? Erősen meg lehetett szorulva az is, hogy ilyesmit csinált! Hiába intézkedett volna Miháj, s hiába ment oda a blokkba, ahol voltak. Még a pasasnak is béakasztott a pofájába vagy kétszer, kujakkal, de úgysí ő húzta a rövidebbet, mert a milicek elvitték...

Egy idő múlva kimondták a válást. A gyermekek mind az asszonynál maradtak, mert azt mondta az a berbécs, hogy nála van lakhatás, az övé az összkomfort, és iskolák vannak a városban, nem kell esőben, hidegben gyalogolniuk.

Miháj fizetett. Előbb ezer lejt, majd ezerötöt... Teltek az évek. Odajutott, ahol kamaszkorában volt, kosztért dolgozott, egy kicsi pálinkáért, szivarért, mert a pénz folyton az asszonyra ment, s a gyermekekre, a távoli családra... Szép lassan mindent megutált maga körül. Azon kívül, hogy hajnalban kelni kell, s menni az állatokkal, este pedig vissza a faluba, majd el a bodegába egy kicsit, semmi sem érdekelt.

Egy idő után elfogytak az ingjei és a nadrágjai. Csak az a ruhája maradt, amiben járt, s mielőtt lefoszlott volna róla teljesen a rongy, megkereste a boltost, s vett – hozomra nyilván – egy másik rendet, valami dokknadrágot, koc-kás inget, pulóvert, öt évente egyszer egy *bászkát*⁴, meg valami viharkabátot. Bakancsa már régen nem volt, de gumicsizmát azt kettőt tartott örökké, hogy az egyik száradjon – ez nem luxus volt, csak egyszerű szabály, amelyet be kellett tartani, mert átizzadt lábravalóval nem lehet a marhák körül

futkorászni. A búcsúban vett minden nyáron egy szalmakalapot. Néha teniszcipőt is, mert az jó volt a nyári melegben, száraz időben.

A bútorai is annyira elhasználódtak az évek során, hogy szerre mind összevágta őket és eltűzelte. Egy szék maradt a kicsi házban, egy sezlony és egy priccs. A nagy házban két hitvány láda, de csak annak, hogy egerek hancúrozzanak benne, mert mindig üresek voltak.

Kilencven után aztán Berci is otthagyta a pásztorrágot. Visszament erdőlni, béállott druzsbásnak valami románnal, akinek deszkagyára volt a nagyút mellett.

Ezekben az években már nem volt annyi marha a faluban, mint azelőtt. Kétszázötven-háromszáz közötti lehetett az állomány. Ahogy kihaltak az öregek, akik még nyolcvanéves korukban is tartottak tehenet – csak egyet-kettőt, annyit is inkább csak megszokásból, de azt addig, amíg bírták, szinte az utolsó percig –, eléggé megváltoztak a szokások. Inkább a fiatalok álltak rá a marhatartásra.

Kilencen-tízen voltak ezek a nagyobb gazdák, és már nem is annyira tehenekkel, hanem inkább növendék-állattal foglalkoztak. Abban volt a pénz. Hívták, hogy vállalja el megint a pásztorrágot. Miháj mind' mondogatta, hogy a bikabornyú nem való a csordába, de nagyon kellett a pénz, s biztos volt a munka. Sok baj volt ezekkel a szedett-vedett állatokkal, egyik féléves volt, nyolchónapos a másik, néha esztendőös állatokat is kicsaptak. Mégis elvállalta. Folyton ölték egymást, döföldtek, az utat nem ismerték. Rengeteget kínlódott, de nem adta fel.

– Szerzett maga mellé azon a nyáron két purdét. Jó ke-mény csőrök voltak, tudták volna is őrizni a marhát, ha akar-ják, de lusták voltak. Egyszer őket kellett bétanítani, s persze ellátni. Feszt húst kértek, a szimpla szivar se volt jó nekik – mintha otthon egyéb se lenne nekik, csak flekken, csak *márboró*, s *viski* – kínlódott egy csomót, de menni kellett velük... Kivel ment volna mással? Július eleje volt, talán úgy hatodika körül, mindenképp azon az első héten történt, amikor azok a nagy esők voltak... Hajtották Mihájék a marhákat elé, úgy, ahogy szokták. Mintha dézsából öntenék, úgy zuhogott. Jött Miháj, s jött vele a Csuli nevű kutyája is. Ehelyt voltak, né, Zoltánéknál. Eresztették azok kifelé a két tehenet s a nyolc vagy kilenc bornyút – bika is, ünő is volt között-e –, soha nem lehet tudni, hogy mijek van nekik, mert feszt adják-veszik a vásárokon... Hogy a kutyától ijedett-e meg az a fekete foltos? Mitől? Egyébtől-e? Nem tudom. Elég az hezza, hogy egyenst neki Mihájnak. Nem a szarvával, csak úgy a fejével bökött oda, s hányta a farát erősen, fickándozott. Miháj belé a sárba mindjárt, hanyatt, s az a bolondforma még meg is taposta, ejsze. Egyébként az is lehet, hogy vót Mihájnak a fejibe' valamennyi, met az ivutt, szinte örök-ké vót nálla pálinka a lapos üvegjibe... Osztán a purdék va-lahogy összeterelték a csordát, és kimentek velük a mező-re... Azt mondják, hogy összefutottak a népek. Miháj felsze-relték a földről, s mind azon tanakodtak, hogy kellene vele valamit csinálni. Jött valaki egy szekérral, feltették, s vitték

JEGYZET

1 A határ állandó legeltetésre használt része, illetve a betakarítás után felszabaduló terület.

2 fogyatékos

3 erdőkitermelő, rönkforgató munkások

4 baszk sapkát

5 Mi az? Mit mond?

haza, mert folyton azt mondta, hogy ő oda menne, bé a ka-pun, s osztán lesz valami. Nem jajgatott, csak suttogva be-szélte, mer másképp nem tudott, hogy biza fáj a karja, az ol-dala, biztos eltörött valamije. Bévitte az az illető az udvarra. Ott Miháj valahogy lábra állt. Lassan, eppeg csak támolyog-va indult el a ház felé...

*

Aznap este gyűlés volt a faluban.

Kiment oda a községi polgármester és a szenátor is. Az a szép bajuszos, testes fiatalember, akire szavazni szoktak. Arról beszélgettek, hogy itt már Európa van. Tényleg az van, mert ratifikálták. Jól előadták a dolgokat. A nép izgatottan hallgatta őket, mintha ez valami nagy esemény lenne, mintha magyar világ lenne ismét, vagy legalább egy kicsi *anatómia* vagy *ótonómia*, és esetleg a fiatalságot is kinek-kinek visszaadják a föld mellé, s még valami dollárt is, hogy legyen minél fogva haladni... Elmondták, hogy nagyon nagy összefogással valami vastag kábeleket telepítettek a földbe. És ez már egy komoly eredmény. Az utat ugyan még nem javítják, szó sincsen a vezetékes vízről vagy csatornázásról, buszjáratról, új tanítóról, dehogy, de fáradoznak, és készül a projekt, igazi szakemberek izzadnak a papírjaik felett... Aztán turistákról beszéltek, valami nekik való paradicsomról, ami itt van, és pénzről. A végén még egyszer felemlegették azt a vastag huzalt. Kommunikációs sztráda, nem is drót van benne, hanem fénykábel, gigabájtok százezrei szaladnak végig rajta a másodperc tört része alatt...

Mihájt másnap reggel holtan találták a saját udvarán az almafa alatt. A körzeti orvos boncolást rendelt el, és mint halottkém, a rendőri jelenléte is kérte. Idegenkezűségnek azonban nem volt nyoma. Szemtanúk igazolták a történetet. Véletlen baleset történt.

– Ötvennyolc éves volt – mondta az egyik szomszéd –, még élhetett volna.

– Mit ér az ilyen élet, te Feri? – kérdezett vissza a másik – Az égvilágon semmit! – folytatta mindjárt, jóváhagyóan, és teljesen büntudat nélkül – Immár ezután jó helyen lesz. Vod-ka nem kell neki, és gumicsizma sem.

A rendőr megkérdezte az orvostól, hogy: – *Cum? Ce zi-ce?*⁵

FiataleMBER volt a doktor. Talán még merészebb elkép-zelése is voltak a helytállásra és az életre vonatkozóan. Fe-hér volt, szinte sápadt a dühtől.

– Mihájt meg lehetett volna menteni, ha idejében szól-nak. Úgy halt meg, ahogyan nem szabadott volna!

Hirtelen elővette a mobiltelefonját, és beszélgetett va-lakivel.

Rövid utasításokat adott annak a valakinek, aki a vonal-ban volt, és még annyit mondott a végén, hogy Alszeg ut-ca, hatos házszám, és a községtáblától számítva jobboldalt a negyedik, az a rossz, földbesüppedt, zsindeles vénház...

Húsz perc múlva a patológiai intézet autója már a hely-színen volt...

*

Mihájt az anyja és a nagyanya mellé temették. Ahhoz ké-pest, hogy milyen *gyenge-ember* volt, elég sokan elkísérték a koporsóját, de a közvetlen rokonai közül senki nem volt je-len. A volt feleségének már régebb' nyoma veszett, miután meghalt az illető, akivel megszökött. És a gyermekek? Senki nem tudott róluk részleteket mondani. Az egyik fiú az talán börtönben ül, a másik kiment Pestre... A többi? Úgye hatan voltak? Ki tudja, merre kószálnak, nagy a világ...

Jubileumi táncház a szilágysági Krasznán

Egyszer volt, hol nem volt, talán nem is olyan régen, voltak egyszer egy Kraszna-napok. Ezen jeles napok egyikén néhányan úgy döntöttünk, hogy Krasznán táncházat rendezünk. Telt-múlt az idő és a helyi idős emberek elmesélték nekünk, miként is zajlódtak régen Krasznán a bálók. Ezen ismeretekkel felvértezve tartottuk az első bált 2004 őszén. Akkor javarészt a „bokrétások” (a Bokréta Néptáncsoport tagjai) tették ki a létszámot, de kíváncsiságból eljöttek a „régidők hírnökei” is, akik közül néhányan rendszeres résztvevői maradtak a táncházaknak.

Ahogy az aranyszőrű bárányra ragadtak sorban az emberek, úgy jöttek hozzánk is a szomszéd faluból és más városokból az érdeklődők. Örömmel fogadtuk, hogy a krasznai bokrétások köre egyre bővül, s már

a legkisebbek is szorgalmasan tanulják a saját csárdásukat, és táncházról táncházra egyre többen vesznek részt a mulatságban.

Az öt év alatt a táncházakat igyekeztük minél színesebben, változatosabban megszervezni. Évente három alkalommal, Katalin-nap körül, farsangkor és pünkösdkor rendeztük meg a bálókat. Ezeket az alkalmaidat mindig különböző, a helyi hagyományokat figyelembe vevő és az idénynek megfelelő programokkal színesítettük. A Katalin-napi bálókön a bokrétásoké volt a főszerep, de volt már disznófogás is. Nagy örömünkre az elmúlt év novemberére összeállt a hajdani Bokréta. Erre az alkalomra kiállítás is rendeztünk, hiszen a néphagyomány az elődök tudásából táplálkozik. Farsangra mindig a maskarádé, vagyis az álarcosbál került előtérbe. Kétszer meghív-

tuk a debreceni Szeredás Népzenei Együttest, akik színvonalas előadásukkal köszöntötték az érdeklődőket. Pünkösdkor bálkirályt és bálkirálynőt választottunk, de adott már műsort a Debreceni Népi Együttes és a krasznai Tini Komédiások is.

Hogy mi is történik még ezeken a mulatságokon este héttől éjfélig? Hát nem más, mint sok-sok szilágysági tánc. Kedvére táncolhat zsbait, verbunkot és csárdást minden korosztály.

A talpalávalót helyi zenészek szolgáltatják. Szilágyi Pityu és bandája sok bált zenélt már végig nekünk, egy éve pedig Lakatos Mikiék „húzzák a nótánkat”.

Így megy ez már öt esztendeje, évente háromszor, itt, Krasznán. Aki nem hiszi, jöjjön el és koptassa el a cipője talpát!

Antal Dóra és Antal Roland

Néptáncosok kellékboltja

MEGÚJULT

MEGÚJULT WEBÁRUHÁZ

A Néptáncosok kellékboltja
megújult honlapján
elindítottuk webáruház szolgáltatásunkat!

www.neptanckellek.hu

Ifjúsági kézművesek

Nyolcadik alkalommal hirdették meg a kétévente sorra kerülő Országos Ifjúsági Népi Kézműves Pályázatot. A közkeletű nevén „Vándorlegény” pályázat kiírónak szándéka a kezdetektől változatlanul az a nemes célkitűzés volt, hogy ösztönözzék a fiatalokat, az iskolákat, a kézműves közösségeket, nem utolsósorban az oktató mestereket arra, hogy tehetséges fiatal tanítványok számára ez a pályázat bemutatkozási lehetőséget, megmérettetést teremtsen, melynek végső célja a magyar népi kézműves hagyományok méltó továbbélte.

Az idei pályázat anyagát látva az ember óhatatlanul mérleget készít az elmúlt két év munkájáról, eredményekről és problémáiról, keresve az okokat és összefüggéseket. De ugyanakkor hosszabb távon, immáron tizenhat évre visszatekintve próbál tendenciákat, folyamatokat értékelni.

Összegezve az idei év eredményeit, az látszik, hogy olyan nagy múlttal rendelkező, s a mostoha külső körülményekhez alkalmazkodni tudó iskola, szakkör kiváló munkái jelentik a pályázat törzsanyagát, ahol a tanárok valódi mesterek, a szó legnemesebb értelmében.

Nem lehet nem megemlíteni a nádudvari kézműves iskolát, a bonyhádi szövő szakkört, a győri Kovács Margit Művészeti Iskola bőrszövőit, a békés megyei szövőket, hímzőket, az Esély Kövessi Erzsébet Iskola vesszőfonóit, viseletvarróit, a székesfehérvári faműveseket, valamint a debreceni ruhaipari szakközépiskola pályázóit. Ők jelentik azt a derékhadat, akik nélkül nem lenne sikeres a „Vándorlegény” Ifjúsági Kézműves Pályázat.

Problémáinkról sokat fogunk beszélni a konferencia [VIII. Országos Vándorlegény Konferencia] ideje alatt, hiszen nem kevés megoldatlan kérdésre kell választ találjunk közösen annak érdekében, hogy a hagyományos kézművesség, annak oktatása fennmaradjon ebben a megalomániában szenvedő, értékek nélküli, globalizált és pénzhiányos világban.

Az mindenestre már látszik, hogy sok olyan iskola szűnt meg, akik régen az élmezőnyben voltak, s az is nyilvánvaló, hogy az egyszeri játszóházak, bár nagyon fontosak, nem pótolják azt a szakköri mozgalmat, ahol elmélyülten lehet a gyerekekkel foglalkozni, éves vagy több éves programokat lehet felépíteni, s ezzel kinevelni a kis kézművesek új generációját.

Hiszen a mai gyerekek ezzel a kultúrával már másutt nem találkoznak, az iskolák, művészeti iskolák általában nem adnak át

tudatosan felépített népi kézműves ismeretanyagot, a kézművesség néven említett foglalkozások nagyon heterogének, üvegfestéstől az arcfestésig sok mindent értenek alatta.

De e kiállítást szemlélve, nézzük meg, mitől szépek ezek a tárgyak, mitől kiválóak azok a műhelyek, akiknek a munkáit most itt láthatjuk? Kétségtelenül elsősorban a mesterektől!

Manapság már közhelynek számít, hogy sajnos megszűnt a hagyományok, hagyományos mesterségek apáról-fiúra, anyáról-lányára való átörökítése. Ezt a szerepet a közoktatás, felnőttképzés és a közművelődés veszi át. És ebben a mester szerepe, felelőssége kulcsfontosságú. Hiszen a jó mester nem csak kiváló szakember, de kiváló ember is kell legyen, aki nem csak tanít, de nevel, példát ad úgy szakmai szempontból, mint emberi tartás területén. Először is – korunkra jellemző magatartásmintáktól eltérően – a jó mester egyik ismerve a szakmai alázat, a munkakultúra átadása.

„Ha valaki meg tud valamit jól csinálni, de mégsem úgy teszi, az bűn.” A kézművesség egyik alapkövetelménye a tisztességgel elvégzett munka. A jó mester megtanítja a minőségi munka becsületét, azt a perspektívát, hogy a jó mesterember értékes, nem lebecsülendő a mai világban sem, ahol az egyetemi, főiskolai végzettség presztízsének büvöletében élünk.

Ugyanakkor emellett legalább ilyen súlyllyal bír a hagyományok tisztelete. Bár nem lehet más a célunk, mint az, hogy a mai kor számára készítsünk tárgyakat, olyanokat, melyek a ma emberének környezet-, lakás- és viseletkultúrájába illenek, épp ezért a legnehezebb feladat az, hogy megtaláljuk, miképp, milyen mértékben és milyen átiratban alkalmazzuk forma-díszítmény-funkció hármasát úgy, hogy szem előtt tartjuk mesterségbeli hagyományainkat. És itt a legfontosabb a mérték, az igényesség és a minőség.

Fontos annak ismerete, hogy tudja a pedagógus, a mester, hogy a hagyománynak mely rétegéhez nyúl, milyen előképeket ad a tanítvány kezébe. A múzeumok a múltnak minden maradványát gyűjtik. De ebből a hagyatékból értő kezekkel kell kiválogatni azokat a tárgyakat, mintákat, díszítményeket, melyek a továbbélés szempontjából valóban értékesnek bizonyulnak.

Ugyanez a helyzet a ma fellelhető – különösen a folklórturizmus által favorizált falvak, tájegységek hagyományait illetően.

Nagyon sokszor találkoztunk a zsűrizés folyamán olyan alkotásokkal, amikor egy-

értelműen a pedagógust lehetett hibáztatni egy-egy félresikerült darab kapcsán, látva a kivitelezés jó minőségét. A jó pedagógus megtanítja a jó anyaghasználatot is, hiszen a jó anyagválasztás az alapja a jó, a szép és használható tárgyak létrejöttének.

Ám mindez még mindig nem elég, nem működik jól, ha nem párosul egy konzekvens értékátadással. S ez a mai értéktávo világonkban a legtöbbet, a legfontosabbat jelenti. Mert nem elég a szakmai tökéletesség, ha az élet egyéb területén elbizonytalanodunk, talajt veszítünk.

„A szél kihívására a fa gyökérzetével válaszol” – írta Illyés Gyula.

Mikor az ember meginog vagy bizonytalan, akkor fontos, hogy vissza tudjon nyúlni a gyökerekhez. Vissza kell nyúlni a gyökerekhez, hogy választ tudjunk adni a nagyon időszerű nehézségeinkre, kérdéseinkre, problémáinkra. Vissza kell nyúlni a gyökerekhez, hogy biztosan álljunk a lábunkon ebben a mai világban.

A gyökér azért van, hogy legyen ág, hajtás, levél, aztán gyümölcs.

A gyökérre az is jellemző, hogy nem látsszik, csak táplál. Nem hivalkodó. S ezt már a kicsi gyerekek számára fontos megtanítanunk. Fontos megtanítanunk azt is, – és ezt is már gyermekkorban el kell kezdenünk –, hogy milyen erőt lehet meríteni az alkotási folyamatból, abból, hogy érzelmeinket miképpen tudjuk kifejezni, lelki problémáinkat gyógyítani a művészet, a kreativitás segítségével.

S ez a tudás a biztonságadás és a szimbólumteremtés miatt rendkívüli fontosságú. A mai világunkban az egyik legfontosabb a biztonságadás, hiszen a mai kor embere iszonyúan szegregált, elmagányosodott. A kézművesség, a hagyományápolás ennek ellenére ható eszköz, hiszen alapvetően közösségi kultúra, közösségeket teremtő kultúra. A biztonság az értékrend átadását is jelenti, hiszen mai életünkben ezek is hiányoznak: a jó értelemben vett korlátok, kapaszkodók. A szimbólumokra pedig azért van szükségünk, mert fontos megkülönböztetnünk ünnepeinket hétköznapjainktól, s ehhez a szimbólumok, szokások, jelek nélkülözhetetlenek.

Végezetül minden alkotónak, ifjú pályázónak további sikereket kívánok, azt, hogy legyen lehetősége folytatni ezt az elkezdett szakmát, a mestereknek pedig jó, tehetséges tanítványokat, és iskolákat!

Beszprémy Katalin

(Elhangzott 2009. november 13-án, a debreceni kiállítás megnyitóján.)

A debreceni viselet elemeinek mai, korszerű feldolgozása
Könnnyűipari Szakközép- és Szakiskola, Debrecen
Viselet kategória, 16-25 évesek, közösségi kategória I. díj
Oktató: Kormányos Lászlóné
(fotó: Horváth Katalin)

1. Csikóbőrös kulacs, csengőszíj, pénztárca • Szkupi Csaba • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, egyéni I. díj • Oktató: Benő Tamás
2. Borjúra való csengőszíjak • Vajas Anita, Hajdúnánás • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, egyéni III. díj • Oktató: Benő Tamás
3. Tarisznya, tarsolyok, szemüvegtok, bőr ékszerek • Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola, Budapest • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, közösségi III. díj • Oktató: Ticzer Beáta
4. Pásztorkezés • Sipos Zita, Hajdúnánás • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, egyéni II. díj • Oktató: Benő Tamás
5. Szűrűráttét mai alkalmazása • Bocskai István Általános Iskola és AMI Textiles Csoportja, Derecske • Hímzés kategória, 11-15 évesek, közösségi I. díj • Oktató: Gyönyörűné Erdei Judit
6. Étkészlet • Bolyai János Óvoda, Általános Iskola és AMI, Debrecen • Fazekas kategória, 11-15 évesek, közösségi III. díj • Oktató: Bagossy Sándor
7. Szíronyozott öv, tarisznyák • Ady Endre Általános Művelődési Központ – NKSZMSZ, Nádudvar • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, közösségi II. díj • Oktató: Benő Tamás
8. Bőr mellény, táskák, ékszerek • Kovács Margit Ált. Műv. Közp., Győr • Bőrműves kategória, 16-25 évesek, közösségi I. díj • Oktató: Horváth Andrea
9. Keresztszemes hímzésű gyógynövényes és tésztás zsákokcákák • Kézműves Szakiskola és AMI, Békéscsaba • Hímzés kategória, 16-25 évesek, közösségi III. díj • Oktató: Lakatos Istvánné
10. Karmantyún szőtt babák • Békési Kistérségi Általános Iskola és AMI Dr. Hepp Ferenc Tagintézmény Felső Rajzsakköre, Békés • Gyapjúszövés kategória, 11-15 évesek, közösségi I. díj • Oktató: Dávidné Gyarmati Zsuzsa

7.

8.

fotó: Horváth Katalin

9.

10.

Matyó viselet rekonstrukciója
Fóti Népművészeti Szakközép-, Szakiskola és Gimnázium
Viselet kategória, 16-25 évesek, közösségi kategória II. díj
Oktató: Lencsés Károlyné
(fotó: Horváth Katalin)

A Vadrózsák 60 éves jubileumára

Kedves Barátaim!

1949. december 21-én táncoltam először színpadon, s már a kezdet is „röhejes” volt. Tizennyolc évesen, érettségi után, az egyetemről eltanácsolva, műszaki gyakornok voltam a Vegyipari Gép- és Radiátorgyárban. Sata bácsi, egy jószágos szakszervezeti titkár megbízott, hogy szervezzek kultúrcsoportot: színjátszót, zenekart, csasztuska-csoportot és népitáncot.

Az első fellépésre 1949. december 21-én, Jozif Visszarionovics Dzsugasvili [*Sztálin*] születésnapján került sor. Egy héttel előtte Benkő Zsóka, a népitánc tanár szólt, hogy tánc nem lesz, mert a négy páros kis csoport egyik táncosának egy vasdarab esett a lábára és lesántult. Én, akinek annak idején eszem ágában sem volt, hogy ilyen „marhaságot” – mármint táncot – csináljak, de mint lelkes szervező, meggondolatlanul rávágtam: „Népitánc kell? Majd én beállok!”

Mit is szólna „Jozif bácsi”, pipázgatva a Kreml tornyában, hogy ejnye, már népitánc sem lesz? Így debütálásom sikeres volt, de bizonyára mulatságos lehetett. Nem is táncoltam tovább a kis csoportban.

1950 márciusában megszólított Benkő Zsóka, hogy ő vezeti az Építők Központi Együttesét, menjek el egy próbára, nézzem meg. A próba után beültünk a Hősök tere sarkán egy Tünde nevű kocsmába, beszélgettünk erről-arról. Éjfélre nagyon megszerettem ezeket a magamfajta srácokat, Lovász Pistát, Hejk Fricit, Nánási Bandit és a többieket. A végeredmény az lett, hogy a következő próbán be is álltam botladozni az akkor már „menő” srácok közé. Ez a találkozás ott, a fehér asztal mellett, úgy látszik, meghatározta egész éle-

temet. Az a baráti léggör, az a gazdag, gyönyörű kultúra vasmarokkal magához szorított és a mai napig nem engedett ki a markából.

Benkőné még az elején meghívta Molnár Istvánt, ő is tanított egy ideig minket. Szuggesztív egyénisége tovább erősítette elszántságomat. Az Építők nagyon erős és összetartó közösség volt, katonáskodásom alatt is a legszorosabb kapcsolatban voltunk. 1952-ben vezetőváltásra került sor, Falvy Károly vette át az együttest. Koreográfiái az akkori néptáncművészetben meghatározóak voltak, a hivatásos együtteseket is beleértve. Egy új, korszerűbb utat, illetve lehetőséget mutatott meg, azt, hogy ezt a gazdag mozgásanyanyelvet milyen más módon is lehet használni. Ezzel az ars poeticával kezdtem, kezdtük meg a munkát, amikor 1954 őszén megalapítottam a Bihari Együttest. Természetesen a Vadrózsák is folytatta munkáját, s a közösség összetartó ereje napjainkig fennmaradt.

Bizonyíték erre ez a mai ünnepi est is, bizonyíték a ma is működő senior együttes, vagyis a Cavinton, akik nemrég még versenyt is nyertek. Benkőné Zsóka rövid, majd Falvy Károly hosszabb, sikeres vezetése megalapozta a további kiemelkedő színvonalú működést. Később is kitűnő vezetők követték egymást: Galambos Tibor, Erdélyi Tibor, Román Sándor és a fáradhatatlan jelenlegiek, Onodi Attila együttesvezető és Erdélyi Tibor művészeti vezető. Kedves régi Építők, Vadrózsák és Cavinton táncosok! Ünnepeljünk együtt még néhány évfordulót! Sok sikert és jókedvet kívánok mindannyiótoknak!

Novák Ferenc

(Elhangzott 2009. november 19-én,
a Vadrózsák Táncegyüttes jubileumi műsorán.)

„Vadrózsák” jubileum

– Archív fotók az Építők Vadrózsák Táncegyüttes műsoraiból –

„Vadrózsák” jubileum

– A Vadrózsák és a Cavinton Táncegyüttes műsora 2009. május 22-én, fotó: Késmárki Péter –

A győri tamburásokról

„Dönthetünk úgy is, hogy letesszük és eladjuk a tamburáinkat, de ettől nem leszünk gazdagabbak.”

Az alábbiakban közölt személyes visszaemlékezések a győri kisépáros réteg tamburázási hagyományairól szólnak, amelyeknek néprajzi vonatkozásai is vannak. A győri tamburásokról először dr. Války István (sz. 1929) építészmérnök 2007. február 4-én kelt jegyzeteit és 2009. augusztus 6-i szóbeli beszámolóját közlöm. Ezután következnek Szabó Béla (sz. 1929; Győr-Révfülu, Damjanich u.) emlékei, majd annak a hangszalagra vett beszélgetésnek a kivonata, melyet Války István folytatott 1987. január 21-én Sztitter Mihály (1905-1995) volt tamburaprímással. A zenekarok felsorolásánál Sztitter Mihály (Sz. M.) kiegészítései olvashatók.

Az adatok monográfia írásához nem elegendők, de így is kibontakozik belőlük egy magyar város színes, pezsgő, tamburás élete, miközben az eddigi néhány leírásból, valamint a leírások hiánya miatt is, eddig azt hittük, hogy Bajától északra egyáltalán nem is létezett komolyabb magyar zenekari tamburázás. Az elbeszélésekből eddig hat jelentősebb győri tamburazenekar működésére derült fény. Huszonhét helyi tamburást név szerint is említenek, de ennél jóval többen lehettek. Győr közönsége szerette és igényelte a tamburazenét, amire abból is következtethetünk, hogy az államilapításunk ezeréves évfordulóján rendezett ünnepeken országos hírűvé vált bajai Petrovác-Petróczi-féle tamburazenekar 1903 és 1914 közötti zenés országjárása során Arad, Debrecen, Fiume, Kassa, Kolozsvár, Losonc és Temesvár mellett többször is szerepelt a városban. A tamburazenekarokban bizonyosan használták a prímét és másodprímét, az A- és E-basszprímét, az A-, E- és H-dúr kontrát, valamint a tamburabögőt, vendéghangszerként pedig néha a hegedűt.

*

dr. Války István visszaemlékezései

Apám, Války István (1897-1973) primása volt a lipóti tamburazenekarnak. Tőle tudom, hogy Győrött, mikor ő ide 1919-ben megérkezett, már voltak tamburazenekarok, melyek a két háború között is folyamatosan működtek. Még három további zenekarról is hallottam tőle. Mindegyik színvonalas együttes volt és azon versenyeztek, hogy melyikük jobb a másiknál.

Győrben a vonós zenét a cigányzenekarok szolgáltatták, a műkedvelő helyi iparosok pedig tamburazenekarokat alakítottak és nagy társasági életet éltek. Mindenféle zenét játszottak. Csárdásokat, indulókat, katonanótákat, meg az éppen divatos táncok kísérőzenéit.

A győri iparos közönség szervezeten járt színházba és megkövetelte, hogy a tamburazenekarok ismerjék a frissen bemutatott operettek népszerű dalait, áriáit is. Virtusból néhányat már a bemutató napjának estjére megtanultak. Miután egy páholyban megbújva egyikük kihallgatta a színházi zenekar délelőtti próbáját, délután a lejegyzett dalokat a tamburások megtanulták, a vendéglőben pedig már ismerős operett-részletekkel fogadták a színházi vacsorára érkező közönséget. Sok vendéglőben hétvégeken gyakran foglalkoztatták a helyi tamburazenekarokat. Az éttermek hajnali kettőig tartottak nyitva, bőven volt idő a zenélésre, éneklésre.

Ilyen volt például a Belvárosban a Korona Kávéház (a Baross utca sarkán állt, azóta lebontották), a Schuck Vendéglő a Deák Ferenc úton (ma Richter Tere), ahol egyébként Pádár Lali cigányzenekara játszott, a Gergác Vendéglő a Baross és Szt. István út sarkán és a közelben a Fehér Hajó. Lipóton a gazdaközösség kocsmáját említhetem, melyet Sárkány János bérelt.

A már csak nevében élő Kiskúton az Árnas Vendéglő működött, arrafelé, ahol most az állatkert és a sportcsarnok van. Újvárosban a Kraftter István vendéglője, Révfüluiban a Kovács-kocsmá, a Rajki, s a Vár-

A lipóti zenekar 1925 körül. Balról jobbra: Vajas József grófi erdőkerülő, másodprím; Németh József kőműves, A-basszprím; Sztitter Mihály bőrdíszműves, kontrán H7 akkordot fog; Péli Mihály „Tikász” baromfikereskedő, bögős; Tiefengrábner Sándor „Tífensándor” kőműves, E-basszprím; Války István kőműves, prímás. Később Vajas József helyett Zalka Erazmus „Erázi” kőműves lett tagja a zenekarnak.

gakönél a (már lebontott) Piller-csárda is tamburazenekarok játszóhelyeiként szolgáltak.

Kertész Béla (1886?-1943) kiemelkedő személy volt a tamburások között. Önálló iparossá 1906-ban vált mint szoba-, épület- és címfestő. Révfüluiban lakott a Viczay-Hédervári út 54-ben, és az 1910-es években már saját tamburazenekarával játszott. Hangszereiket a prímától a bögőig mind maga készítette, sőt még megrendelésre is dolgozott. A tamburakészítéshez úgy fogott hozzá, hogy egy régi hangszert darabokra szedett és lemásolta. Apám primje is az ő keze munkája, úgy tudom 1923-24-ből való. Méretei a következők: teljes hossza 65 cm, a test hossza 26 cm, a test szélessége 19 cm, a test mélysége 2 cm, a fej hossza 14 cm, a fej szélessége 65 mm, a nyak hossza a testig 40 cm, a nyak szélessége a szemöldöknél 33 mm, a testnél pedig 45 mm, a szemöldöktől a lábíg tartó menzúra 40 cm.

Vajas József primje már régen Sztitter Mihályhoz került, nemrég szerezttem meg. Azt is Kertész Béla készítette ugyanabban az időben. Méretei a következők: teljes hossza 64,5 cm, a test hossza 25,5 cm, a test szélessége 18 cm, a test mélysége 43 mm, a fej hossza 133 mm, a fej szélessége 6 cm, a nyak hossza a testig 39 cm, a nyak szélessége a szemöldöknél 33 mm, a testnél pedig 44 mm. A nyak vastagsága a szemöldöknél 25 mm, a testnél 33 mm, a menzúra 40 cm.

*

A korabeli képekből és beszámolókból kiderül, hogy a tamburák addigi 4+1-es húrozása és kvarthangolása mellett – Kertész Béla hangszerkészítő tevékenysége nyomán, 1923 után divatszerűen – megjelent a 4x2-es húrozási mód is. Ehhez nem egyszer kvinthangolás társult, eleinte csak a prím-tamburákon, majd a basszprímeken is. A Kertész-féle nyolchúros tamburák fogólapján levő pontok a 2., 5., 8. és 12. mezőben helyezkednek el. Az 5. érintőnél levő jelölés arra utal, hogy a hangszereket eredetileg tamburaszerű (kvart) hangolásúnak szánták. A 4x2-es húrozás a mandolingépek beépítésével vált lehetővé, a hegedűszerű hangolás pedig ezt követő fejlemény lehetett.

*

A LIPÓTI TAMBURAZENEKAR

1923 elején lehetett, hogy apám, id. Války István kőműves mester összeharatózkodott a révfülusi szivattyútelep építése közben Kertész Béla épületfestővel, aki elvállalta az akkor öt taggal éppen alakulóban levő

id. Války István 1926-ban Lipóton,
a gazdaközösség kocsmája előtt, tamburával.

tamburazenekar oktatását Lipóton. A leendő tanár ismerte és jó zenésznek tartotta a fiatal Szitter Mihályt, akit segítségül is hívott a tanításhoz, és aki később a fontosabb mulatságok alkalmával segített a zenekarnak. A lipóti zenekar hangszereit is – kivétel nélkül mindet – Kertész Béla készítette. A bögöt kivéve mindegyiknek egyforma feje volt, melyre 2x4-es mandolingépet szerelt. Az első és a másodprimás kvinthangolást használt, kettőzött húrokkal.

Ebben az együttesben idősebb Války István lett a primás. Hangszerének lába egy törött mandolinról származik, melyet a délvidéki bevonulás alatt a sárban talált és haza is hozott. Ez a láb a mai napig rajta van a tamburáján.

Próbáikat esténként hol nálunk, Lipóton, a Fő utca 81-ben, hol egy másik tag lakásán tartották, ahol a háziak itallal és süteménnyel vendégelték meg őket. A próbákra a zenészek hozzátartozói is eljártak. Rendszeresen játszottak vasárnap délutánonként, alkalmanként pedig a tagok, feleségek és rokonok névünnepein, farsangkor, majálison. Mind nagyon szerettek együtt zenélni, s tréfás kedvükben gyakran ugratták egymást. Gyerekként sokszor én is ott voltam a próbákon. A Sárkány János bérelte gazdaközösségi kocsmában – emlékszem – dobogón játszottak. Én bemásztam a dobogó alá és összeszedtem az oda beesett verőket, leszakadt húrokat.

Apám elbeszéléséből tudom, hogy egyik évben Magyarokimlén a legények megkivánták a tamburazene hangulatát, és farsang utójára megfogadták a lipóti tamburazenekart a bál muzsikálására. Az akkori tagokon kívül még három zenésszel egészült ki a társaság, Kertész Béla, Szitter Mihály és Sankó László volt az erősítés. A vasútállomásról támlás, párnázott ülészekkel felszerelt, rugózott lovas kocsikkal szállították a zenészeket a bálba. Kvártélyban is megegyeztek, mert csak másnap utaztak haza. Falusi mulatságokon a cigányzenekarokban megszokott hangszer volt a cigánysíp, azaz a klarinét. A nagy zajban igazából az vitte a primet, játékból legalább a dallamot ki lehetett venni. Az »első legény«, aki a zenészekkel tárgyalt, nagyon ragaszkodott ahhoz, hogy cigánysíp is legyen a zenekarban. A jó vicces tamburások meg azt mondták, hogy rendben van, lesz az is, de úgy oldották meg a dolgot, hogy az egyik zenész »tintás«, ivós öccsét segédtagként magukkal vitték. Mikor a lovas kocsikkal már beértek a faluba, az illető a fejéhez kapott, hogy: »Jaj Istenem, a síp a vonaton maradt!«. Nagy volt a rémület, hogy síp nélkül mi lesz a bállal? A zenekar egy próbazenélést javasolt, aminek hallatán az »első legény« teljesen megnyugodva azt mondta: »Jó lesz ez síp nélkül is!«

A háborús idők szele zavarta a zenélést, elkezdődtek a behívások. Egyre kevesebbszer vállaltak szereplést a falusi mulatságokon, névnapokon. A zenekar 1936-ban játszott szilveszteri mulatságot, 1937-ben pedig farsangi bált, utána még 1938-ig működhetett. Később apám és „Tifensándor” jártak elég sokszor egymáshoz téli estéken a saját maguk és családjuk szórakoztatására. A komoly győri tamburazenekarok

Szitter Mihály első zenekara 1920 körül. A 15 éves primás hátul középen áll fakulcsos primtamburával. (Aki felismer valakit az archív képeken lévő köztul, vagy vannak további fényképei, kérjük, hogy jelentkezzen a szerkesztőségben.)

nagyjából 1942-ig muzsikáltak, aztán szétfújta őket a háború, utána már kevesen alakultak vissza.

*

A GYÁRVÁROSI TAMBURAZENEKAR

Ez Pocsai József öt-hét tagú zenekara volt. Gyakran játszottak vasárnaponként a kisküti Árnys Vendéglőben, ahol egyébként a Pádár dinasztia egyik nagyobb létszámú cigányzenekara is működött; volt egy jó csellósuk is. Időnként őket váltotta fel, helyettesítette a tamburazenekar. (Sz. M.: Gyártelepen volt másik tamburazenekar is, melynek a primása a »kis« Tompa volt, de hegedűvel.)

*

A RÉVFALUSI TAMBURAZENEKAR

Ez az együttes Kertész Béla primás és hangszerkészítő zenekara volt, amely kb. 1935-ig működött. Szívesen játszottak a lakásához közeli Vargakönel levő Piller-csárda kerthelyiségében vasárnap délutánonként, de ha rendezvény volt, estétől hajnalig. Révfaluban, akár cigányzenekar, akár tamburazenekar muzsikált, legelőször kiálltak a vendéglő ajtaja elé és ott jó hangosan eljátszottak egy feszes indulót, ez jelentette a multság kezdetét. A közelben lakók ilyenkor kifutottak az utcára. A zenészek visszamenve keringővel folytatták, majd jöttek a divatos táncok, azután pedig a lassú és gyors csárdás. Mikor már a falu népe és a zenészek is kifáradtak, kezdődött a legények énekelve mulatozása. Sok háborús és katonadalt tudtak – katonabúcsúzókat, indulókat –, más népdal akkoriban kevés volt. Kertész Béla tréfás kedvű emberként egy alkalommal, amikor nem volt kedve zenélni, megfogadott egy egész cigányzenekart, beültette őket egy nagy csónakba, amit saját motoros csónakjával vontatott a Mosoni-Dunán, ott kellett muzsikálniuk. A vizen, ladikban való zenélés akkoriban divatos volt Győrben. Ahogy lassan haladtak, tréfából a motorcsónakjával egy nagy kanyart vett, hullámokat csinált és hirtelen akarta megfordítani a vontatott csónakot, hogy rájesszen a cigányzenészekre, de a csónak felborult. Lett is nagy jajveszék. A cigányokat azonnal kimentették, de a hangszerek vizesek lettek és a bögöt nem találták. A tréfacsináló is megjéjdt. Sok pénzt kellett adni, hogy ne legyen belőle följelentés, ezen kívül Kertész Béla egy új bögöt is készített nekik.

*

A GYŐRSZIGETI TAMBURAZENEKAR

Ez volt Szitter Mihály zenekara. A Korona Kávéházban a Pádár cigányzenész dinasztia zenekarát váltották, ha azokat például lakodalomba fogadták meg. (Sz. M.: Szigetben a 20-as években Bajcsy Lajosnak is volt tamburazenekara.)

*

Nagyapám, Války János a galántai állomáson volt vasúti főraktáros, ott, ahol Kodály Zoltán apja meg az állomásfőnök. Apám magyar,

német és szlovák nyelven beszélt, legénykorában Pozsonyban kőműves inasként dolgozott. Részt vett az első háborúban, utána önkéntesként harcolt a bevonuló csehek ellen Galántán, majd Komáromban. Az egysége végül a Duna innenső partjára szorult, 1919-ben pedig vörös katonává nyilvánították őket. Szülőföldjére nem térhetett vissza, mert a »galántai fiúkat« ott név szerint ismerték és keresték a hatóságok. Anyámmal találkoztam Lipóton telepedett le.

Magam is tamburáztam fiatal koromban. Felleptünk például a Katolikus Ifjúsági Körben (»katkör«), ami a Bajcsy-Zsilinszky úton volt (ma ott egy bank van), aztán 1946 és '48 között tavasztól kezdődően szombat-vasárnap két társammal a Kis-Duna partján sétálgatva zeneltünk a Piller-csárdánál a napozó, pihenő embereknek, akik aztán meghívtak az asztalukhoz. Később a katonaságnál alakult vegyes zenekarban is tamburáztam.

Az 1947-48-as években kijártam a közeli Ménfőcsanakra népitáncot tanítani. A kísérőzene dallamait tamburámon előjátszottam a helybeli tamburazenekarnak, akik a kultúrházban szoktak összejönni. Gyorsan megtanulták és már játszották is. Úgy hallottam, hogy a közeli Nagybácsán szintén működött tamburabanda. Ekkoriban lettem lakója az építőipari kollégiumnak a Batthyány téren, amihez nagyon közel volt az a kocsmá, ahol esténként egy cigány női pengetős zenekar játszott. Úgy hívtuk őket, hogy a »Csöcsösök«. 1944-45 körül még a Vasút sori Vaddisznó Vendéglőben szerepeltek, 1947-48-ban kerültek a kollégium közelébe. Különösen emlékszem a kreol bőrű, fekete hajú nőre, aki egy közepes méretű bendzsóval a primásuk volt. Mindegyik pengetett valamit, tambura is volt köztük, de a hangszerekre akkor alig figyeltem.

1949 és 1953 között végeztem el a Műegyetemet, ahol negyedmagammal tamburáztam az egyetemi zenekarban, ami 12-18 tagú is volt. Főleg az építészkarra járó kollégistákból állt. Amit játszottunk, az műsorcímnek is megfelelt: Népek zenéje. Magyar, orosz, bolgár, szerb, román, albán és vietnámi darabokat adtunk elő. Az ezekből az országokból hozzánk érkezett diákok a saját dalaikat tanították meg a zenekarnak. Játszottuk pl. a vietnámi repülősök indulóját, amit évfolyamtársunk, Nhujngnen Thut hozott, aki később hazájában építésügyi miniszter lett. Rajtam kívül prímamburás volt Bozai József, Pölös Béla és Szabó Lajos, aki időnként mandolán is játszott, amit Artz Antal készített (Budapest 1940. op. 354). Gitározott Skrivának Tibor, Tkálics Ferenc, Smuta Tivadar, Dorka Béla és volt egy bendzsósunk is, Sándornak hívták. Velünk klarinétozott Horváth Pál.

Tartalékos tiszti kiképzésem az egyetemi nyári szünetekben folyt. Ezen belül 1951 és 1953 között Baján állomásoztunk, ahova apám hangszerét is magammal vittem és ott is módomban volt használni. A katonaságnál építész hallgatókból alakult tamburazenekaromban volt két prímambura, két mandolin, majd további két mandolinos néha bendzsón játszott. Volt még öt gitár és időnként egy akusztikus basszusgitár is. Ez a zenekar a bajai Tiszti Klubban szerepelt szombatoként, együtt a Bajai Postás Női Tamburazenekarral, melynek akkor tíznél több tagja volt. Sok délszláv dallamot tanultunk tőlük.

Szeretnék egy kis helytörténeti gyűjteményt létrehozni Lipóton a Fő tér 2. alatt, a volt tanítói lakásban, ahol a megmaradt régi hangszereket, a tamburás életet ábrázoló fényképeket, az arról szóló dokumentumokat megőrzik és kiállítják. Ott fogom elhelyezni a vadásztróféáimat, a vadászfegyver- és vadászati eszköz gyűjteményemet és a néprajzi tárgyaimat is.

*

Szabó Béla visszaemlékezései

Nekünk egy működvelő kisegyüttesünk volt; étteremben nem, hanem csak a magunk kedvére játszottunk. Vasárnap délután, néha szomba-

A tanítvány zenekar 1935 után. Középen a mester, Szitter Mihály tamburabrácsán Cisz7 akkordot fog; hegedűvel Farkas Feri (?).

ton is végigmentünk a Kis-Duna partján és séta közben tamburáztunk. Az ott üldögélő emberek gyakran hívtak meg magukhoz egy pohár borra, süteményre és egy kis muzsikára. Így kerültünk be a Piller-csárdába. Ez 1946-47-ben volt, mindig tavasszal kezdtünk. Váky Pista (»Bandi«) primázott, Ozsváth Emil hegedült, én akkor E-kontrás voltam. Bandi helyett 1948 után Gábos Laci is játszott velünk, aki később letette a tamburát és trombitás lett Pesten. Játszottam Bancsó Ottó hegedűssel kettesben is a Piller-csárdában, 1948-ban. Volt nekünk egy társaságunk, a »Lébe Egyesület«, ami azt jelentette, hogy a »lébe«, vagyis a »Dunába vele!«, és bedobtuk az illetőt. Arra az esetre én is emlékszem, hogy Kertész Béla, aki egy magas, erős ember volt, a ladikból a teljes cigányzenekart beborította a Dunába. A bőgőjük nem vészett el, de tönkrement, csak másnap találtak rá, nagyon elázva. Éjjel egy darabig úszott lefelé a vízen, aztán valahol egy bokron felakadva libegett. Ez 1938-ban történt, a Kácsa zenekar járt így. Felvidékiek voltak, a bevonuláskor jöttek át és a Piller-csárdába voltak felfogadva. Nem lehetett az vicc szerintem, mert már sötét volt, veszélyes lett volna, bár ki tudja? A cigányok járatlansága miatt lehetett inkább, fordulásukkor mind rossz oldalra állhattak a csónakban.

Kontrám húrjait először hegedűre (kvintre) húztam fel. Csak később, 1949-ben hangoltam tamburára (kvartra), amire a Smikli Sanyi – a vagonyári dalárdából – tanított meg. Mária nővéremnek udvarolt, akit aztán feleségül is vett. Udvaroltak neki előtte más legények is, azok is tudtak tamburázni. Mária varrónő volt, tovább dolgozott, mint a Sanyi. Amíg várt rá, addig muzsikáltunk. Így szoktam át, ami azért is jó, mert ezzel a stimmel egyedül is tudom magam szórakoztatni. Mire átálltam a kvartstimmre és a katonaságtól is leszereltem, már nehéz volt társat találni a muzsikához.

Imre bátyám (1924) is tamburázott, Ferenc bátyám (1920-1940), akinek kádár volt a foglalkozása, szintén zenélt és készített pár hangszer is. Van tőle egy primem, meg egy brácsom is, 1939-ben csinálta őket saját használatára, de javításra szorulnak, ezért most egy tamburahangolású (kvart) mandolinon játszom. A prímét átadta Gyurkovits Imrének, aki üveges volt és Novák Vilmos asztalossal csónakházakban, kocsmái kerthelyiségekben és a Rába partján ma is álló Kovalter-kocsmában zenélt. A prímamburát Novák gitárral kísérte. Kertész Bélától is van hangszerem, egy szép A-basszprim, amit Gyurkovits Imrétől vettem. 1932-ből származik és Kertész Béla a szobafestő-iparos címkéjét ragasztotta bele, amire a készítés évszámát kézzel írta rá. Méretei a következők: teljes hossza 90 cm, a test hossza 43,5 cm, a test szélessége 23, 18,5 és 31 cm, mélysége 73 mm. A fej hossza 157 mm, a fej szélessége 6 cm, a nyak hossza a testig 44,5 cm, a nyak

dr. Války István, Barvich Iván és Szabó Béla 2009-ben.

szélessége a szemöldöknél 33 mm, a menzúra 600 mm. Volt még egy E-basszprimem (kontra) is Kertész Bélától, de 1954-ben az árvíz elöntötte Révfulut, és a hangszer szétázott, pedig „biztos” helyre, az asztal tetejére raktam fel!

Újvárosban a Farkas Feri is csinált még hangszereket, de ő inkább hegedűkkel foglalkozott.

Ferenc bátyám nem velünk tamburázott, a Gegyellér nevű cigányzenész prímamburással járt a Katkörbe, meg 1938 és '40 között a Komló-kertbe (Sziget és Újváros között a Vasút soron), ahol a zenekaruk játszott, de aztán a háború szétszórta azt is. Hogy pontosabban még milyen hangszerek voltak benne, nem tudom, nem szerette, ha utána járkálok. Inkább csak Révfuluban muzsikáltam, nem nagyon jártam én másfelé, de a Szitter és Pocsai zenekarról hallottam. Emlékszem, hogy 1953-ban ott voltam a Lloyd-palotában, ahol a farsangi bálban tamburások muzsikáltak.

*

Szitter Mihály visszaemlékezései

A házban, ahol laktam, ott élt a Bayer Tóni is, akinek volt egy A-basszprimája. Na, én azon a muzsikán három hónap alatt tanultam meg tamburázni, utána már jobban tudtam játszani, mint a Tóni bácsi. Ez, azt hiszem, 1918-ban történt. Ekkor az apám vett nekem a Béla bácsitól egy teknősbékából készült, gyönyörű hangú, öthúros prímát. Utána egy fél év elteltével hívott a zenekarába Pocsai Jóska, azt mondta: »Te, kis Szitter, gyere, játsszál velünk!«. Néhány próba után mentem velük muzsikálni ide-oda, dísznőölésbe, lakodalomba. Úgy belejöttem, hogy alig egy év alatt a Pocsai Jóska másodprimása lettem, de valamin összeszólalkoztunk és akkor én egy saját, hat tagú zenekart alakítottam, 14-15 évesen, még 1919 végén vagy '20-ban. Ebben egyedül voltam primás. A két Csizmadia volt benne, a Gyuri volt a kontrás, a Lajos volt a bőgős, de ő nem sokáig, mert nem volt annyira jó, és mikor a Bayer Tóni otthagya a Pocsai zenekart, ami aztán fel is oszlott, ő jött a helyére. Benne volt még Sankó Laci kontrás és Farkas Feri.

Mikor a lipóti zenekar alakult, a Kertész Béla bácsi engem is hívott oda tanítani. Ő egyébként elég türelmetlen természetű volt, odacsapott az ember kezére, ha rossz fele nyúlt. Egy farsangutón tartandó bálba szervezte be a zenekaromat, mert akkor nem volt sajátja. Azt mondta: »Kis Szitter, elmehetek magukkal?«. Mire én: »Természetes, Béla bácsi!«. Mikor az »öreg«, vagyis a Béla bácsi elkezdte gyártani a nyolchúros prímekeket, áttértem a hegedű stímmre. Nehéz volt megszokni, mindent újra kellett tanulni, de ezek a hangszerek hangosabbak voltak.

Emlékszem, hogy a Cifrik Feri apja, aki asztalos volt, az Újvárosban laktak, csinált egy nagyon szép A-basszprimát. Szép is volt, meg könnyű is volt rajta játszani.

Még nem mondtam, hogy a Korona Kávéházban játszott egy Pettes nevű tamburaművész kilenc tagú zenekarával, talán Budapestről jöttek. 1925 és 1930 között Pesten dolgoztam, ez azt hiszem azelőtt lehetett, 1920 és '25 között. A Pettes bőgőse valamikor zenebohóc volt. Kontrát játszott, hegedűt játszott, nagyon ügyes pali volt, sok mindenre megtanított engem. Csakhogy a zenekarom nem úgy szuperált, ahogy szerettem volna, mert nem tanultak. Úgy oldottam meg, hogy a Sankó Laci lett a bőgős, a Kecskeméti Pista, meg a Kiker Pista lettek a kontrások, az egyik A-, a másik H-kontrán játszott, Bayer Tóni A-basszprimán, tovább nem is igen emlékszem.

Minden tamburásnak volt szakmája. Bayer Tóni a hídműhelyben volt lakatos, Sankó Laci és Csizmadia Gyuri esztergályos volt, Csizmadia Lajos lakatos, én bőrdíszműves, a Farkas Feri szakmáját nem tudom. A Farkas Ferit azért kellett kizárni a zenekarból, mert egész este nem ivott semmit, de utána az odahordott borokból rögtön megivott egy egész literrel, és az édesanyja panaszkodott, hogy egyszer otthon összetörte a konyhát.

Bajcsy Lajos szigeti ember volt, az ő zenekara le volt tőlünk maradvány. Rajtunk sokat emelt az, hogy a Pettes tamburaművész zenekaráról tanultunk. Nekem akkor volt a legjobb a zenekarom, mikor tizenhét éves voltam, 1922-ben. Én voltam a primás, másodprimás az Angyal Imre, aki szigeti ember volt. Kiker Pista szenzációs kontrás volt H-kontrán, Kecskeméti Laci A-kontrázott, Kis Jóska E-kontrázott. Volt még A- és E-basszprimás és bőgős is a zenekarban.

Később a Kertész Béla bácsi zenekara teljesen megszűnt, és ha valahova zenélni akart menni, minket vett igénybe. Vele muzsikáltunk egyszer lakodalomban Abdán, a Német Alajos vendéglőjében az Arany János utcában, szemben a virágpiaccal. Most az áruház van ott, de régen alacsony házak álltak arra és az étteremnek szép kis kerthelyisége volt. A vőlegény és a menyasszony borzasztóan szerette a tamburazenét, azért is fogadtak meg minket, úgy mondták, akármit kérünk, nem számít. Aztán azt kérdezte a menyasszony, hogy: »A menyasszonytáncossal beérik?«. Igen jó módú családból származott a menyasszony és így alkudta ki, hogy amit a menyasszonytáncok összeadnak, az legyen a zenekaré. Ezt mi el is fogadtuk. Tudtam én azt, hogy mi pénz jön be ebből. Olyan pénz jött belőle össze, hogy osztzkodtunk is, és a Béla bácsival még csináltattunk egy új bőgőt is, ez volt az a jó bőgőnk. A régi egy nagy, sárga tamburabőgő, akkora volt, mint egy ló, de szabadulni akartunk tőle, mert nagyon bűdös volt. A Szanka Laci egyszer berúgott és belerókázott.

Máskor elmentünk csónakkal, a »nagyadikkal« este. A Radó-sziget körül ladikáztunk a Rábán, már sötétben ereszkedtünk le. A »Kék mazur«-ból játszottuk a Nagykeringőt, amiért nagy tapsot kaptunk a hidról. [A »Kék mazur« című operett zenéjét a révkomáromi születésű, Bécsben élő Lehár Ferenc, szövegkönyvét pedig Jenbach Béla írta. 1920 májusában mutatták be Bécsben, 1921-ben Budapesten, majd többek között Zágrábban is színre került, több nyelvre lefordították.] Másnap újságolja nekem a klarinétos a katonazenekarból(!), a nevére most nem emlékszem, hogy: »Tegnap hallottam egy tamburazenekart a vizen, de az olyan pazar volt, hogy csak na!«. Kérdezem, kik voltak? »Nem tudom, kik voltak, már sötét volt.«

*

Ez valóban igen nagy elismerés lehetett, hiszen hivatásos zenésztől származott... A beszámoló közben Szitter Mihály lánya is hazaérkezett egy frissen vásárolt perzsa macskával. Egy darabig hallgatta-hallgatta a történeteket, de egyszer csak megszólalt: »Miért nem tanítottál meg tamburázni? Mindig csak azzal a zongorával gyötörtél!« Erre a papa, aki jól mérte fel az éttermi zenélés helyzetét és jövőjét, azt kezdte magyarázni a lányának, hogy szintetizátort kellett volna vennie. Igen ám, de egy ilyen beszámoló hallatán – azt hiszem – mindenki inkább a tamburát választotta volna.

Barvich Iván

Jolika (IV., befejező rész)

Mint említettem már, az 1956-os forradalom leverése után olyan megalázóan folyt a Népművészeti Intézet felszámolása, átalakítása, hogy úgy döntöttem, nem maradok ott. Pedig a törvény szerint engem nem lehetett volna kitenni az állásomból, mert akkor már egyedülálló anya voltam egy kisgyerekekkel. Az egyetemen harmadéves voltam, megvolt az első szigorlatom is, ez engem már általános iskolai tanárságra jogosított. (Később megszereztem a diplomát is magyar nyelv és irodalom szakon.) Elmentem napköziotthon-vezetőnek, és mellette helyettes magyar szakos tanárnak a tizenkét évfolyamos Arany János Általános Iskola és Gimnáziumba. A megállapodás úgy szólt, hogy kapok egy ötödikes osztályt és végigvihetem őket érettségig.

Egy nagyszerű kolleganővel, Kereszty Zsuzsával vezettünk hét napközis osztályt. Sok olyat kitaláltunk, ami nem volt akkoriban megszokott. Én eleve, abból adódóan, hogy néprajzos diplomám volt, rengeteg népszokást megtanítottam a tanítványaimnak. Mi minden karácsony előtt regöltünk, húsvét előtt tojásokat írtunk, s a napköziseim minden tanárt megajándékoztak egy-egy szép hímes tojással és egy szál barkával. A kislányokat hímezni, a fiúkat faragni tanítottam. Szülőgyökereket hoztattam a fiúkkal, azokat farragták.

Különféle népi játékokat tanítottam a gyerekeknek, akik három csoportban dolgoztak. A kisebbek tanításába bevontam a nagyobbakat. Lázár Kati is, aki most már az Akadémiai Intézetben [MTA Zenetudományi Intézet] dolgozik, a napközisem volt. Amikor felsős lett, rábízta az alsósokat, mert én már nem győztem egyedül a munkát a sok gyerekkel. Ő később a gimnáziumi csoportomban is benne volt, s amikor leérettségizett, Timár Sándor együttesébe küldtem. Timár Sándorral olyan egyezségünk volt, hogy a legjobb tanítványaimat hozzá küldöm, mert érettségi után már nem tudtam velük mit kezdeni, cserébe Timár Sanyi, aki Tinkának a legjobb barátja volt, népviseleteket kölcsönzött a szereplésünkhöz. Kolléganőmmel összefogva sokfelé elvittük a gyerekeket. Kirándultunk velük, színházba, hangversenyekre jártunk. Egyszer a Spartacusra, felnőtt előadásra is elmentünk a gyerekekkel. Voltunk Czidra Lászlóék hangversenyén is.

A tanulásban kiváló eredményeket értek el gyerekeink, 4,1 felett volt a tanulmányi átlaguk. Sok tanár nem tanította meg rendesen a tananyagot. Amikor jött a szakfelügyelő, nekünk rimázkodtak, készítsük fel a gyerekeket, hogy ne valljanak szégyent. A magyar órákra vittem magammal a magnetofont, a lírai dalokat, balladákat dallammal együtt mutattam be. Szörényi Leventééknek akkor ment az „Átkozott féltékenység” című daluk. Ezek a kiskamaszok, meg a nagykamaszok is, mind odavoltak értük, Szörényi Leventéék voltak a „menők”. Tinka felfedezte, hogy ez a szám egy sziki [széki] lakodalmas dallamnak a beat-es változata. Mondom neki:

– Te, akkor én ezt beviszem a gyerekeknek!

Itthon vágunk egy kis szalagot, rá az Illés-dalt, utána a sziki lakodalmas, aztán megint az Átkozott féltékenységet. Feltettem a szalagot a gyerekeknek, bekapcsoltam a magnetofont, hát, az álluk leesett, hogy ilyen csoda! Hogy nekik Joli néni a Szörényit hozta be magyar órára! Mikor lement, jött a sziki lakodalmas zene, a gyerekek megmerevedtek. Na, végül ráment újra az Átkozott féltékenység... Te, kórusban kiáltották a gyerekek:

– Joli néni, hát ez ugyanaz!

Ilyeneket csináltam. Látod, a gimnáziumokban a mai napig is szavalják a balladákat, amikor „millió-egy” hangzóanyag létezik!

Kereszty Zsuzsát egy nap kiemelték az iskolánkból, kinevezték Budapest fő napközi-vezetőjévé, én ottmaradtam egyedül. Olyannyira társtalanná lettem hamarosan, hogy amikor az „Arany János”-nál leszálltam a buszról, forgott velem a világ. Tulajdonképpen már korábban is éreztem, hogy mi kettőnket nem kedvelnek a kolléganőink. Haragudtak ránk, mert sokat és nagyon eredményesen dolgoztunk. Szerintük mi „buzgómócsingok” voltunk. Féltetek, hogy ha mi ilyen nagyszerű eredményeket érünk el a napköziseinkkel, akkor ezt tőlük is elvárják. Kezdtet elegendő lenni belőlük, és amint lehetőségem adódott, otthagytam a napközit. Februárban jöttem el. Utánam két pedagógus vitte az 5-8. osztályos csoportomat, ami év végére mégis felbomlott, mert annyira nem tudtak mit kezdeni a gyerekekkel. A szülők sorban kivették őket a napköziből és „kulcsos gyerekeket” csináltak belőlük.

Hol találtál magadnak munkát?

1972-ben visszakérültem az Intézetbe, aminek akkor már Népművelési Intézet volt a neve. Nem az eredeti szakomnak megfelelő státuszba vettek fel, mert ott nem volt hely, hanem a Képzőművészeti Osztályra vett fel Bánszky Pali. Karsai Zsigának jutottam eszébe, ő félállásban dolgozott Paliéknál. Zsigával hosszabb ideje szoros barátságban voltunk, Tinka filmezte a táncait. Zsiga tudta, hogy én nagyon szeretnék eljönni az Arany János Iskolából. Az történt, hogy a hímezőszakköri mozgalom vezető nélkül maradt, mert Varga Mariann, akinek a mozgalom irányítása volt a feladata, átment a NIT-hez [Népi Iparművészeti Tanács]. Fél évig Jászberényből Fehér Mária néni helyettesítette, aki a Jászberényi Tanítóképző rajz- és kézimunkaszakos tanárnője volt, ő járt fel hetenként egyszer, de ez nem volt megoldás. Kerestek valakit, aki betölti ezt a munkakört. Zsiga ajánlott Palinak, aki kabai születésű volt, ott járt polgárba is. Tinkát ismerte jól, tudta azt is, hogy én ki vagyok. Az igazgatóság is megszavazta, és így engem felvettek. Annak idején a Dócziban nyolc évig tanultam kézimunkát, ahol kiváló tanárunk volt, később Kallós Zoli mellett pedig megismertem az erdélyi hímezőkultúrát is.

Bánszky Pali összehívta a szakmai vezetőket, eljött, bemutatott és otthagytott. Azt mondta, hogy elég nagy kislány vagyok, és talpraesett, tegyem a dolgom. Ez is lett később a vétkem! Amint engem oda kineveztek, Vitányi Iván, aki Ács Lilivel együtt volt igazgató, kapott egy levelet: „Hogy jön ehhez egy táncművész, hogy kerülhet a hímezőszakköri mozgalom élére?” Vitányi megmutatta a levelet, és kérdezte tőlem, hogy mit csináljon vele. Azt feleltem: „Tépd el és dobd a szemétkosárba!” Így is történt. Máig sem sejti az illető, hogy én tudok a leveléről. A Népművészet Mestere, számos alkalommal nyitottam meg kiállítását.

Nagyon komolyan vettem a munkámat, mert nekem mindig bizonyítani kellett. Az is igaz, hogy nagyon jól felépített volt a rendszer. Ugyan a központban egyedül dolgoztam, de a megyékben mindenütt működött egy-egy partnerem, akikre támaszkodhattam. Állt az almádi továbbképző ház, ahol a továbbképzéseket tudtam tartani. Kiváló munkatársam, dr. Fél Edit mindvégig segített nekem, s a vidéki néprajzosokat is mind befogtam a munká-

*Martin György és Horpácsik János
(Ópályi, Szabolcs-Szatmár-Bereg m.,
fotó: Németh István, 1983, MTA ZTI)*

ba. Fügedi Mártát, a szlovákiai Jókai Marikát, Méry Margitot, Dodek Ilonkát. Szervezni nagyon jól tudtam. Almádiban megadtam a szakmai vezetőknek az egyévi anyagot, aztán idementem-odamentem a Kárpát-medencében, megnéztem, hogy miként dolgoznak a szakkörökben. A szövő amatőr mozgalmat, s a vert-csipke kultúra feltárását én indítottam be. Ma is fantasztikusak az eredményeik.

Közel tíz esztendőn át tanúja voltam a munkálkodásodnak, láttam számos kiállításotokat, van mivel büszkélkedned. Elbeszéléseidben sok minderről szó esett, gyakorta emlegetted az erdélyi, ún. „családi gyűjtéseket”. Kérlek, mesélj ezekről is a folkMAGazin olvasóinak!

A „családi gyűjtésekről” mesélhetnék neked reggelig, akkor se érénék a végére! Családi gyűjtés – ez elsősorban az erdélyi gyűjtéseket jelentette. Ugyanis ott se olyan szervezet nem volt, amelyik meghívhatott volna, se az Akadémia nem küldhette ki Tinkát, mert a határon túlra nem volt hivatalos kiküldetés. Erdélybe meg pláne nem volt! A magyar nép el se tudja képzelni, hogy Erdélyben milyen tragikus volt a helyzet, ezt csak az tudja, aki abban az időben járt ott. Te is tudod, hogy milyenek voltak a viszonyok Romániában, hogy miként lehetett egyik faluból átmenni a másikba, vagy egyáltalán idegennek bemenni egy faluba! Azonnal ment a jelentés, és a milícia ott volt a sarkadban.

Tinka először 1956-ban, társasutazással járt Erdélyben. Pesovár Ernő és a felesége, Mártika is akkor utaztak, mert ezt az utat Szalon-tára szervezték, és Mártának a nagyszülei nagyszalontaiak voltak. Ez volt az ürügy, de ők is azért mentek főleg, mert Biharban körül akartak nézni. Tinka meg elment, hogy megkeresse Mátyás István „Mundruc”-ot Magyarvistán, akinek a táncát Molnár István könyvéből megtanulta. Végül meg is találta, de nem volt egyszerű, mert Molnár a könyvében valami más keresztnevet írt, már nem emlékszem, hogy mit. A faluban egyébként is rengeteg Mátyás nevű ember van, azért is kell valami ragadványnévvel megkülönböztetni őket. Hiába magyarázta Tinka, hogy kit keres, senki nem ismerte azon a néven. Tinka borzasztóan el volt keseredve, s egyszer csak mondja az embereknek, hogy akit keres, az egy jó táncos, akit filmeztek, mert a vistaiak gyöngyösbokrétások voltak. Így se tudták, hogy kiről van szó. Elkeseredésében Tinka elkezdte táncolni a falu közepén „Mundruc” pontjait. Az emberek kórusban kiáltották: – Hát ez a „Mundruc”! Ott van ni, ott megy a szekéren! – Azt hiszem, hogy trágyás szekéren ment volna ki a földekre. Kiabáltak

utána, hogy jöjjön vissza. „Mundruc” leszállt, a fiát hagyta elmenni a szekérral, és hazament Tinkával. Itt kezdődött el egy életre szóló, apa és gyermek barátság, és egy olyan szakmai kapcsolat, amelyet nem sok kutató élt meg az adatközlőjével, amelyet ők ketten megéltek.

Tinka nagyon vágyott arra, hogy Magyarvista többi táncosát is megismerje, sőt ott voltak a többi falvak is a Nadas mentén, ahol volt egy csomó negyven év körüli férfi, akik mind legényeszedtek. Ott jött aztán segítségünkre Kallós Zoltán. Zolinál először Andrásfalvy Berci járt Gyimesben. Megismerkedtek egymással, majd Zoli jött el Budapestre, ő is társasutazással. Andrásfalvy Berci szüleinél jöttünk össze. Szép nagy lakásuk volt, ott beszélgettünk éjszakába nyúlóan. Sosem felejttem el, már teljesen besötétedett, olyan volt a hangulat, hogy nem mertünk villanyt gyűjtani, meg ne törjön a varázslat. Zoli énekelt.

Nagyon szép hangja volt, és amiket énekelt, az maga volt a csoda. Egyszer csak azt mondta: – Nem tudom tovább mondani! – és elsírta magát. Moldvait, gyimesit és mezősegít énekelt, ami akkor elég ismeretlen volt a fülünknek. Kiderült, hogy Zoli Vistában volt tanító, s Mérában olyan barátja van, mint Tötszegi András, akivel iskolatársak voltak. Az ő családja a legtekintélyesebbnek számított a faluban. S volt egy másik család, Varga József „Hangya”-é, akikre támaszkodhattunk. A Nadas menti gyűjtés kezdetén mérai házigazdánk, Varga Józsi „Hangya” azt kérdezte Tinkától:

– Miért kell ez nektek?

Tinka azt felelte:

– Nem nekünk kell, hanem ez mindnyájunknak fontos. Ha ti meghaltok, és mindazok, akik ennek a kultúrának a birtokosai voltak, a sírba viszitek a tudásokat, az utánatok jövő nemzedék nem fog tudni semmit rólatok. Nem marad utánatok se kép, se hang.

Józsi megértette, így ő lett az egyik legjobb segítők.

A Varga család nemcsak szállást adott, hanem segítették a gyűjtést is. Felderítő gyűjtést végeztek a Nadas menti falvakban. Utána mentünk mi. Először ketten jártunk Tinkával, azután vittük magunkkal a fiamat, Éri Pétert is, 8-10 évesen. A 60-as években Zoli visszakerült Kolozsvárra, és ezután a mezősegí, a kalotaszegi és a gyimesi gyűjtésekbe is be tudott segíteni, előkészíteni, utógyűjtést csinálni. Székelyföldön, ahol a tömbmagyarság él, nem gyűjtöttünk, mert nem volt támaszpontunk. Moldvába se Zoli, se mi, nem mehettünk be. Hiába volt a kulturális egyezmény Románia és Magyarország között, az ottani tánckutatók jöttek minden évben, de Tinkát nem fogadták. Így aztán, ha valakik jöttek Erdély-

Borbély Jolán

ből, táncosok, azaz parasztok, azokat Tinka szegény elkapta, és lefilmeztük őket. Így vettük fel a marosszéki forgatóst is. Egyszer Makkfalváról is jöttek férfiak, velük fel tudtuk venni a marosszéki páros táncot. Persze, csak úgy, hogy nekem kellett velük táncolni, mert ugye pár nélkül nem lehet párost táncolni. Tinka mindig mondta nekem, hogy:

– Ne befolyásold! – Mintha a páros táncban nem a férfi vezetné a nőt!?

– Úgy igazodj hozzá, hogy ne befolyásold! Ha elkezd figurázni, akkor hagyd, hogy figurázzon, akkorára pörögj vissza neki, amikor már el akar kapni párba!

Nekem ezeknek az utasításoknak mind eleget kellett tenni.

Azok is nagyon szép esetek voltak, amikor az egy-két itt élő, általunk ismert székely rokonságát ily módon sikerült filmvégre kapni. Persze, ilyenkor nálunk aludtak a vendégek, néha annyian voltak, hogy a földön, csergéken háltak. Nekem kellett őket reggelivel, ebéddel, vacsorával ellátni. Tulajdonképpen a mi nem létező pénzünkön, a nem létező napközi-vezetői pénzemen meg a táncoktatói pénzemen gyűjtöttük ezeket a táncokat. Tinka először egy 8 mm-es filmfelvevőt vásárolt, azután Szlovákiában megjelentek a 16 mm-es filmfelvevők, abból is szerzett egyet. 1956-ban az Állami Népi Együttes nyugaton járt és hozott egy Grundig magnetonfont. Szegény Tinka megvette Rábaitól úgy, hogy kölcsönkérte rá a pénzt. Abban az évben sose ebédelt, hozott hazulról egy kis gyümölcsöt, és azt ette kenyérral. Csak akkor evett főtt ételt, ha Pesovár Mártival vettünk neki ebédjegyet. Tudtuk, hogy nem akart ebédelni, de mi úgy tettünk, mintha nem tudnánk. Akiktől kölcsönkért, azok disszidáltak '56-ban Svédországba. Évekig úgy törlesztette az adósságát, hogy szakkönyveket küldözgetett nekik.

Ha akkor nem történnék meg ezek a gyűjtések, akkor ma semmi nincs. Tinka legjobb partnere Pesovár Feri volt. Ő ment a legtöbbet vele. A későbbi időben besegítettek a székesfehérváriak közül Illyés Endre és a felesége, Tünde is. Nekik volt kocsijuk, és ők begyűjtötték a két fiút gépestől, mentek filmezni.

Az itthoni gyűjtésekre az Akadémia is be tudott szállni, de ha nem, Tinka akkor is lefilmezte az embereket. Vannak csodálatos felvételek, amelyek így készültek az Akadémia filmfelvevőjével. Az volt a nagy dolog, amikor Kodály Zoltán az UNESCO révén szerzett egy hangos, színes filmfelvevő gépet.

Végre, amikor már hivatalosan is lehetett Bukarestbe és Erdélybe utazni, az utolsó periódusban Tinka gyűjthetett a románoknál. Román és magyar falvakban is gyűjtött. Akkor szervezte meg a kalotaszegi gyűjtést, filmezést. A mezőségit is megszervezte, de azt sajnos elmosta az eső. Egy nap üzent nekem, hogy küldjem ki az Akadémia filmfelvevőjét, egy nagy gépet. Hát hogy küldjem ki? Postán? Akkoriban még nem sok embernek volt kocsija. A táncosok közül Pálfi Csabának volt egyedül. Annak a Pálfi Csabának, aki néprajz szakot végzett és az „államinak” volt szólótáncosa. Tinka maga helyett küldte ki annak idején Amerikába. Őt hívták táncot tanítani, de Tinka azt mondta, hogy őneki nincs arra ideje, hogy táncot tanítson, s elküldte Csabát. Etiópiába Kodály Zoltán küldte, oda el kellett mennie, de amikor felkérték, hogy szervezze meg az ottani Állami Népi Együttest, akkor Vadasi Tibort küldte maga helyett. Ezek pénzes munkák voltak. Én soha nem küldtem Tinkát pénzt keresni! Pálfi is évekig volt kinn Amerikában, meggazdagodott, neki már volt kocsija. Mondtam neki:

– Te Csaba, ki kellene vinni Tinka után a filmfelvevőt.

Azt mondta:

– És mit fizetsz?

– Semmit nem tudok neked fizetni, de hát gyűjtőtárs leszel. Téged ez nem inspirál, hogy te gyűjtőtárs lehetsz ebben a nagyszabású filmezésben?

Nem motiválta semmi. Szerencsére a szlovákiai barátoknak már voltak Skodáik. Felhívtam Takács Andrist a Csemadokban.

– Hogyha Istent ismered, gyere át és vidd ki Tinka után Kolozsvár-ra, vagyis Türebé a filmfelvevőt!

Türebé kellett vinni, mert ott volt a filmezés. Takács András Quittner Jancsival átjött Szlovákiából, felvették Sztanó Pált, a filmfelvevő gépet az Akadémián és kivitték. Így sikerült a filmkészítés. Az összes kalotaszegi faluból a legjobb táncosok rajta vannak ezeken a filmekken.

Mikor halt meg Tinka?

1983-ban. Szívkoszorúér-szűkületben halt meg. Voltak rosszullétei, de itthon soha, csak a munkahelyen, meg amikor ment fel az Akadémiára, a várba, előfordult, hogy nem kapott levegőt, de ezt itthon soha nem mondta el.

Halottak napjára a testvéremmel mi mindig hazamegyünk Szoboszlóra. Akkor is hazamentünk, este még beszéltem vele telefonon. Neki ez volt a dolgozószobája, ahol most beszélgetünk. Ha nem voltam itthon, mert elég sokat voltam vidéken, akkor ő mindig itt aludt. Különben ott benn aludtunk a hálószobában.

Amikor hazaértem, láttam, hogy alszik, halkán odasúgtam neki: – Szia, megjöttünk.

Nem válaszolt. Láttam, hogy itt a teáscsészéje, tehát megitta a teáját. Jól van, aludjon, pihenjen! Másnap reggelre Péterke be volt jelentve, hogy jön és hozza a diplomamunkáját, megmutatja Tinkának, mielőtt beadja. De ezt csak én tudtam, mert meglepetésnek szántuk.

Tinka mindig későn kelt fel, mert éjjel mindig dolgozott. Szurkoltam is, hogy jaj, Istenem, fel ne ébredjen, mielőtt Péterkéék ideérnek. Hol vannak már ezek a gyerekek? Azt akartam, hogy Péterke lepje meg a dolgozattal. Mire végre megjöttek, a reggelit is elkészítettem, bementem Tinkához, mondtam neki:

– Jó reggelt, felkelni, itt a reggeli, és nézd ki van itt!

Péter meg azt mondta:

– Tinka, meghoztam a diplomadolgozatomat, gyere, nézd meg, mielőtt beadom!

Álltunk az ágya mellett, a kezemben a reggelije egy tálcán, beszélgettünk hozzá és nem reagált.

– Tinka, ébredj fel, itt vagyunk!

Letettem a tálcát és gyengéden megráztam, s akkor éreztem, hogy egyben mozdult.

Élt 51 évet. Nagy, tölgyfából készült csónakos fejfája van, olyan, amilyenek a szatmárcsekei temetőben vannak. Hajda Gy. Zsiga készítette.

Tíz esztendőn át tanúja voltam a munkálkodásodnak, 2000-ben én nyugdíjba mentem, te meg ott maradtál az Intézetben. Időről-időre csodálattal hallottam, hogy közel nyolcvanévesen is még mindig lázasan dolgozol. Mi volt az az erő, az a lelkesedés, ami téged hajtott?

Mindig úgy éreztem, hogy a nemzet napszámosa vagyok, nem ismertem fáradtságot. Mégse tudtam teljesíteni mindazt, amit szerettem volna. Hogy tisztességgel elláttam a kézműves munkámat, azt a 80. születésnapomra készített emlékkönyv is bizonyítja. Mégis, valahol a lelkemben bánat maradt amiatt, hogy a másik feladatomat, amit a tánc területén szerettem volna elvégezni, nem tudtam teljesíteni. Itt főleg a Tinkával szembeni kötelességmulasztásomra gondolok. Ha én nem dolgoztam volna annyit, talán könnyebben felfedeztem volna, hogy baj van az egészségével, és talán még máig is élne...

Kóka Rozália

LAJTHA LÁSZLÓ, A NÉPZENEKUTATÓ – VI.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

Lajtha László gyűjtés közben (Erdélyi Zsuzsanna gyűjteménye)

KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT

„A dallamok eredete két forrásra vezethető vissza. Egyik az igen ősi tradíció, amely arra a minden kétségen kívül magas színvonalú ázsiai kultúrkörre mutat vissza, amelyből az európaiától elütő, de teljesen hasonlóan magas műveltségű honfoglaló magyarság kiszakadt. A másik forrás a népies műzene. Az ilyenfajta muzsika és a népzene között nálunk sohasem volt áthidalhatatlan szakadék. Minden kornak megvoltak a maga énekesei és hangszeres zenészei, akik az úri osztályoknak muzsikáltak ugyan, de zenéjük stílusa sohasem állott a népiestől olyan távol, hogy ezeket a nép is el ne tanulhatta volna. Eltanulva ezeket, az idők folyamán olyanná alakította, hogy az valamelyik népi dallamtípushoz hasonlatossá vált. A régi magyar társadalom tagozódása és ebben a parasztság helyzete olyan volt, hogy a nyugati műzene reá közvetlen hatással nem lehetett. A nyugati hatások a népies műzene útján, másodkézből s már némileg szája íze szerint átalakítva jutottak hozzá. A népies műzene mindig annyira távolodott el a népzenétől, mint maga az az úri társadalom, amelynek muzsikáltak. [...]

Eddig ismert adataink azt mutatják, hogy régi muzsikánkhöz bizonyos török-tartár népek zenéje áll a legközelebb. Az ősi törökség már Krisztus születése táján két ágra szakadt: a keletire s a nyugatira. Az előbbibe, a közép-kelet-ázsiaiba (Altáj-vidékibe)

sorozhatjuk későbbi, a magyarságba való részleges olvadásuk miatt bennünket különösen érdeklő avarokat, kunokat, besenyőket, kabarokat és kazárokat; az utóbbiakhoz tartoznak a volgai és kaukázusi bolgárok, akikből a mai bolgárok is származnak, s akikből a honfoglaló magyarság nagy része is kiszakadt. [...] A pentatónia, a merevebb, páros ütemezés nyugatra s északra terjedésében s általában a kínai dallam-modell közvetítésében a keleti törökségnek kétségtelen nagy szerepe volt. A nyugati törökség megtartotta gazdag díszítésű, szabad ritmusú, szenvedélyes pátoszú, epikus recitálású olyan dallamformálását s stílusát, melyet a zenetudomány ma perzsa-arabnak szokott nevezni. Él e két stílus ma külön is, de él összevegyülve is. A magyar pentaton dallamok vonalvezetése oly távol áll már a kínaitól, hogy kétségtelennek látszik, ez a már említett úton, több kézen át kapott örökség. A régi magyar zenében mindkét törökség stíluselemeinek hatása meglátszik, talán a nyugati hatás erősebben. Muzsikánkat azért az ősi törökséggel csak rokon eleműnek mondhatjuk, mert egészében más, ezektől független, önálló – magyar.” (Lajtha László: *A magyar népzene*, 1929)

NÉPZENEBIOLÓGIA

„Az új módszertannak tehát a népzene alkotóelemeinek kivizsgálása a feladata. A népzenei stíluskritika a nagy összefüggése-

ket keresi. Legyen az az összefüggés akármilyen más mű- vagy népzenevel kapcsolatos. De vigyázzunk: van már mindenütt népzene helyett népies műzene. Míg az előbbinél az anonimitás természetes (hiszen a kollektívon alapuló, típusokban gondolkodó zenében egyénnek alkotó szerepe nincs), addig a másodikban az egyén alkot, neve elfelejtődik, csak alkotása lett a közösségé. Tudományunk tragédiája volna, ha az etnológiát a szociológiával, ha a népzeneét a nemzeti jellegeket tartalmazó műzenével kavarnók össze. E tévedést teszi lehetetlenné a népzene biológiai vizsgálata.” (Lajtha László: *Gondolatok a népzene gyűjtésének, lejegyzésének és rendszerezésének módszeréről*, 1962)

„Nézetem szerint a népdalokat nem rokonságuk alapján, hanem az egész világot átfogó életük szerint kellene osztályozni. Ezt nevezem én antropomuzikológiának. Gyakran különböző országokban találkozunk ugyanazzal a melódiával. Ez tapasztalható Magyarországon, Románia és Erdély vonatkozásában. Úgy vélem, hogy egy népdal szerepe hasonlatos ahhoz, amelyet egyes szerveink töltenek be testünkben: az emberi szellem aktivitásának egészét befolyásolja. Ezt a szemléleti módot az is erősíti, hogy a népdal sohasem egyéni produktum, nem individuális alkotás.” (Claude Chamfray *interjúja Lajtha Lászlóval a párizsi Guide de Concert számára*, 1962)

„Tavaly a párizsi Sorbonne-on tartott előadásom nyomán keletkezett tudományos vita eredményeképpen még inkább kiszélesítették az ún. népzene vagy folklorikus zene összefüggéseit. Úgy látszik, mintha elfogadnák azt a javaslatomat, amelyet már több világhírű tudós elfogadott, miszerint a helyes meghatározás: antropomuzikológia. Ez más síkon továbbviszi azt a kutatást, melyet elsőnek magyar ember, Bartók Béla indított meg, aki alkalomhoz kötött és alkalomhoz nem kötött népdalokról beszélt. [...]

Az antropomuzikológia tehát megkeresi és megtalálja a zenét, hangszereket, éneket, a nép egész tárgyi és szellemi életében. Az ilyen kutatás nemcsak a nemzeti hatásokat, hanem a kölcsönhatásokat is vizsgálja.” (Lajtha László: Nyilatkozat Kokas Kálmán-nak, 1963)

AZ ÉLŐ NÉPZENE

„A népzene nem holt tárgy. A népzene lélek, a népzene élő szervezet. Csak addig él, míg új alakulásokra képes, s éppen ez az örök változás az élete. A népzene a nép életének, a nép lelkének egyik mindig spontán és ösztönös megnyilatkozása. Csak addig él, amíg megőrzi e spontán voltát, amíg az egyénhez éppúgy alkalmazkodik, mint a nép változó életéhez. Mesterségesen életben tartott népművészetnek lehet nagy nemzeti értéke és jelentősége, de néprajzi becse többé nincsen. [...]

Ezen túl a népművészet sohasem egyéni, hanem mindig kollektív alkotás. A népművészet termékeinek nem az a lényege, hogy szerzőjét nem ismerjük, hanem az, hogy nem is lehet szerzője. Elvetendő az a gondolat, hogy az alkotások oly messzi múltból jöttek hozzánk, hogy szerzőjük elfelejtődött. Egyéni fontosságú alkotóművész a népművészet világában nincsen.” (Lajtha László: A gramofonlemezre való népdalgyűjtés muzeológiai jelentősége, 1938)

„A magyar nép alatt a magyar föld lakosságának ama részét értjük, amelyiknek műveltsége, egész kultúrája nem a nyugat-európai magas-művelődés, hanem az a műveltség, amelyet ez a föld hagyományosan kitermelt magából. Ez a műveltség természetesen nem városokban található. A föld népe konzerválta azt a művelődést, távol a városoktól. Lényege, sajátága az, hogy szájhagyományon alapszik. [...]

A népdal, mint minden népi kultúra, mindaddig, amíg él, állandóan átalakul. Abban a pillanatban, amikor kialakul a népdalnak egyetlen hiteles, végleges formája, ez már nem népdal, mert hiányzik belőle a népkultúrának egyik legfontosabb tulajdonsága, a spontánság. Enélkül pedig nincsen népművészet. [...]

A népi művelődésben az énekes nem alkotója és nem reprodukálója a dallamnak. Nem hozhat semmi újat, amit a közösség ne ismerne már.

A közösség magához való asszimilálás nélkül nem vesz be idegen dallamot, bárhonnan jött légyen is: mindig külön nevet, jelzöt ad neki. Sokszor évszázadokon keresztül hordozzák ezt a jelzöt.” (Lajtha László: Előadás a magyar népzene-ről, 1953–54)

„A zenei stílusok a népi muzsikában nem váltják úgy egymást, hogy az új elterjedése a régi rögtöni és teljes elmúlását jelentse. A kettő jó ideig békésen megfér egymás mellett, és igen gyakran a kettő egyesüléséből születik meg a harmadik. Mint egy csodálatos erdő avarja, amelyben az új tavaszok ősszel lehulló lombjai mindig egyesülnek a teljesen soha el nem pusztuló múltak leveleivel. [...]

Amikor nyugaton már végleg lehanatlik a népzene napja, amikor ott már ebből a szempontból semmi érdemlegeset nem lehet találni, akkor a magyar nép, még egyszer összeolvasztva minden különböző hatást, megalkotja új muzsikastílusát. Művészi alkotóerejének ez fényes és példátlan bizonyítéka. Az új magyar népzenei stílus is szép és igaz és magyar. Az, hogy a régi magyar stílus az ország egész területén egységes volt, bizonyítéka annak, hogy egységes történeti erők alakították ki. Ugyanígy egységes népi kultúránk más megnyilatkozásai is. Ezt az egységet igazolja a tárgyi néprajz és a nyelvészet is.” (Lajtha László: A magyar népzene kora, 1927)

„Bizonyos, hogy csak fogy azoknak a helyeknek a száma, ahol viselet, hagyomány, zene, tánc még épen él együtt, közösen mutatva az egykori teljes magyar népi kultúrát. [...] A helyszíni és tudományosan ellenőrzött felvételeket semmiféle akcióval sem lehet pótolni, amelyek során környezetükből kiragadott, betanított vagy beállított különböző parasztcsoportok jelennek meg a fővárosi színpadokon. Mert amit keresünk s várunk, nem színpadi attrakció, hanem élet.” (Lajtha László: A magyar néptánc, 1942)

„Vannak olyan mozgalmak, amelyekről azt mondják, hogy védik a természetet: védjük a madarakat, fákat, virágokat; és így kellene védenünk a népzene-t is. Nemcsak tudományos laboratóriumi anyag legyen, hanem intő, oktató példa arra, hogy melyik az a muzsika, amelyik ellenállhatatlan erővel szöki ki a lélekből, mint földből a gejzír; és a különböző népzene-kapcsolatai tanítsanak meg arra, hogy mi, Európa népei, sokkal mélyebben vagyunk egymás testvérei, minthogy azt tudnánk és hirdetnénk.” (Lajtha-előadás részlete, Oslo, 1962)

A Hagyományok Háza januári programjából

Aprók tánca – Kézműveskedéssel egybekötött gyerektáncból

I. 8.: Újévköszöntés és háromkirályjárás

I. 15.: Farsangi mulatság

I. 22.: Kecskésbál

I. 29.: Rongyosbál

Szeretettel várjuk azokat a játsszani, táncolni, énekelni, kézműveskedni vágyó gyerekeket és szüleiket, akik szeretnének megismerkedni az évkörhöz tartozó ünnepeink és jeles napjaink szokásaival! Minden bétén más hangszerekből (duda, tekerő, furulya, hegedű, kontra, bőgő, koboz, gardon) szól a talpalávaló. A táncházak péntekenként 17 órától 18.30-ig tartanak a Hagyományok Háza közösségi termében.

Belépődíj: 500 Ft/fő (2 éves kor alatt a belépés díjmentes)

Kapcsolat: Várkonyi Tekla, 225-6067, varkonyi.tekla@hagyomanyokhaza.hu

*

Ringató – Vedd ölbe, ringasd, énekelj! Csütörtök délelőttöként Ringató foglalkozás a Hagyományok Házában, amelyen az óvodát megelőző korosztály zenei neveléséhez kapnak mintát a szülők a kodályi elvek alapján.

Szeretettel várunk már néhány hónapos gyerekeket is és minden olyan anyukát, apukát, nagyszülőt, aki szívesen énekel, játszik együtt a kicsinyekkel oldott, szeretettelgi légkörben. Énekszóval, hangszeres játékkal, nagyrészt a magyar néphagyományból merített értékes zenei anyaggal veszük körül a gyerekeket. Aki maga is úgy érzi, fontos az, hogy a művészet eszközeivel neveljünk, aki szívesen énekel, bővíti a dalkincsét, vagy az énekléssel kapcsolatban kialakult gátlásainak feloldására vágyik egy közösségben.

A Ringató program vezetője: Dr. Grállné Gróh Ilona, Forrai Katalin-díjas énektanár Foglalkozásvezető: Márczi Anna népzene-sz, ének-zene tanár

Belépődíj: 700 Ft/család

Kapcsolat: 06-70/282-5094,

marczianna@gmail.com, www.ringato.hu

*

A Kárpát-medence táncos öröksége Január 16-17.: Somogyi táncok – oktatók: Horváth Tibor és Zóka Éva (Szenna)

A program elvégzése során az adott táncanyag gyakorlati és módszertani elsajátítása mellett megismerik a tanult táncok környezetét is. Tanfolyamon kívül, egy-egy hétvégére is lehet jelentkezni.

Táncgyűttek táncosainak 4 fő felett 20%-os csoportos kedvezményt adunk. Lehetőség van a tanfolyamot két év alatt, négy tánc kiválasztásával is elvégezni.

A műhelyek élnek, dolgoznak

Szubjektív nézői vélemény a Kortárs Néptánc bemutójáról

Nem ismerem a válogatás és szerkesztés szempontjait, amelyek szerint 2009. november 6-ára összeállt a tizennegyedik alkalommal megrendezett Kortárs Néptánc színházi bemutató a Művészetek Palotájának színpadán, de annyi bizonyos, hogy az első két produkció után meghűlt bennem a vér. Mi jöhet még, mivel lehet ezt még „überelni”? – tettem fel magamnak a kérdést, gondolván, hogy a szerkesztő valószínűleg nem sütötte el a legnagyobb ágyúit rögtön a bemelegítés során. Nos, ezúttal mégis ez történt: Kocsis Enikő, majd ifj. Zsuráfszki Zoltán koreográfiai bihetetlenül magasra „lőtték be” az est színvonalát, nem is ártott utána a rövid pihenő, amit Diószegi László konferansza jelentett. Ezt két meglehetősen felejthető produkció követte, majd a szünet után, a második részben ismét kiváló, ötletekben, tudásban gazdag bemutatók bizonyították, hogy a néptánc világában a műhelyek élnek, dolgoznak, és immáron szerves részei, egyenrangú alkotói a kortárs táncművészet hazai élvonalának.

Meg kell mondanom, sosem tudtak lekötni a lánytáncok, a csak lányokra írott koreográfiák. Majd’ mindegyikben (már amiket eddig láttam) éreztem valami sztereotíp szürkéséget, valami elhatárolt, mesterségesen kialakított képet a nő szerepről, a nő-ről. A „Boldogasszony leányai” (1. kép), Kocsis Enikő darabja elképesztő energiával és őszinteséggel mutatta meg végre, hogy mi az, amiben mind egyformák vagyunk, ami minden modernség és emancipáció dacára is ugyanúgy él bennünk ma, mint ősanyáinkban a maguk idejében. Kocsis Enikő a győri Lippentő és a Szentendre Táncegyüttes lányaival a nőiség nyers valóságát tárta elénk érzélgés és sztereotípiák nélkül. Élet és halál eseményeit úgy fűzték fel a szemünk láttára a pogány és keresztény misztériumok fonálára, hogy az egyszerre volt archaikus és időtlen, szertartásokkal fegyelmezett és kirobbanóan érzéki, titokzatos és mégis magától értetődő. Tágra nyílt szemmel figyeltük sokan a csodát: hogyan jelennek meg stilizált mozdulatokban tökéletesen felismerhetően a mindennapok cselekvései úgy, hogy mindezek

– mintegy önmaguktól – jellemzésé, belső történéseink összegzésévé állnak össze. És mindezt szemet gyönyörködtetően, szórakozhatóan, lebilincselően. Ráadásul férfiak nélkül, ami a legnagyobb bravúr: nem a fér-

fiak világához képest mutatja meg Kocsis Enikő a nő életét, világát, hanem önmagában, saját gazdagságában, az életet szolgáló játékos, babonás, erőteljes duzzadó öntörvényűségében.

Hálátlan feladat a tánc adta élményt szakvakba önteni, hiszen az alkotó akár csalódott is lehet, mondván: én nem ezt akartam elmondani. Mégis úgy vélem, nem az a fontos, hogy pontosan olvasom-e én mint néző, a mozdulatok üzenetét, hanem az, hogy talállok-e egyáltalán a magam számára üzenetet a mozdulatokban.

Nos, mint ahogyan az előzőben, ugyanúgy a fiatal „hivatásosok” produkciójában is találtam. Meg kell mondanom, végig nagyon izgultam azért, hogy ki ne lépjen ifj. Zsuráfszki Zoltán abból a tökéletes arányokat felvonultató stílusból, amellyel kezdett. A kortárs mozgásművészet csábít a modernkedésre, a túlzásra, s a drámából ilyenkor könnyen válik karikatúra. Zsuráfszki koreográfiája nem engedett ennek a csábításnak. Tökéletesre csiszolt mozdulatok, eredeti ötletek, tapintható, fegyelmezett feszültség jellemezték a rejtélyes címet („Idé-

„A táncalkotónak a folklór szavaival kell kifejeznie kortárs önmagát.” Az idézet Györgyfalvy Katalin koreográfustól kölcsönöztem, akinek művészi ars poeticája

ez a mondat. Az 1995-ben elindított Kortárs Néptánc estek célja az volt, hogy azoknak a néptáncalkotóknak biztosítsanak fórumot, akik a hagyomány felkutatásának és színpadra állításának nem kicsiny és cseppet sem lenézendő feladatán túl, a néptáncot alapnak tekintve új utakat kereső, akár formabontó alkotásokat akarnak létrehozni – tömören szólva, „ki akarják fejteni kortárs önmagukat”.

A kortárs a hagyományos, régi, tradicionális ellentéte, tehát új, szokatlan, rendhagyó. Ezek a fogalmak azonban nem szükségszerűen állnak szemben egymással, hiszen a hagyományos is lehet modern és a modern is lehet végtelenül avított. Az igazi választóvonal tehát nem a modernség foka, hanem a művészi színvonal és hitelesség. Sokkal inkább lehet kortárs művészet Zerkula János gyimesi keservese, mint a divathajhászó, modernkedő, technikai bravúrokkal operáló alkotások.

A Kortárs Néptánc antológiák elindítása idején, tizennégy évvel ezelőtt, a műsorokban szereplő koreográfiák többsége felújítás volt. Be kívántuk mutatni a 70-es, 80-as évek néptáncművészetének klasszikus „kortárs” darabjait, hiszen az akkori alko-

Kortárs Néptánc

A szerkesztő utószava

tásokat a 90-es évek nézőközönsége már nem láthatta. Ugyanakkor ez a szerkesztési koncepció kényszer eredménye is volt, mert ebben az időszakban szinte kizárólagossá vált a „folklórtánc” vonal, és csak ritkán születtek újító szellemű, útkeresésre vállalkozó koreográfiák.

A fórum egyik legjelentősebb eredményének mondható, hogy néhány év elteltével érezhetően nőtt az új „kortárs” koreográfiák aránya, s a 2006. évi műsorban már nem került színpadra felújított alkotás. Természetesen az évente megrendezett antológia színvonala nem tudott versenyre kelni a több évet átölelő, klasszikus szerzőket felsorakoztató korábbi műsorokéval, de minden bemutaton akadtak emlékezetes, különleges koreográfiák. Az idej Kortárs Néptánc az elmúlt két év koreográfiáiból válogatott.

Az első szám Kocsis Enikő *Boldogasszony leányai* c. műve volt. Kocsis egyre karakteresebb alkotó, táncban egyaránt találunk autentikus és színházi vonalat képviselő darabokat. A mostani alkotás sikeresen ötvözte a jó hangulatú, felszabadult táncolást a feszült atmoszférájú, táncszínházi részekkel. Alaposan végiggondolt, egyszerű, de éppen ezért a tánchoz kitűnően illő díszlettel, sok jól kitalált eszközzel gazdagított koreográfiát láthattunk a győri Lippentő és a Szentendre táncegyüttes leányaitól.

fotó: Majnik Zsolt

ző 100962HA” – 2. kép) viselő merész, de igen figyelemreméltó gondolatkísérletet. Az alkotó abba a régióba vitt el minket, ahol a szavak már botladoznak, de a mozdulatok még élnek, s táncosai a testük minden porcikájával beszéltek hozzánk egyenként és együttesen is. Szépen, szemet gyönyörködtetően. A fiatal koreográfus nem ítelt és nem oktatott, nem mutatott utat és nem moralizált a művében, szikáran és halálpontosan fogalmazott csupán. Ténymegállapított. Nekem mégis ott és akkor azonnal az jutott eszembe róla: vádirat. Vádirat a csüggedt értelmetlenség ellen, amely terjed és elhatalmasodik körülöttünk és bennünk. Vádirat egy olyan világ ellen, amelyben értetlenül, de elkötelezetten tesszük azt, ami-

ről tudjuk, hogy sehova nem vezet, vádirat egy olyan világ ellen, ahol már a páros táncokat is egyedül táncoljuk. Zsuráfszki és táncosai tényt közöltek velünk, sallangmentesen, hisztérikus érzelmkitörések és drámai effektusok nélkül. Rajtunk a sor, hogy elgondolkodjunk ezen a tényen.

Mint már a bevezetőben említettem, nem ismerem a válogatás szempontjait. Azt azonban megtudtuk a helyszínen Diószegi Lászlótól, hogy az „Alef” (3. kép), Csurák Ildikó kétszemélyes koreográfiája beugróként került a programba, mert valakik nem tudtak eljönni. Ezért a két táncos köszönet érdemel. Maga a darab viszont mindazokkal a hibákkal rendelkezik, amelyeket az előző két koreográfus messzire elkerült.

Túlzások, sztereotípiák, drámai effektek sora a megjeleníteni kívánt tragédiából karikatúrát faragott. Egy vázlatosan kivitelezett ötletet láttunk, amelyben a drámai feszültség fokozása szimpla, idegesítő időkitöltésnek tűnt, a történet elbeszélésében didaktikus közhelyek uralkodtak, a megcélzott egyszerűség és sallangmentesség pedig igénytelenségként jelent meg a néző előtt. Az ötlet jó, talán hagyni kellett volna még érni, mielőtt színpadra viszik.

A Kecskemét Táncegyüttes „Visszatekintés” (4. kép) című produkciójáról annyit elmondhatok, hogy dicséretes a Kodályról való megemlékezés szándéka, és öröndetes, hogy Kecskeméten is létezik olyan néptáncegyüttes, amelyben megjelent a kortárs

Ifjú Zsuráfszki Zoltán az *Idéző 100962HA* c. alkotását alkalmi, profi táncosokból álló társulás adta elő. A koreográfia zaklatott hangulata, a kiválóan komponált táncfolyamatok, a szépen megoldott lírai, ugyanakkor feszült hangulatú befejezés ígéretes alkotót sejtetnek. Az ifjú koreográfusnak azonban törekednie kell a saját, önálló kifejező eszközök használatára, mert esetenként felfedezhető volt az Állami Népi Együttesben alkotó koreográfusok hatása.

Csurák Ildikó műve, az *Alefszikár*, nyomasztó légkörű darab. Az a capella énekre előadott férfiszóló, a szándékosan sivár, eszköztelen színpadkép ígéretes környezetet teremt, de a koreográfia a nem eléggé kidolgozott dramaturgia miatt végül torzó maradt. (Előadta Kovács Zsuzsa és Éder Róbert.)

Az első rész befejező kompozíciója – Adler Írisz, Böde István, Lukács László, Lukácsné Haránt Eszter *Visszatekintés – Tisztelet Kodály Zoltánnak* c. koreográfiája – hagyományos folklór táncként indul. Először Kodály Zoltán és Rábai Miklós Kállai kettősének részletét, majd a zeneszerző nyírségi gyűjtőpontjainak autentikus táncait láthatjuk. A mű igazi szépségét, lírai tartalmát az utolsó percek adják. Kodály örök értékű kórusműve, az *Esti dal* hangzik fel, amelyet a táncosok szolmizációs jelekkel kísérek. Az egyszerű mozgás táncná nemesül, az alkotás katartikusává válik, és valóban emlékezetesen szép emléket állít Kodály Zol-

tánnak. Ismét egy kitűnő bizonyíték arra, hogy a kortársághoz nem feltétlenül szükséges népművészetünktől idegen eszköztárat felvonultatni. Népi kultúránk és klasszikusaink kivételesen gazdag tárházában minden érték megtalálható. (Előadta a Kecskemét Táncegyüttes.)

Az est második részében oldott hangulatú, tréfás-vicces koreográfiákat láthatott a közönség. A humoros műveket mindig hátlánsan fogadja a publikum, még szerény művészi színvonal esetén is. A most látható három alkotást azonban jó ízlés és friss alkotói szemlélet jellemezte.

Majoros Róbert *Skizo* c. művének alapötlete, a tükörképként, árnyjátékként megjelenő táncos „alterego” nem előzmény nélküli a néptáncművészetünkben (Györgyfalvy Katalin: *Káin és Ábel*, Janek József: *Vad-Kelet*). A mai kor technikai lehetőségeit kiaknázó video-tánc jó ötlet, és a mű új, eredeti megoldásokkal aratott zajos sikert. (Táncolták: Szabó Dorina és Góbbölös Gábor, az Alba Regia Táncegyüttes táncosai.)

Bognár József kitűnő és egyedi karakterű alkotásai rendszeresen szerepelnek a Kortárs Néptánc műsorán. A koreográfus ismét nagyszerű darabbal, a Karinthy Frigyes emlékének szentelt *Életem filmje* c. koreográfiával örvendeztette meg a közönséget. A fanyar humorú alkotó a visszafelé forgó filmkockákat keltette életre és így mesélt el egy kedves élettörténetet. Bognár nagyszere-

fotó: Majnik Zsolt

műhely igénye. Lehet, hogy az én hibám, de nem éreztem a műsorból Kodály szellemiségét, zenepedagógusi jelentőségét, ha csak a kézjelek következetes alkalmazását nem tekintem ezek szimbólumának. Általában nagyon nehéz narrációt illeszteni táncdarabhoz úgy, hogy ne legyen zavaró – ezúttal sem sikerült. Az alkotók helyében pedig mindenképp kivinném legalább a Rábai Miklós és Kodály Zoltán közötti nézeteltérés megemlítését a szövegből: nem túl ízléses egy emlékdarabban. Tárgyi tévedésnek érzem továbbá, hogy Kodály zenéjére autentikus táncot erőltessünk, idegen egymástól a két dolog. Bartók táncolható, Kodály – szerintem – nem.

A szünet után Majoros Róbert „Skizo” című koreográfiája (5. kép) meglepetés volt

számomra. Igazi játékos gyöngyszem: pont annyi geget használ, amennyi kell, az ötletek a végsőkig kidolgozottak, kivitelezésük pedig tökéletesre csiszolt. Túl azon, hogy technikai bravúr, hogy abszolút „közönségbarát” produkció, mutat valami nagyon fontosat: a néptánc nem csak a drámai mondandók terén fordítható le kortárs nyelvre, hanem a derűje, játékosága is kiapadhatatlan forrás lehet az alkotók számára. Majoros Róbert – érdekes módon – valahol Zsuráfszki-val mutat az én szememben rokonságot: a pontosság, az arányok tökéletessége, az egyetlen gondolat maradéktalan, világos megjelenítése mindkettejüket jellemzi. Ugyanakkor ellentette is a Skizo az Idézőnek: a skála két szélén helyezkednek el, egyikük a drámát, másikuk a komé-

diát vitte tökélyre a színpadon. És mindketőt magában hordja egy-egy önálló kortárs műhely, irányzat lehetőségét.

Amit a másik emlékdaraból hiányoltam, az erőteljesen jelen volt Bognár József „Életem filmje” című, Karinthy emlékére készült koreográfiájában (6. kép). Bognárnak sikerült táncban visszaadni a jellegzetesen karinthys, kesernyés humort, a drámai életesemények groteszk megfogalmazását, a komikum örökös pimasz jelenlétét a tragédiában. Mindez rendkívüli erővel jelenítette meg előttünk a nagy nevetető és gondolkodtató személyét, szellemiségét. Az ötlet, a visszapörgetős elbeszélési mód szemtelenül egyszerű, és a koreográfus ragyogóan használta ki a benne rejlő összes lehetőséget. Ez volt az egyetlen szám,

rően fogta meg a hátrafelé táncolás karakterét, amit a táncosok (Mecsek Táncegyüttes) kitűnően adtak elő.

Az estét záró koreográfia a Nyírség Táncegyüttes egész estét betöltő farsangi produkciójának, a *Dalra, táncra, maskarára!* c. műsornak rövidített változata volt (szerkesztette: Kácsor István). A mű szórakoztatóan, vérbő humorral, a télmetetés népszokásanyagának kitűnő és elmélyült ismeretéről tanuskodva valódi színházi élményt nyújtott. Kiemelkedően sikerültek a jelmezek, amelyek kisebb része a néprajzi kiadványokban megjelentek alapján készült, a többség azonban a népi humor továbbgondolásával igazi újdonságot jelentett. Külön ki kell térni a nagyszerű karakterekre, amelyek elmélyült alkotói munkáról és kiemelkedő előadói tehetségről tanuskodtak. A teljesség nélkül néhány kitűnő figura: Dániel Imre ügyefogyott, karikalábú nőrablója (Löködi Gyurka), Éder Róbert dadogós jegyzője, Kácsor-Ignác Gabriella, Csurák Ildikó és Kovács Zsuzsa tenyeres-talpas cigányasszonya kiemelkedő előadói teljesítmény volt. (Vajon miért nem sikerül évek óta elérni, hogy a legkiválóbb „amatőrök”, mint pl. Dániel Imre, végre megkapják a táncművészeti állami elismerést, a Harangozó-díjat? Nem kétséges, hogy teljesítményük kiemelkedő értékű, nagyon sok korábbi díjazott mesterként nézhet fel ezekre a kitűnő előadóművészekre.) A Nyírség produkciója például fegyelemmel, mindig az ízlésesség határain belül maradvá

szórakoztatott. Professzionális alkotás, a magyar folklórból mérítve, ahhoz ragaszkodva, de azt gazdag alkotói fantáziával színházi darabbá emelve. És ehhez nem volt szükség testre feszülő plasztik ruhákra, füstre vagy más meghökkenítő külsőségre, csupán a Kárpát-medence népművészetének elmélyült ismeretére és nagy adag tehetségre. Ilyen egyszerű.

Milyen volt tehát az idej Kortárs Néptánc? A szerkesztő nem vállalkozhat valódi kritikai összegzésre, hiszen ha nem is alkotóként jegyzi a műsort, a válogatás során valamennyire azonosul a bemutatott koreográfiákkal. A siker vagy az elutasítás elsősorban a szerzőket és az előadókat illeti. A művekkel való azonosulás 2009-ben nem volt nehéz, mert ha vannak is kivetnivalók és jogos kritikák a látott darabokhoz, az idej válogatás szerethető és őszinte koreográfiákat tartalmazhatott. Külön öröm, hogy ezúttal szinte kizárólag amatőr műhelyek produkcióit láthattuk, ami ismét bebizonyította, hogy a művészi színvonal tekintetében nincs határ a profi és a műkedvelő együttesek között. Fiatal néptáncművészetünknek még rendkívül sokat kell dolgozni, tenni azért, hogy a zeneművészethez hasonlóan valóban magas színvonalon alkossa újra a Kárpát-medence kivételesen gazdag folklóriját. Az idej est ehhez a hatalmas mozaik táblához tett hozzá néhány kis darabot.

Diószegi László

amin az est végén néhányan vitakoztunk. Magam egyvalamit hiányoltam a produkcióból, mégpedig a beígért filmszerűséget. Úgy érzem, ha Majoros Róbert pontosságát sikerült volna Bognár Józsefnek a táncosokba valahogy belevarázsolni, akkor lett volna igazán tökéletes a produkció.

A bemutatót a Nyírség zárta, „Dalra, táncra, maskarára” című műsorával, amelyet több koreográfiából szerkesztett Kácsor István (7. kép). Mindenekelőtt le kell szögezmem, nem hiszem, hogy van olyan nőnemű egyén, akinek a szívét-lelkét nem melegíti meg egy kicsit a Nyírség férfitáncosainak pusztája megjelenése és mozgása a színpadon. A jellegzetes nyírségi férfi-magatartás, amely úgy engedi önálló személyiségként varázsolni a fiúkat, hogy mégis van bennük valami egyöntetűség. Megkockázatom, hogy ez a férfilét belül gyökeredző felfogása, és talán nem tévedek nagyot, ha azt is kimondom, hogy gyanúm szerint ebben nagy szerepe van Demarcsek Györgynek, akit ma is élmény táncolni látni.

A Nyírség hozta a formáját. Nagyívű, tradicionális, autentikus produkciót látunk tőlük, a harsány, helyenként vaskosan erotikus farsangi népi humor, a tánc és a játék öröme a maga valóságában jelent meg, egy időre elfeledtetve, hogy színpadi művet látunk. Benne lehettünk a vásári, kaotikus forgatagban, részesei voltunk a fergetes jókedvnek, amely éppen a professzionális szerkesztés és kidolgozás által lett abszolút valóságos és hiteles. Kortárs a produkció mégis, mivel makacsul hirdeti: igenis élhető, életre kelthető a tradíció, nem kell azt a múzeumokba száműzni. Ez maga a Nyírség Táncegyüttes, ezt ma ők tudják a legjobban.

A műsorfüzet hátoldaláról idéznék egy mondatot: *A Kortárs Néptánc bemutató különlegességét az adja, hogy a válogatás ebben a formában csak egyetlen alkalommal kerül a közönség elé.*

Szerintem ez a műsor megért volna még egy vagy két előadást. Nemrégiben részt vettem egy táncművészeti főiskolai szakdolgozathoz készült felmérés munkálataiban, s abból az derült ki, hogy a fiatal táncosok nemigen ismerik egymás műsorait, a különböző műhelyeket. Jó szívvel ajánlom tehát a Martin Szövetség figyelmébe, hogy talán érdemes lenne két vagy esetleg három előadást is szervezni. Mert ez a mostani bemutató telitalálatnak bizonyult, tematikájában, irányzatokban, a produkciók és műhelyek szintjén egyaránt változatos, nagyon is közönségbarát műsor volt.

Hadd lássák minden évben minél többen a Kortárs Néptáncot!

B. Koltai Gabriella

SZALÓKI ÁGI – Gingalló

„Amilyen finom jelenség, olyan erő is árad belőle.”

A tavalyi A vágy muzsikál című Karády album után Szalóki Ági ismét gyereklemez, vagy ahogy ő fogalmaz, egy családi lemezt készített. Az új lemez címét ezúttal Tamkó Sirató Károlytól kölcsönözte az énekesnő. A Gingalló című albumon – ahogy azt Ágitól már megszokhatta a közönség – népdalfeldolgozások és énekelt versek kaptak helyet, ezúttal József Attila, Tamkó Sirató Károly, Weöres Sándor és az erdélyi származású fiatal költőnő, Szabó T. Anna versei. A lemezen Cserhalmi György mesél.

Egy ilyen, az egész családnak szóló lemez hallgatása a megszokottól eltérően szülőknek, gyerekeknek nem csak szórakozást, de közösen átélt művészi élményt nyújt, oly módon, hogy közben minden korosztályt az kapja, amiért igazán fontos, hogy a zene és a vers a mindennapok részévé váljon. Az ilyen közös élmények azok, amelyek újraidéznek, újra átélhetővé teszik azokat a bennünk rejlő, gyermekkorunk óta megbúvó emlékeket és előhozzák azokat a képességeket, amelyekkel zenei, népzenei és irodalmi örökségeinket, értékeinket továbbadjuk, megőrizzük.

2004 tavaszán, majd hat éve készítette el Ági első önálló lemezét, a gyerekeknek szóló Téli-nyári labodát. Azóta túl van már többszáz gyerekkoncerten, játszott állandó zenésztársával fesztiválokon, művelődési házakban, iskolák, óvodák tornatermében, udvarán, Magyarországon és a határon túl, Erdélyben és a Felvidéken egyaránt.

2006-ban megszületett a Cipity Lőrinc című albumuk, amely több ezer családban jelen van. Az azóta eltelt időszakban egyre erősebb lett a zenekarban és a közönségben is a vágy egy újabb lemezre, így született meg a Gingalló anyaga. Azé a lemezé, amellyel az alkotóknak az a szándéka, hogy „eljussanak azokhoz, akik békességre, reményre, közösségre, szeretetre vágnak, olyanokhoz, akik szeretnek énekelni, táncolni, nevetni, ölelkezni, játszani, a másik szemébe nézni, segíteni a rászorulóknak. A szomorúakat megvigasztalni és elcsalogatni a boldog és bölcs gyermeket a komor felnőttekből.”

(FolkEurópa • FECD 046)

„Figurás” 2010

Néptáncos bérlet 7-10 éves gyerekeknek

2010. február 18.

Dunántúl – Somogy (A Kiskondás meséje – Táncos-zenés mesejáték)

Előadók: Tálás Ágnes, Kiss Zsolt, Nagy Andrea, Nagy András, Vavrincez András

2010. március 11.

Erdély – Kalotaszeg

Tordasi Pillikék Néptáncsoport, Tordas

2010. április 15.

Felföld – Zoborvidék

Kincső Együttes, Zselíz - Szlovákia

2010. május 6.

Alföld – Hajdúság

Hajdú Táncegyüttes, Debrecen

INFORMÁCIÓ

Helyszín: Hagyományok Háza Budapest, Corvin tér 8.

Minden előadás 14.30-kor kezdődik.

A bérlet ára: 3.500,-Ft

A jegy ára egy előadásra: 1.000,- Ft

Kapcsolat: Németh Nóra, nemeth.nora@hagyomanyokhaza.hu, 1-225-6086

Az erdélyi táncfolklorisztikai filmek

Keletkezéstörténet és kritikai áttekintés a kezdetektől 1963-ig

*Az első 1956-os út egyik állomása. Györgyfalvi legényes.
Baloldalt Pesovár Ferenc. Fotó: Pesovár Ernő.*

Az erdélyi – román, magyar, cigány, szász stb. – táncművelés európai mértékkel is mérve hallatlan gazdagságáról, színességéről és archaikusságáról beszélni ma már közhelynek számítana. E régió sajátos társadalom- és művelődéstörténete következtében kialakult zene- és táncfolklorja olyan táncművelési fejlődési – bizonyos szempontból megrekedtségi – lépcsőfokot őrzött meg, mely a maga nemében páratlan módon virult ki, s mutatta meg magát a XX. században megindult zene- és táncfolklorisztikának. Arról, hogy ennek a gazdag táncincsnak a felfedezése, megörökítése, feldolgozása és értelmezése annak idején milyen nehézségekkel járt, ma már egy „táncázás” fiatalnak lehet, hogy kevés ismerete van. E cikkemmel nem a heroisztikus-horrorisztikus-parodisztikus anekdoták számát szeretném növelni, csak arra hívnám fel a figyelmet, hogy milyen problémákkal kellett egy táncfolkloristának szembenéznie az erdélyi táncok felfedezésekor, mennyi minden akadályozta egy szisztematikus, minden területet felölelő táncgyűjtés megtervezésekor és filmes rögzítésének megvalósításakor a XX. század közepén. Végezetül két táncfilm sajátos utóéletének példáján keresztül illusztrálnám, hogy milyen értékes anyagok lappanghatnak még, illetve a szakmailag hiteles táncfolklorisztikai gyűjtés fontosságára szeretném felhívni a figyelmet.

A második világháború után megindult intézményes magyar néptánc kutatás mindig is kiemelt jelentőséget tulajdonított az erdélyi táncfolklorinak. Korán kialakult az az elképzelés, hogy e terület néptáncainak ismerete nélkül hiányozni fog az a művelődés- és táncművelési láncszem, amely mind a Kárpát-medencei, mind az európai folklor táncok fejlődéstörténetének a megértéséhez elengedhetetlenül szükséges. (Martin 1970-72. 220.) De a budapesti Néptudományi, majd Népművészeti Intézet munkatársainak nem voltak olyan erdélyi helyismerettel rendelkező jelentős tánckutató kollegáik, mint a romániai Faragó József és Jagamas János fémjelzte szöveg- és zenefolklor kutatásnak. Ráadásul ebben az időszakban a tudományos intézmények között sem volt olyan mértékű kapcsolat, amely a kutatást jelentős mértékben előremozdította volna. Így a magyar kutatók kényszerűen informális keretek között próbálták az erdélyi táncokat rögzíteni, illetve megkeresni azokat

a helyi segítők, akik terepismeretükkel, kapcsolatrendszerükkel segíteni tudták őket.

Az erdélyi hagyományos táncok filmes gyűjtése a XX. század derekán indult meg, amikor az 1940-es politikai változások következtében több erdélyi falu is csatlakozott az ún. Gyöngyösbokrétá mozgalomhoz. (Pálfi 1970. 140.) Ezen csoportok budapesti bemutatói hívták fel a kutatás figyelmét a Kárpát-medencei néptáncokra, illetve azoknak filmen való rögzítésének fontosságára. Gönyey Sándor, a magyar néprajzi filmezés egyik úttörője sok esetben ezeket a falvakat kereste fel táncfilmezés céljából. (K. Kovács 1956. 324.) Ennek ellenére néprajzos-néptáncos filmes gyűjtései gyakorlatilag még nem érintették ezt a területet. Kivételként csak az 1941. augusztus 18-án Molnár Istvánnal közösen készített inaktelki filmet lehet említeni. Az erdélyi származású Molnár is leginkább a gyöngyösbokrétás falvakat kereste fel, de a kalotaszegi Nádas mentén, mondhatni, szisztematikus gyűjtőmunkát végzett. (Molnár 1947. 343-391; 399-401; 413-418; 423-435.) Ezt bizonyítják a Magyarvistán, Mérán, Türen, Jegenyén és Inaktelkén készített táncfilmjei. A kor akkori – egy civil számára is elérhető – technikai lehetőségeit szinte maradéktalanul kihasználva filmezte a helyi táncokat. A rugós meghajtású filmkamerával rögzített rövid táncrészleteket fonográfhangra felvett zenei felvételek egészítették ki, de ezek nem tekinthetők a táncok kísérőzenéjének, mert nem a táncfelvétellel egy időben készültek, hanem a filmezés után. (Így fordulhatott elő az a hiba, hogy a magyarvistani legényes közlésénél az egyik dallam nem legényes, hanem verbunk.) A gyűjtő a táncosok nevét és a gyűjtés körülményeit is feljegyezte. (Mátyás István „Mundruc”-nál eltevesztette a keresztnevet, ami később Martin György anekdotává váló esetét is okozta. – l. jelen számunk 38. oldalán.) Molnár az 1947-ben megjelent Magyar táncművelés c. könyvében szöveges táncleírásban közli erdélyi táncfilmjeinek zömét. A Balogh Ferenc hegedűművész lejegyezte kísérőzene [Falvai Károly – A tánc zenéjét lejegyezte: Balogh Ferenc; folkMAGazin 2005/2, 46. o.] alapos vizsgálatának hiánya, valamint a rugós felvevőgép sebesség-ingadozása miatt a közreadott motívumokat ritmikailag sok esetben tévesen értelmezték, de ez semmit sem von le a kötet érdemeiből. Annál is kevésbé, mert ez volt az első olyan táncfolklorisztikai mű, amely-

Elhangzott a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (ISPMN) és Tranzit Alapítvány közös szervezésében lezajlott „Az erdélyi magyar táncművészet és táncstudomány az ezredfordulón” című konferenciáján, 2009. április 29-én.

ben a jellegzetes mozdulatokat illusztráló ábrákat a filmről rajzolták be, valamint a táncfolyamatok beazonosíthatók. Az mindenesetre megnyugtató, hogy e filmek egy-egy példánya a gyűjtő magántulajdonából a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Néptánc Archivumába került.

Sajnos, ez nem mondható el az Erdélyi Tudományos Intézet és a kolozsvári egyetem néprajzi tanszéke néptáncokra is kiterjedő filmjeivel kapcsolatban. A Keszi Kovács László által többek között Kolozsborsán, Magyarfodorházán, Bodonkúton, Kidén készített filmek Budapest ostroma után egy pincében tönkrementek. (K. Kovács 1956. 325.)

Külön csoportot képeznek a Világ Ifjúsági Találkozókon felvett, erdélyi táncokat tartalmazó filmek. Szakmailag az 1947-es budapesti gyűjtések kevésbé értékelhetők, mert azok egy román táncsoprot erdélyi román anyagot tartalmazó koreográfiáiról készültek. Az 1953-as bukaresti VIT-en rögzített györgyfalvi együttes táncai viszont igen értékes korai dokumentumai e mezőiségi falu hagyományának.

1947-ben a Néptudományi Intézetben megalakított Magyar Táncmunkaközösség kiemelt célja volt a Magyarországra áttelepített bukovinai székelyek tánc kultúrájának monografikus jellegű feldolgozása. A Belényessy Márta, K. Kovács László, Szentpál Olga és Vargyas Lajos által készített filmek a munkaközösség felszámolása után az Egyetemi Néprajzi Intézetbe, illetve egy-egy példányuk az MTA Zenetudományi Intézet Néptánc Archivumába kerültek. A táncok zenekíséretéről nincs tudomásunk, valószínű, hogy Vargyas Lajos csak helyszíni lejegyzéseket végzett. Morvay Péter 1949-es beszámolójában (Morvay 1949. 391-392.) már befejezettek tekintette a monográfiát, holott annak csak egy része látott napvilágot, az is jóval később. Belényessy Márta csak 1958-ban jelentette meg a Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél című, máig megkerülhetetlen könyvét. Művében a bukovinai székelyek táncéletét társadalmi-történelmi keretek közé ágyazva, azon kérdésekre keresett választ, hogy milyen kulturális jelenségeket hoztak magukkal a bukovinai székelyek (Belényessy 1958.), ezek közül melyek alakultak ki belső fejlődés által, s miket vettek át a szomszéd népektől, azaz miként befolyásolta mindezeket a sokféle vándorlás, földrajzi környezetváltozás. Habár a kutató módszer szigorúan történelmi, mindig a társadalmi összefüggéseket kereste. A társadalmi szerkezet egészének megnyilvánulásaként értékelte a táncot, így látásmódja minden esetben funkcionális szemléletű volt. Belényessy nem volt táncfolklorista, kutatási területe az agrártörténet és a néprajz határán mozgott, ennek ellenére műve mintája lehetne további, hasonló jellegű munkáknak. A monográfia folytatásának tekintett zenei és tánclemez részeket Vargyas Lajos és Szentpál Olga nem írta meg.

A Néptudományi Intézet feloszlata után a gyűjtőmunka folytatását az 1951-ben megalakult Népművészeti Intézet vette át. Itt helyezkedett el az a fiatal táncfolklorista generáció (Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Halmos István, Martin György, Pesovár Ferenc és Pesovár Ernő), amely az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán sajátította el a néprajz, a muzeológia, a nyelvészet és a történelem legfontosabb ismereteit. A kezdeti nehézségeket legyőzve, 1954-55-re a néptánc kutatás annyira megerősödött, hogy az Intézet Néprajzi Osztályán belül Pesovár Ernő vezetésével önálló Néptánc-kutató Munkaközösséget hoztak létre, amelynek eleinte legfontosabb célja a tánc-kutató munka korszerű módszerének és szemléletének kialakítása volt. A munkaközösség egységes gyűjtési és kutatási terv szerint dolgozott: az egyéni

A zenészek és a táncosok közösen hallgatják vissza a tánckísérő zenét. Balról a harmadik „Mundruc”. Magyarvista 1956. Fotó: Pesovár Ferenc.

kutatási területeken túl a nagyobb arányú munkákat közös vállalkozásként próbálták megvalósítani. Ezek között első helyet foglalt el egy-egy vidék (Rábaköz), megye (Somogy, Szabolcs-Szatmár) vagy etnikai csoport táncainak, táncéletének feltárása, rendszerezése. (Morvay-Pesovár 1954.; Martin-Pesovár 1958.) Elsősorban egy-egy vidék tánc kultúrája teljes keresztmetszetének megrajzolására törekedtek, amelybe beletartozott a tánc típusok szerinti csoportosítás, általános érvényű tanulságok leszűrése, a táncok funkciójának és történelmi alakulásuknak nyomom követése.

A kutatómunkát minden esetben megelőzte a vidékre vonatkozó korábbi ismeretanyag (gyűjtések, irodalom) áttanulmányozása és a gyűjtés előkészítése, amit kiegészített egy nagyobb területeket átfogó felderítő gyűjtés. Az így kapott kép alapján jelölték ki a területen azokat a kutatópontokat, helységeket, ahol „mélyfúrás”-szerű alaposabb gyűjtéseket végeztek, szem előtt tartva, hogy a vidék minden jellemző területe képviselve legyen, a terület tánc kultúrájának minden színéből és rétegéből megragadhatják a jellemző vonásokat. A tánc- és zenefolklorista megfelelő előkészítő gyűjtéseit egy-egy komplex kutatóbrigád kiszállása fejezte be, amiben részt vett már egy vagy két filmoperatőr és egy magnetofonkezelő is, megfelelő technikai felszereléssel. (Természetesen ez csak az ideális állapot lett volna, mert sokszor a táncfolklorista maga végezte az operatőri munkát, telepes magnetofon és villanyáram hiányában pedig a magnetofont nem tudták használni.)

A táncok filmrevételekor arra törekedtek, hogy ha már „hangosítani” nem tudják a keskenyfilmre felvett táncokat, az ún. beütéses módszer alkalmazásával legalább az otthoni feldolgozó munkában, a filmről való lejegyzés során meg tudják valósítani az eredeti szinkront.

A következő szempontok alapján próbálták egy-egy falu táncait megörökíteni. Filmre vették a különböző generációkhoz tartozó táncosok, átlagos és kiemelkedő táncgyéniségek táncait. Egy-egy táncot esetleg két-három ízben is megörökítettek. Ha a gyűjtött anyag tudományos feldolgozása során, rendszerint még a munkaközben felmerülő problémák tisztázása megkívánta, akkor utólagos gyűjtéseket végeztek.

Míg a gyűjtőmunka során a munkaközösség minden egyes tagja általános, mindenre kiterjedő, monografikus jellegű gyűjtést vég-

zett, a tudományos feldolgozás megosztva, egy-egy szűkebb témakörre (tánc típusra) korlátozva történt. (Pesovár 1955. 312-313.)

A fentebb ismertetett munkamódszer finomodásával mind technikailag, mind szakmailag egyre jobb minőségű filmeket tudtak készíteni a Népművészeti Intézet tánckutató munkatársai. Sajnos az akkori politikai helyzet megakadályozta őket abban, hogy Erdélyben minden tekintetben szisztematikus táncgyűjtést tudjanak végezni.

Csak illusztrálás céljából említem meg, hogy az 1954 és '58 között végzett Szabolcs-Szatmár megyei tánckutató munka során a Néptánckutató Munkaközösség mintegy 90 helységben végzett szöveges gyűjtést és 80 helységben készített filmfelvételt, 680 adatközlőtől kb. 1000 táncot rögzítettek 11 000 méter filmen. A szöveges gyűjtés eredményeként kb. 12 000 adat, illetve rövidebb-hosszabb leírás állt rendelkezésükre a táncletről, táncokról. 4000 táncfényképfelvételt készítettek; a magnetofonra felvett vagy helyszínen lejegyzett táncdal-
lamok száma kb. 1200 volt. (Martin-Pesovár 1958. 424.)

A Népművészeti Intézet tánckutatóinak Erdélyben végzett kutatómunkáját tematikailag három csoportba lehetne sorolni (az erdélyi férfitáncokra vonatkozó adatokat lásd Martin 1981.):

a.) Martin Györgyék igyekeztek a Magyarországra áttelepült kisebb csoportokat, táncos egyéniséget megtalálni, táncaikról megfelelő minőségű filmeket készíteni. Egyik ilyen kiemelkedő táncos egyénisége volt ennek a csoportnak a lőrincrévi születésű Karsai Zsigmond (Karsai-Martin 1989. 7-12.), de nem szabad megfeledkeznünk a Budajenőre és Telkire telepített gyergyóditróiakról és csíkdánfalviakról sem.

b.) Ha egy-egy erdélyi táncos turistaként vagy rokonlátogatásban Magyarországon járt, akkor a magyarországi kutatók rögtön kihasználták a lehetőséget, hogy egy frekventált helyen tánc- és zenegyűjtést végezzenek. (Martin 1984. 186-187.) Karsai Zsigmond Maros-Küküllő vidéki rokonairól, s a mérái és inaktelki táncosokról készült filmek emelkednek ki ebből a sorból.

c.) 1956-ban egy rövid periódusra, majd az 1960-as évek elejétől kezdve folyamatosan kezdett a politikai szigor annyira enyhülni, hogy egy-egy magyarországi kutató vagy kisebb csoport, ha nem is hivatalosan, de turistaként megfordulhatott Erdélyben. Ezen utak közé soroljuk Martin Györgyék és Karsai Zsigmondék kutatóútját 1956-ban. A hatvanas évek elejétől kezdve további gyűjtők fordultak meg Romániában néptáncok filmezése céljából. (Martin 1984. 186.; Andrásfalvy 1993. 45-47.; Kallós 1963. 49-51.) Mondani sem kell, hogy ezek a kutatások eléggé „ad hoc” jellegűek voltak, de ez szakmai értékükből mit sem von le.

Ilyen előzmények után érkezett el az 1963-as esztendő, mikor a két tudományos akadémia megegyezése alapján Martin György már hivatalosan is kimehetett Romániába erdélyi néptáncokat gyűjteni.

Mіндеzen eredmények alapján sorolhatta Martin György 1965-ös beszámolójában az erdélyi táncfolkloort a részlegesen kutatott területek közé, amelyekről meglehetősen bő anyag állt rendelkezésre, de a kutatópontok aránytalan megoszlása miatt nem volt eleendő ismeret a teljes kép kialakításához. (Martin 1965. 255.)

Martin György és Mátyás István „Mundruc” (jobb szélén) legényest táncol. Magyarvista 1956. Fotó: Pesovár Ferenc.

Végezetül két igen tanulságos példát szeretnék említeni arra, hogy a véletlen még ma is élénk sodorhat igen értékes dokumentumokat, amelyek a Kárpát-medencei és azon belül az erdélyi táncfolklor gazdagságát bizonyítják

Lugossy Emma, a magyar tánc kutatás és a Lábán kinetográfia bevezetésének egyik korai úttörője, a Néptudományi Intézet Magyar Táncmunkaközössége és az MTA Népzenekutató Csoportjának megbízásából végzett filmes táncgyűjtéseket 1947 és 1956 között. Az ő nevéhez fűződik például a Gönyey Sándorral közösen publikált első, Lábán-kinetográfiával megjelentetett magyar táncfolklorisztikai könyv. (Lugossy-Gönyey 1947.) Lugossy 1954-ben adta ki 39 verbunktánc c. munkáját a Zeneműkiadónál. (Lugossy 1954.) Az utolsó két tánc adatközlője a szerző szerint a kalotaszegi Magyarokiskapuson született Varga István. E kötet nem kapott túl nagy szakmai figyelmet, annál inkább a Lugossy fő művének tekintett, a Magyar Népzene Tára III/B kötetében megjelenő Táncok rendje c. fejezet, amely Martinék erős rosszallását váltotta ki. (Martin 1984. 185.) Bár kritikájuk (Lányi-Martin-Pesovár 2006. 49-55.) akkor nyilvánosan nem látott napvilágot, mindenesetre megrontotta a viszonyt a régebbi kutató generációhoz tartozó Lugossy és Martinék között. Ezért a kutatónő nem bocsátotta a nemzeti táncarchívum rendelkezésére táncfilmjeit, halála után pedig fia nehezítette meg az anyag megfelelő kezekbe kerülését. A meglehetősen rosszul kezelt hagyaték csak 2007-ben került a MTA Zenetudományi Intézetének Néptánc Archivumába. A filmek általános felmérésekor került a kezembe egy felvétel, amiről meglehetősen keveset tudunk. Elsőre feltűnt, hogy e kiváló kalotaszegi táncos rögtönzéseit tartalmazó film táncai erősen hasonlítanak Varga István publikált táncmotívumaira, azaz mindenképpen a közölt tánc alapanyagának kell tekintenünk. A könyv táncközléseket kísérő információi (táncosok neve, táncnevek, dallamok) viszont – eddigi ismereteim szerint – korántsem megbízhatóak. A 39 verbunktánc nyomdai kéziratát csak annyiban segítette, hogy ott még kézírással be volt írva, hogy a táncos Budapestre átköltözött telepés. 2009 júliusában, Magyarokiskapuson végzett helyszíni terepmunkám során

sikerült kideríteni, hogy Varga István „Csontos” 1924-ben született, s legénykorában a szomszédos Nádásdarócon cselédeskedett. 1944-ben, amikor a II. világháború frontja elérte faluját, több falubeli katonatársával Magyarországra szökött. Hogy itt milyen körülmények között készítettek táncáról filmfelvételt és azon milyen katonai egyenruhát visel, további kutatásokat igényel.

Annyit a film alapján mindenképpen megállapíthatunk, hogy táncosunk rendkívül virtuózan, nagy lendülettel, táncos tudásának tökéletes megfogalmazásával járja a Nádás menti legényesekből jól ismert motívumokat, táncszakaszokat. Lugossynak Martinné által is kritizált (Lányi-Martin-Pesovár 2006. 2-3.), az improvizált táncok törvényszerűségeit figyelmen kívül hagyó szemléletmódja viszont rányomja bélyegét a filmfelvételre. Alig hagyta a táncost alkotói teljességében kibontakozni, hamarabb leállította a kamerát, mint ahogy az indokolt lett volna. (A rugós gép képes lett volna majdnem 40 másodperces táncrészlet rögzítésére is.) Valószínű, hogy a gyűjtőnk korábban látott és megbeszélte motívumokra volt csak kíváncsi, s mikor ezek ismétlésén túllépve szakaszokban

IRODALOMJEGYZÉK

- Andrásfalvy Bertalan** – „Visszatekintés az 1950-es és 60-as évek néptáncgyűjtéseire”, In Felföldi László (szerk.): Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára. Bp. Magyar Művelődési Intézet, 1993. pp.41-47.
- Belényessy Márta** – Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél, Bp. Akadémiai Kiadó, 1958. 162 p.
- Kallós Zoltán** – „Visszaemlékezés az első közös erdélyi gyűjtőutakra”, In Felföldi László (szerk.): Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára. Bp. Magyar Művelődési Intézet, 1993. pp. 49-55.
- Karsai Zsigmond-Martin György** – Lőrincréve táncélete és táncai, Bp. Zenetudományi Intézet, 1989. 323. p.
- K. Kovács László** – „Néprajzi filmezések Magyarországon”, Néprajzi Értesítő, 1956. pp. 314-326.
- Lányi Ágoston-Martin György-Pesovár Ernő** – „Lugossy Emma: A táncok rendje”, In Felföldi László-Karácsony Zoltán (szerk.): Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény II./A. Bp. Gondolat Kiadó-Európai Folklor Intézet, 2006.
- Lugossy Emma** – 39 verbunktánc, Bp. Zeneműkiadó, 1954. 142 p.
- Lugossy Emma-Göney Sándor** – Magyar népi táncok I., Bp. Székesfővárosi és Művészeti Intézet, 1947.
- Martin György**
– „Beszámoló a Népművészeti és Népművelési Intézetben végzett tánckutató munka eredményeiről”, Ethnographia LXXVI. (1965) pp. 251-259.
– Magyar táncípusok és táncdialektusok, Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1970-1972. 266 p. + kotta és táncírás mellékletek
– „Az erdélyi férfitáncok kutatása” Zenetudományi Dolgozatok, 1981. pp. 173-190.
– „Emlékeim Kodályról”, Zenetudományi Dolgozatok, 1984. pp. 185-191.
– Mátyás István „Mundruc”. Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata, Bp. Planétás Kiadó, 2004. 710 p.
- Martin György-Pesovár Ernő** – „A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánckutató munka eredménye”, Ethnographia LXIX (1958.) pp. 424-436.
- Molnár István** – Magyar táncgyománnyok, Bp. Magyar Élet 1947. 438 p.
- Morvay Péter** – „A népitánc-kutatás két esztendeje”, Ethnographia LX. (1949.) pp. 387-393.
- Morvay Péter-Pesovár Ernő** (szerk.) – Somogyi táncok, Bp. Művelt Nép Könyvkiadó, 1954. 316 p.
- Pálfi Csaba** – A Gyöngyösbokrta története, Táncstudományi Tanulmányok 1969-1970. pp.115-161.
- Pesovár Ernő** – „A Néptánckutató Munkaközösség módszeréről”, Táncművészet 1955. pp. 312-313.

kezdett el gondolkodni a táncos, leállította a kamerát. „Csontos” Varga István táncáról nem készülhettek további felvételek, mert a rokonok szerint az 1940-es évek végén Dél-Amerikába emigrált. Ma már csak hipotetikusan tehetjük fel a kérdést: vajon, ha e kiváló táncos itthon marad és a néptánc kutatás alaposabb és részletesebb felvételeket készíthetett volna táncrögtönzéseiről, mennyivel lenne teljesebb a táncfolklorisztikának a kalotaszegi Kapus-völgyéről kialakított képe? Azt hiszem, sokkal többet tudnánk.

Másik példám szintén a kalotaszegi legényeshez kapcsolódik. Martin György hagyatékában a zömében általa készített 8 mm-es filmek között egy azonosítatlan, „Csidu” felirattal ellátott S8-as filmtekercsre bukkantam. Csatai László „Csidu”-ról tudtam, hogy a 70-es évek vége óta járja Erdélyt, s készít táncfilmeket. A film részleteiből első tekintetre megállapítható volt, hogy a magyarvisztai Mátyás István „Mundruc” egy teljes és egy hiányos táncrögtönzést tartalmazza. A film digitalizálása után rögtön e táncok lejegyzéséhez fogtam. A teljes folyamat hetedik táncszakaszánál táncosunk eltévesztette a pont terjedelmét, s a szokásos 8 ütem helyett kilencet táncolt. A felvételen látszott, hogy „Mundruc” egy magnetofon által szolgáltatott zenére járta legényesét. Martin Mátyás Istvánról szóló monográfiájából emlékeztem a 41-43. számú táncokra, melyek hasonlóképpen tartalmaztak egy 9 ütemes pontot. A kötet táncfolyamatokhoz írt jegyzeteiben az állt, hogy „Mundruc” a gyűjtőknek (Michaletzky Sándornak és Stuber Györgynek) tangóharmonikán magnetofonra feljátszotta a kísérezését, majd ugyanerre a felvételre táncolt. A zenét Martin megfogalmazása szerint „egy helyen – játéktechnikai nehézségek miatt – elhibázta: a táncnak megfelelő szabályos 8 ütemes zenei periódusok egyikét véletlenül 9 ütemesre bővítette”. (Martin 2004. 610.) Mindez azonban Mátyás István „Mundruc” táncát egyáltalán nem zavarta, a megfelelő résznél minden gond nélkül áthidalta e szabálytalan pontterjedelmet.

Ezt tapasztalva először arra gondoltam, hogy a kérdéses filmtekercs nem is Csatai László „Csidu”-tól került Martin György tulajdonában, hanem a Michaletzkyék által készített MTA Ft. 1051. számon beletárolt filmnek egy másodpéldánya, avagy kallódó tekercse. De a 1051-es filmet megtekintve, illetve a gyűjtőkkel (Michaletzkyvel és Csataival) konzultálva ki kellett zárnom ezt a lehetőséget. Két különböző alkalomkor, két különböző gyűjtő által készített filmről van szó, amikben csak Mátyás István és az általa 9 ütemesre sikeredett táncszakasz a közös.

Martinnak már nem volt ideje a „Csidu” által készített filmet alaposan tanulmányozni, e két táncrögtönzés nem is szerepel a „Mundruc”-monográfiában. Ha e filmről is megfelelő ismerete lett volna, akkor talán a fenti idézet annyiban módosult volna, hogy „Mundruc” a 9 ütemes részt nem véletlenül bővítette ki, hanem számára annál a dallamrészletnél hibásan rögzült az a periódus. Amikor erre a zenére táncolt, akkor már tudta, hogy e szakasz szabálytalan lesz, s erre táncában felkészülhetett, illetve fel is készült. A fent említett két film felfedezése és megismerése valószínűleg nem fog paradigmaváltást okozni a néptáncok kutatásában, de segít abban, hogy részletesebb képet kaphassunk a vizsgálni kívánt tárgyunkról.

Összegzőként talán azt lehetne mondani, hogy e páratlanul gazdag tánc kultúra Európa és a világ közös kincse, minden apró részlete fontos lehet az utánunk következő generációknak. Nekünk abban lehet felelősségünk, hogy az általunk rögzített-örzött különböző táncemlékeinket – még ha töredékes állapotban is – közös magtárba hordjuk, azaz mai szóhasználatlálva, egy mindenki számára hozzáférhető virtuális tudásbázist teremtsünk. Ne hagyjuk szétforgácsolódni táncos lenyomattöredékeinket!

Karácsony Zoltán

Page 3 Portraits of two musicians. Sadly, two members of the **Kalamajka** band – **cymbalom player Petrovits Tamás (1948-2008)** and **viola player dr. Dövényi Péter 'Döf' (1950-2009)** – have passed away over the last two years. After more than 30 years playing, working, travelling the country and the world with them, Kalamajka's double bass player remembers them as only a close friend and colleague can. By Nagymarosy András.

Page 6 Complaint by Rimóczi Hajnalka folk costume maker from the town of Kisberény who entered the **2009 competition** for the nationally recognized title of **Young Master of Folk Arts** awarded to exceptional young folk artists in several categories of folk arts. She was not given the title this year and feels that her work was unfairly judged. Also printed here is Beszprémy Katalin's (co-director of the Folk Arts Education Department at the Hungarian Heritage House) response. She reminds us that "lack of artistry cannot hide behind a mask of authenticity. The Young Master of Folk Arts title goes to the most outstanding folk artists. [...] a craftsperson must enter their most beautiful works [...] each of the five pieces entered must be faultless in terms of craftsmanship and artistry".

Page 8 New recording: Ágoston Béla with Frank London: "Tikmonka". Traditional Hungarian music a' la Ágoston Béla spiced with Frank London's (leader of the Klezematics, Klezmer Brass All-Stars, etc) klezmer and jazz trumpet. See announcement in Hungarian for more details and other musicians on the recording. Interview with Ágoston Béla by K. Tóth László – Béla tells about how he met Frank London when they were both teaching at a music course in Austria. The acquaintance eventually led to this recording and a concert together in Budapest.

Page 18 Greeting heard at a special performance organized on the 35th anniversary of the death of **Rábai Miklós – the first director of the Hungarian State Folk Dance Ensemble**. The performance was held at the Hungarian Heritage House on November 11th, 2009 and was made by Mihályi Gábor present artistic director of the State Folk Dance Ensemble. Speech by Erdélyi Tibor, dancer in the State Ensemble when Rábai was director, choreographer, folk artist.

Page 20 Miháj. A story about the village cowherd in the rural Gyimes region of Transylvania. Miháj's mother was killed by a Russian soldier in 1945 when he was only a few days old. His father and grandfather never returned from the war. His impoverished life never really got any better. He died at the age of 58 after being trampled by some of his herd

one day. A sad story, told in a matter-of-fact but somehow beautiful style by Simó Márton.

Page 32 About the tambura bands in the city of Győr. For the most part we associate tambura bands with southern Hungary and points south of the border – but it turns out that there was a lively pub and cafe scene in the city of Győr in Northwestern Hungary between say 1900 and the mid 1950's that favored tambura music. There were several bands, one of the musicians was also an instrument maker. The bands were also hired to play for local weddings and other holidays and celebrations. Printed here are some of the musicians' recollections from recent interviews. By Barvich Iván.

Page 36 Part 4 of Borbély Jolán's life story After her job at the Institute of Folk Arts was discontinued in the wake and political policies following the 1956 revolution, Jolán tells about her years teaching at the Arany János elementary and secondary school in Budapest, amongst other things, teaching also folk crafts and dance to her students, taking them to cultural events. After a time, she ended up back at the Institute of Folk Arts (which had since become the Institute of Public Education and which is today part of the Hungarian Heritage House) – where she still works to this day in the traditional textile folk crafts department. She tells about her second husband, the brilliant folk dance researcher Martin György, about her participation in the dance collection trips, meeting and getting to know Kallós Zoltán when it became possible to do field work in Transylvania. She also talks about Martin's death in 1983 at the age of 51. Now 80 years old, she muses about her life. As told to Kóka Rozália.

Page 40 Lajtha László – the folk music researcher: Part 6. Excerpts from the exhibition of photos and documents that was in the upper foyer of the Hungarian Heritage House in Budapest, curated by Pávai István and recently published in book form. Lajtha (b.1892 - d.1963) was a composer and folk music researcher who began folk music collection work after 1910 working with Bartók and Kodály. Here are choice quotes from various years (1927-1963) wherein Lajtha comments on the nature of and differences between 'real' folk music and and composed folk-like music. For example: "[...] Folk art artificially kept alive can be of great national value and importance, but it no longer has ethnographic value. [...] Folk song like all folk culture is alive as long as it is in continuous transformation."

Page 42 Contemporary Folk Dance – a performance of selected choreographies on November 6, 2009 at the Palace of the

Arts in Budapest. This event is a showcase of works that show a new, contemporary or experimental approach to folk dance choreography. This series began in 1995 and is sponsored and organized by the Martin Association. Kocsis Enikő's women's dance choreography and ifj. Zsuráfszki Zoltán's "Idéző 100962HA" and the Nyírség Ensemble's performance of a choreography depicting carnival customs were especially mentioned. A review by B. Koltai Gabriella and commentary by Diószegi László (director of the event) are printed here.

Page 46 A Critical History of Filmed Documentation of Traditional Transylvanian Dance – from the beginning to 1963.

This is an overview of the early period of folk dance research and filmed documentation beginning with the work of Gönyey Sándor and Molnár István in the 1940s and continuing with the work of a group called the Hungarian Dance Work Community at the Institute of Folk Sciences, then followed by the work of the group of young dance ethnographers after 1951 at the Institute of Folk Arts. Also discussed is the lesser known work of Lugossy Emma and Gönyey Sándor on 39 verbunks. Martin György and his contemporaries' extensive work collecting dances in Hungary and Transylvania, with mention of places where the main collection work was done in the period is also discussed. **By Karácsony Zoltán.**

Sue Foy

folkMAGazin

2009/6, XVI. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Havasréti Pál, Kőrösi Katalin

MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Lélekvirágok

Bodza Klára életútja

Flowers of the Soul

Klára Bodza's life and work

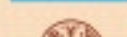
DUNA
A NEMETH TELEVISION

artisjus

59909538423841

mtv
3 nap 10 óra

ETNOFON Records Hungary

info@etnofon.hu • www.etnofon.hu
tel.: (36.1) 266-2491 • fax: 629-0324

Media Flash
Média és Kommunikációs
Szolgáltatói Kft.
www.mediaflash.hu
Tel.: 3151321-22

Bodza Klára énekművész-tanár a népdaléneklés titkainak egyik legjobb ismerője és továbbadója. Azok közé tartozik, akik elsőként ismerték fel az autentikus népzenei előadásmódot, a stílusos népi éneklés értékét és vonzerejét az 1970-es évek elején. Ez a felismerés eleinte nem kis ellenállásba ütközött, azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy a parasztság hagyományos zenei kultúrája más környezetben, más közönség körében is életképes, mivel egyetemes emberi tartalmat és esztétikumot hordoz; sőt a XX-XXI. században, a globalizáció világában az identitás megélésének és a közösségformálásnak legkiválóbb forrása lehet. Bodza Klára egész munkásságát – négy évtizedes népdalénekesi és tanári pályáját – ennek az ügynek szentelte.

Növendékei közül – akik rendszeresen szerepelnek a népdaléneklési versenyek nyertesei, helyezettei között – több elnyerte a Népművészet Ifjú Mestere címet. Nem egy tanítványa ma már szintén tanárként dolgozik és adja tovább mindazt, amit mesterétől tanult. Metodikai alapvetésnek tekinthető a „Magyar Népi Énekiskola” címmel megjelent négy kötete, amelyekben a színhagyomány és a modern pedagógia eszközeit ötvözi. A könyvek sikerét bizonyítja, hogy sok ezer példányban fogytak el, széles körben használják őket nemcsak Magyarországon, hanem a határokon kívül is. Elmondhatjuk, hogy Bodza Klára generációkat vezetett el a népdal szeretetére, munkálkodása nyomán egyre több fiatalhoz jutnak el a népzene emberformáló értékei. Kiváló eredményeinek elismerését fejezi ki a Németh László-díj (1998), az Életfa-díj (2002), valamint az Eötvös József életmű-díj (2007).

Pályájának negyven éves jubileumára készült el a „Lélekvirágok” című, archív és új felvételekből szerkesztett DVD, mely – mintegy számvetésként – bepillantást nyújt művészetének fontos eseményeibe, életének ünnepi pillanataiba. Népdalok szólalnak meg kiváló előadásában a magyar nyelvterület minden részéből, vidám, derűs, szomorú és áhitatos dallamok, melyek zenei hagyományunk sokszínűségét és Bodza Klára tudását, művészi érzékenységét egyaránt hitelesen megmutatják. De megmutatják nagyszerű pedagógusi erőit is, hiszen szeretett tanítványai több közös műsorban együtt énekelnek vele. Hogy mit jelent számára a népdal és annak tanítása, azt közvetlenül, saját megfogalmazásában halljuk tőle néhány felidézett interjú-részletben. Sokoldalúságára jellemző, hogy férje, Czidra László révén a historikus zenével is kapcsolatot tartott, mint azt a Camerata Hungarica együttessel közös műsoraik példazzák. Sőt a DVD arról a bensőséges viszonyról is tanúskodik, amely Bodza Klárát a magyar költészethez fűzi, jól válogatott, a népdalokhoz kapcsolódó versek megszólaltatásával.

Régi és mai tanítványai, tisztelői, a magyar népdal és népi kultúra barátai! Kívánjunk a jubiláló művésztanárnak további szép eredményeket, sok örömet! (ETNOFON Records • ER-DVD 002)

Dr. Paksa Katalin népzenekutató

Megjelent

Berecz
András

SÖR DAL

Csuvas népdalok magyarul

Közreműködnek:

Ivánovics Tünde	Balogh Kálmán
Juhász Katalin	Berecz István
Korpás Éva	Dsupin Pál
Kovács Judit	Fábrí Géza
Kovács Nóri	Geröly Tamás
Navratil Andrea	Gombai Tamás
Agócs Gergely	Juhász Zoltán
Antal Tibor	Sáringer Kálmán
Bakos Árpád	Szabó Dániel
Berecz András	
Hetényi Milán	
Monostori Gábor	
Szűcs Miklós	

2 Cd
+Mp3

Megvásárolható:
a **Hangvető** • www.hangveto.hu
és a **Fonó boltjaiban** • www.fono.hu,
valamint a kiadónál, és az előadások
helyszínén.

Ugyanitt kaphatók a korábbi
kiadványok is:
**Kő kertben lilium, Felítő, Szegen csengő,
Sinka-ének, Legényes**

Kiadja:
Berecz Bt. • Telefon: (1) 221 81 29

